T.C

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

ANTİK ÇAĞDA İDA DAĞI: ANTİK KAYNAKLAR IŞIĞINDA TARİHSEL-KÜLTÜREL BİR DEĞERLENDİRME

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Deniz Serhad SEZER

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Reyhan KÖRPE

Çanakkale 2016

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Antik Çağda İda Dağı: Antik Kaynaklar Işığında Tarihsel-Kültürel Bir Değerlendirme" adlı bu çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

24.06.2016

Deniz Serhad SEZER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Deniz Serhad SEZER'e ait "**Antik Çağda İda Dağı: Antik Kaynaklar Işığında Tarihsel-Kültürel Bir Değerlendirme**" adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı, **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üye: Doç. Dr. Reyhan Keçeli
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Rüstem Aslan

Üye: Yrd. Doç. Dr. Murat ORHUN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mithat ATABAY

Üye: Doç. Dr. Mehmet Fatih YAVUZ

Tez No : 10115050

Tez Savunma Tarihi: 24.06.2016

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ

Enstitü Müdürü

29.06.2016

ÖZET

ANTİK ÇAĞDA İDA DAĞI: ANTİK KAYNAKLAR IŞIĞINDA TARİHSEL-KÜLTÜREL BİR DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada; İda Dağı'nın, Troas Bölgesi için Antik Dönemdeki önemi incelenmiş ve anlatılmaya çalışılmıştır. Antik Dönemde, dağın kuzey taraflarında yer alan Skepsis ve Kebren gibi kentlerde yapılan hayvancılık faaliyetleri, güney kesimlerde bulunan Antandros gibi kereste bakımından zengin bir liman kentinin varlığı ve dağın, birçok av hayvanının yaşam alanı olması, bu bölgede hakimiyet kuran devletlere büyük ekonomik imkanlar sağlamıştır. Bunların yanı sıra; güney kesimlerde yer alan ve Akdeniz'e doğru açılan önemli bir ticaret limanı olan Assos'un varlığı da, bölgeye ayrı bir değer katmıştır. Çok yakın konumda bulunan Assos ve Antandros gibi limanlar sayesinde, dağda bulunan birçok hammaddenin, Akdeniz kentleriyle ticareti yapılabilmiştir. Dağ; ayrıca, kültürel ve ekonomik sınırlar da göz önüne alındığında, Doğu ve Batı Medeniyetlerinin birbirine en fazla yaklaştığı bölge özelliğini de taşımaktadır. İlk olarak M.Ö. 8. yüzyılda Homeros İliadası'nda adına rastlanılan İda Dağı'nın; 1. yüzyıla kadar, Antik Dönemde yer alan birçok kaynakta da, adının zikredildiği görülmektedir. Bu kaynaklardan haberdar olan çok sayıda seyyah ve araştırmacı, 18. ve 19. yüzyıllarda, bölgede birçok araştırmalar yapmışlardır. İlk önceleri; sadece geziler şeklinde görülen bu ziyaretler; daha sonraları, yerlerini, botanik, topografik ve arkeolojik araştırmalara bırakmıştır. Kaynakça anlamında olmak üzere; antik kaynakların, kazı raporlarının, seyyahların ve araştırmacıların yapmış olduğu yayınların üzerinde özellikle durulmuştur. Bu kaynakların sağladığı bilgiler neticesinde İda Dağı'nın tarihi, kültürel ve ekonomik yönden bölgede kilit bir role sahip olduğu vurgulanmış, ayrıca bu durumun günümüzde de devam ettiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İda Dağı, Kaz Dağı, Adramyttium, Antandros, Assos, Kebren, Skepsis.

ABSTRACT

MOUNT IDA IN ANCIENT TIMES: HISTORICAL-CULTURAL EVALUATION IN THE LIGHT OF ANCIENT SOURCES

In this article, the importance of Ida Mountain for Troas Region in ancient times has been investigated and attempted to be described. In ancient times, mountain farming activities carried out in urban areas such as the northern part of the located Skepsis and Kebrene, the existence of a rich port city terms of timber as Antandros located in the southern part of the mountain to be the habitat of many wild animals, has made great economic opportunities to the states that established dominance in the region. These, as well as significant drop to the ground in the southern part of the Mediterranean Sea trading port, the separate existence of Assos has added value to the region. With as many ports in close and Antandros, Assos trade with Mediterranean cities the mountains could be made of many materials. Mountain, also, when considering the cultural and economic boundaries also bears the characteristic of region closer together most eastern and western civilizations. First, on behalf of the Homer in Iliad 8th century BC to the first century of the occurrence of Ida Mountain, it appeared that the name mentioned in many sources in the ancient times. The sources informed that a large number of travellers and researchers had done a lot of research in the area in the 18th the 19th century. At first, only those seen trips to visit; later have replaced botany, topograhical and archaeological researches. Ancient sources, excavation reports, and the recordings of the researchers and the travelers have been especially emphasized as parts of the bibliography. As a consequence of the information provided by these sources, it has been stressed that Ida Mountain had a key role in terms of historical, cultural and economic aspects, and additionally, it has been aimed to present that this condition continues at present time.

Key Words: İda Mountain, Kaz Mountain, Adramyttium, Antandros, Assos, Kebrene, Skepsis.

ÖNSÖZ

Derin bir tarihi geçmişi olan Troas Coğrafyasında bir yüksek lisans öğrencisi olarak geçirdiğim yıllardan dolayı çok memnunum. Bu, hiç kuşkusuz, Eskiçağ Tarihi alanında çalışan bir öğrenci için muazzam bir fırsattı. Her yeri arkeolojik kalıntılarla dolu olan bu bölgede, yıllardır araştırılmasına rağmen, daha araştırılacak çok konu vardı ve bu da, çalışmanın bir esin kaynağı oldu.

İda Dağı; hem tarihi ve kültürel, hem coğrafi, hem de ekonomik açıdan Troas Bölgesi'nde o kadar büyük bir öneme sahiptir ki, bu nedenlerden dolayı, birçok seyyahı ve araştırmacıyı yıllar boyunca kendine çekebilmiştir. Elinizdeki bu çalışma, günümüze kadar uzanan arkeolojik veriler ışığında, işte bu araştırmaların izinden gidilerek kaleme alındı. Amaçlanan hedef; günümüze kadar ulaşan kaynakların yanı sıra, en güncel kaynakları da kapsayacak şekilde oluşturulan bir çalışma vasıtasıyla, İda Dağı'nın antik dünyadaki önemini, bir kez daha vurgulamak olmuştur.

Çalışmalarım esnasında; bana, tecrübeleriyle rehberlik eden ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Doç. Dr. Reyhan KÖRPE'ye, öğrencilik dönemimde üzerimde büyük emeği olan Doç. Dr. Mehmet Fatih YAVUZ'a, Almanca metinlerdeki özverili yardımlarından dolayı Taha SEZER'e, ve son olarak tezimin çeşitli kısımlarında bana yardımlarda bulunan Kadriye ÖZTEKİN ile S. Nur ŞİMŞİR'e teşekkür ediyorum.

Çanakkale 2016 Deniz Serhad SEZER

İÇİNDEKİLER

ÖZET……...i

ABSTRACT……...ii

ÖNSÖZ……iii

İÇİNDEKİLER…….....iv

KISALTMALAR……vii

EKLER LİSTESİ……viii

GİRİŞ……..1

BÖLÜM I

GÜNÜMÜZDE İDA(KAZ) DAĞI

1.1. Coğrafi Konum……...4

1.2. Jeolojik Yapı……...5

1.3. İklim……6

1.4. Bitki Örtüsü ve Ormanlar ……..8

1.5. Su Kaynakları……...11

1.6. Tarım ve Hayvancılık……...13

1.7. Araştırma Tarihi……...15

BÖLÜM II

ANTİK DÖNEMDE İDA DAĞI

2.1. İda (Kaz) Dağı İsminin Kökeni……25

2.2. Bölge Tarihi……...26

2.3. Antik Kaynaklarda İda Dağı……..37

2.4. Antik Mitolojide İda……..42

2.4.1. İda-Zeus……..42

2.4.2. Zeus-Ganymedes……42

2.4.3. İdaios-Hieros-Gamos……..43

2.4.4. Gargara Zeus Sunağı……..43

2.4.5. Ankhises-Aphrodite-Aineias……..44

2.4.6. Aphrodite-Hermes-Hermaproditos……44

2.4.7. Alexandros-Üç Güzeller Yarışması……45

2.4.8. Alexandros-Oinone……46

2.5. Troas ve İda Kültleri……..46

2.5.1. Aphrodite……46

2.5.2. Apollon……...47

2.5.3. Artemis……...47

2.5.4. Asklepios……47

2.5.5. Athena……48

2.5.6. Demeter……..48

2.5.7. Dionysos……48

2.5.8. Hephaistos……..48

2.5.9. Kybele……48

2.5.10. Nike……..49

2.5.11. Zeus……..49

2.6. Yerleşim Yerleri……49

2.6.1. Adramyttium……...49

2.6.2. Andeira……...51

2.6.3. Antandros……51

2.6.4. Assos……...53

2.6.5. Gargara……...55

2.6.6. Kebren……55

2.6.7. Lamponia……58

2.6.8. Pionia……..59

2.6.9. Skepsis……59

2.7. Antik Dönemde İda Dağı Ormanları……63

2.8. Antik Dönemde İda Dağı ve Çevresinde Tarım ve Hayvancılık……...67

2.9. Madenler……71

2.10. Ulaşım ve Yollar……72

SONUÇ……76

KAYNAKLAR……78

KISALTMALAR

BMC: A Catalogue of the Grek Coins in the British Museum.

Böl. : Bölüm.

BSA: The Annual of the British School at Athens.

çev. : Çeviren.

der. : Derleyen.

ed. : Editör.

mgm: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

MÖ: Milattan Önce.

MS: Milattan Sonra.

MTA: Maden Tetkik ve Arama.

No. : Numero/Numara.

Nu. : Number.

p. : Page.

s. : Sayfa.

Vol. : Volume.

EKLER LİSTESİ

Levha 1: Günümüzde İda (Kaz) Dağı ve Çevresi Fiziki Haritası.

Levha 2: Sarıkız Tepe.

Levha 3: Sarıkız Tepe'den Edremit Körfezi Görünümü.

Levha 4: İda Dağı Jeolojik Haritası-1.

Levha 5: İda Dağı Jeolojik Haritası-2.

Levha 6: İda (Kaz) Dağı Yükselimi.

Levha 7: İstasyonlara Ait Ortalama Sıcaklık Değerleri (^{o}C).

Levha 8: İstasyonlara ait Yağış Miktarları (mm).

Levha 9: İda Dağı Ağaç Türleri Haritası.

Levha 10: İda Dağı'nda Bitki Örtüsünün Dikey Dağılışı.

Levha 11: Zeytinli-Sarıkız Tepe Yolundan İda Dağı Bitki Örtüsü.

Levha 12: Sarıkız Tepe'den İda Dağı'nın Bitki Örtüsü-1.

Levha 13: Sarıkız Tepe'den İda Dağı'nın Bitki Örtüsü-2.

Levha 14: Troas Bölgesi Su Kaynakları Haritası.

Levha 15: İda Dağı Su Kaynakları Haritası.

Levha 16: Ayazma.

Levha 17: Ayazma.

Levha 18: Kazdağı Göknarı.

Levha 19: İda Dağı Yakınlarındaki Mağaraya Calvert Tarafından Bırakılan İzler.

Levha 20: Kiepert'in Troas Bölgesi Haritasının İda Dağı Bölümü.

Levha 21: Zeus ve Ganymedes.

Levha 22: Zeus Altarı- Adatepe.

Levha 23: Zeus Altarı'ndan Ege Denizi Görünümü.

Levha 24: Aeneas ve Ankhises.

Levha 25: Paris'in Yargısı.

Levha 26: İda Dağı ve Çevresindeki Antik Yerleşim Yerleri.

Levha 27: Adramyttium.

Levha 28: Adramyttium.

Levha 29: Adramyttium.

Levha 30: Adramyttium.

Levha 31: Adramyttium.

Levha 32: Antandros.

Levha 33: Antandros.

Levha 34: Antandros.

Levha 35: Antandros.

Levha 36: Antandros.

Levha 37: Assos.

Levha 38: Assos.

Levha 39: Assos.

GİRİŞ

Antik Dönemde, Troas Bölgesi'nde kilit bir noktada yer alan İda Dağı; Troia Savaşı'nda da "Tanrıların bu savaşı izlediği bir mekan" olarak bilinmiş, sonraki dönemlerde de, kutsal bir mekan özelliğine kavuşmuştur. Dağ; bu tarihi ve kültürel öneminin yanı sıra, tarih boyunca etrafındaki birçok medeniyete ait yerleşim yerlerine sahne olduğu gibi, sahip olduğu ormanlar, su kaynakları ve madenleri itibariyle de, günümüzde dahi, ekonomik açıdan önemini sürdürmektedir.

Coğrafi konum olarak Akdeniz ile Karadeniz İklimleri arasında bir geçiş özelliği gösteren İda Dağı'nın bölge iklimi, geleneksel sınıflandırmalar göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, Yarı Nemli Marmara Geçiş İklimin sınıfına girmektedir. Bu nemli durum ve bölgenin topografyası; dağda, çok güçlü bir orman ile beraber endemik bitkilerin görülmesine neden olmuş ve bu durum da, tarih boyunca ağaç bakımından zengin olan bu bölgeyi, gemi yapımı için de önemli bir hammadde kaynağı yapmıştır.

Bölgenin sahip olduğu konumu gereği Akdeniz ve Ege Denizi'nden gelen Lodos Rüzgarları, İda Dağı'na zaman zaman yağış getirmekte, bunun sonucu olarak da dağ ve çevresini su kaynakları bakımından zengin kılmaktadır. Bölgenin en önemli akarsuları olarak; İda Dağı'ndan doğan 110 km'lik Skamandros, bu dağın kuzeyinde yer alan ve 80 km uzunluğunda olan Granikos, kuzey eteklerinden doğan ve 55 km uzunluğundaki Aisepos ve en batıda bulunan ve Çal Dağı'ndan çıkıp, toplam uzunluğu 52 km olan Satnioeis sayılmaktadır. Adı geçen akarsuların mevsimsel debileri ve yer aldıkları yataklar göz önüne alındığında, akarsuların, ağaç taşımacılığı için son derece elverişli bir yapıya sahip oldukları sonucuna varılmaktadır. Görüldüğü üzere, İda Dağı; adeta birçok akarsu kaynağıyla örülmüştür ki, bu nedenle de, bölgede yaşayan toplumlar, mevcut olan bu kadar çok su kaynağının nimetlerinden ve getirdiği ekonomik imkanlardan, çağlar boyunca yararlanmışlardır. Bölgenin, maden varlığıyla birlikte hem kuzey-güney, hem de doğu-batı istikametinde yer alan birçok ticaret yoluna sahip olması, ona, maden ihracatı konusunda diğer bölgelere göre büyük bir avantaj sağlamıştır. Bunlarla birlikte, madenlerin, çıktığı bölgelerde işlenebilmesi için, büyük miktarlarda enerjiye ihtiyaç vardır. Bu noktada; İda Dağı'nın sahip olduğu çok sayıdaki ağaç, bu ısı enerjisi ihtiyacını karşılayacak düzeydedir. Bu nedenle; bölgedeki ormanlar ve madenler, ekonomik açıdan birbirini tamamlayan çok önemli unsurlardır ki ısı enerjisini sağlayacak ormanların yakın olması, kuşkusuz, üretim hususunda ve madenlerin işlenmesinde de maliyeti oldukça düşürmektedir.

Antik dönemde, dağın kuzey taraflarında yer alan Skepsis ve Kebren gibi kentlerde yapılan hayvancılık faaliyetleri, güney kesimlerde bulunan Antandros gibi kereste bakımından zengin bir liman kentinin varlığı ve dağın, birçok av hayvanının yaşam alanı olması, bu bölgede hakimiyet kuran devletlere büyük ekonomik imkanlar sağlamıştır. Bunların yanı sıra; güney kesimlerde yer alan ve Akdeniz'e doğru açılan önemli bir ticaret limanı olan Assos'un varlığı da, bölgeye ayrı bir değer katmıştır. Çok yakın konumda bulunan Assos ve Antandros gibi limanlar sayesinde, dağda bulunan birçok hammaddenin, Akdeniz kentleriyle ticareti yapılabilmiştir. Dağ; ayrıca, kültürel ve ekonomik sınırlar da göz önüne alındığında, Doğu ve Batı Medeniyetlerinin birbirine en fazla yaklaştığı bölge özelliğini de taşımaktadır. Bütün bu sebepler neticesinde; İda Dağı ve çevresine hakim olmak; eski çağlardaki devletler için, her zaman, büyük bir ekonomik güce sahip olmak anlamına gelmiştir ki; işte bu gücü ve kaynakları elde etmek için de, birçok medeniyetler bölgeye yerleşmişler ve birçok kez de birbirleriyle savaşmışlardır.

İlk olarak M.Ö. 8. yüzyılda Homeros İliadası'nda adına rastlanılan İda Dağı'nın; 1. yüzyıla kadar, Antik dönemde yer alan birçok kaynakta da, adının zikredildiği görülmektedir. Bu kaynaklardan haberdar olan çok sayıda seyyah ve araştırmacı, 18. ve 19. yüzyıllarda, bölgede birçok araştırmalar yapmışlardır. İlk önceleri; sadece geziler şeklinde görülen bu ziyaretler; daha sonraları, yerlerini, botanik, topografik ve arkeolojik araştırmalara bırakmıştır. Ancak; bu ziyaretler ve araştırmalar; 20. yüzyılın başlarında oluşan olumsuz yöndeki evrensel ve bazı tarihsel olayların meydana getirdiği zor şartların yanı sıra I. Dünya Savaşı sırasındaki Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu durum, daha sonrasında meydana gelen rejim değişikliği ve yapılan çeşitli eser kaçakçılıklarının doğurduğu olumsuz izlenimler sonrası süreçte, kesintiye uğramışlardır. Yaşanılan olumsuzlukların ardından; 20. yüzyılın sonlarına doğru, 1990'lı yıllar ile birlikte, bazı akademisyenler, bölgede yeniden araştırma yapma imkanına kavuşmuşlardır. Bu yıllarda; özellikle Troia ve çevresinde yapılan araştırmalar; İda Dağı ve etrafındaki yapılan araştırmaların biraz daha geri planda kalmasına neden olmuştur. Ancak, son yıllarda, bazı akademisyenlerin ve arkeologların İda Dağı ve çevresinde yaptığı yüzey araştırmaları artış göstermiş ve bölge tarihinin aydınlatılmasına oldukça katkı sağlamıştır.

Bu itibarla; yapılan bu çalışmanın amacı; İda Dağı'nın, antik kaynakların ve arkeolojik verilerin ışığında, günümüze kadar yapılmış mevcut çalışmalar ile birlikte

bölgedeki durumunu, tarihsel ve kültürel bir değerlendirme ile çeşitli yönlerden ele alarak, günümüzde de, sosyo-ekonomik mevcudiyetini nasıl sürdürdüğünü açıklamaya yöneliktir.

BÖLÜM I

GÜNÜMÜZDE İDA (KAZ) DAĞI

1.1. Coğrafi Konum

İda Dağı; Türkiye'nin Güney Marmara Bölümü'nün batısında, Biga Yarımadası'nın güneyinde, Edremit Körfezi'nin kuzey kenarındadır. 38° 50′-40° 50′ kuzey enlemleri ile 25° 00′-28° 50′ doğu boylamları arasında kalan İda Dağı masifi, Çanakkale ile Balıkesir İllerinin sınırını oluşturmaktadır.[1] (LEVHA I) Edremit Körfezi'nin kuzeyini takiben, kuzeydoğu-güneybatı yönünde 60-70 km. uzunluğundadır ve genel yükseltisi 500 metreyi aşmamaktadır.[2] Kuzeyinde Bayramiç ve Çan; doğusunda Kalkım, Yenice ve Balya; güneyinde Edremit ve Havran gibi yerleşim yerleri vardır. Dağın yüksek kesimlerinde yerleşim yoktur. Yamaçlarda bulunan yerleşim yerlerinin en önemlileri: Kalkım, Hamdibey, Armutçuk, Pazarköy, Akçaköy, Karaköy, Zeytinli, Altınoluk, Aşağıçavuş, Yukarıçavuş, Örencik, Oğlanalanı, Külcüler, Evciler, Çırpılar, Karaaydınlı, Narlı, Yeşilköy, Paşaköy, Tahtakuşlar ve Kuyucak'tır. Dağın jeolojik yapısı; batıdan Tuzla Çayı ve Kara Menderes Çayı; kuzeyden Gönen Çayı tarafından çeşitli düzeylerde aşındırılmış Paleozoik yaşlı bir kütledir.[3] Günümüzde de Kaz Dağı olarak bilinen yapı; batıda Dede Dağı, ortada "Esas Kaz Dağı" ve üç tepesi (Kuzeyde Babadağ 1765 metre, ortada Karataş Tepe 1774 metre, güneyde Sarıkız Tepe 1726 metre), (Levha II, III) doğuda Eybek Dağı, kuzey doğuda Gürgen Dağı ve Kocakatran Dağı'ndan oluşan bir kütlenin adıdır.[4] En yüksek noktası Karataş Tepe, en alçak yeri ise, Edremit Körfezi'nin kuzey tarafında yer alan bölgedir. Dededağ (862 metre) ile başlayan kütle ile Gürgen Dağı (1433 metre) arasındaki alanda, 1300-1500 metre civarında düzlük alanlar mevcuttur. Bu alanlardan sonra "Esas Kaz Dağı" olarak adlandırılan kütle başlar.[5] Nanekin Tepe (1646 metre)'den başlayan bu dağ kütlesi, genelde 1700 metre civarında seyrederek Karadikme Tepe (1658 metre), Kırklar Tepe (1710 metre), Sarıkız Tepe (1726 metre), Babadağ Tepe (1765 metre)

---

[1] L. İ. Sezer, "Kaz Dağı Yöresinde Deprem Aktivitesi ve Riski*", Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı 15, s. 18.
[2] A. Pamukçuoğlu, *Kaz Dağlarının Bitki Coğrafyası Üzerinde İncelemeler*, Erzurum, 1976, s. 5.; T. Koç, "Kaz Dağı Kuzey Kesiminin (Bayramiç-Çanakkale Jeomorfolojisi)", *Coğrafya Bilimleri Dergisi*, Sayı 5, s. 27-53.
[3] T. Koç, "Kaz Dağı Kuzey…, s. 27, 53.
[4] T. Bilgin, *Biga Yarımadası Güneybatı Kısmının Jeomorfolojisi*, İstanbul 1969, s. 171.
[5] T. Bilgin, *Biga Yarımadası …*, s. 171; T. Koç, "Kaz Dağı Kuzey …, s. 46.

ve Karataş Tepe (1774 metre) şeklinde devam etmektedir.[6] Çanakkale'nin Bayramiç, Yenice, Ayvacık İlçeleri ile Evciler Köyü, Küçükkuyu ve Kalkım Beldeleri; Balıkesir'in Edremit İlçesi ile Akçay Altınoluk ve Güre Beldeleri; İda Dağı'nın uzandığı bölgeler arasında gösterilebilir ve bu yerleşim yerlerinden İda Dağı'na ulaşım vardır.

2015 yılında yapılan nüfus sayımına göre; Çanakkale'nin il nüfusu 520.000'dir. Bunun %57 kısmı olan 288.000'i şehirlerde, geriye kalan %43'lük kısmı olan 214.000'i de köy nüfusu olarak görülmektedir. Daha önceki nüfus sayımlarıyla yapılan karşılaştırmalarda, kente doğru göçün arttığı gözlenmektedir. Ayrıca; daha önceden, kıyıdan uzakta kurulan köy yerleşimlerinin nüfusları, günümüzde, Edremit, Akçay, Altınoluk gibi kıyı yerleşimlerine doğru kaymaya başlamıştır. Dağın etrafındaki nüfus, tepelik alanların üzerindeki düz yüzeyler ile akarsu kenarlarında toplanmıştır. İda Dağı ve çevresinde en çok nüfusa sahip ilçeler olarak, Çan ve Yenice göze çarpmaktadır. Çan'da; kent-köy nüfus oranı dengeliyken, Yenice'de; köy nüfusu kent nüfusuna oranla daha fazladır. Bayramiç ve Ayvacık gibi ilçelerde ise nüfus yoğunluğunun, kıyıya doğru gidildikçe azaldığı görülmektedir. Bayramiç'te; kent-köy nüfus oranı birbirine yakın; Ayvacık'ta ise; köy nüfusu, kent nüfusuna oranla çok daha fazladır.[7]

1.2. Jeolojik Yapı

İda Dağı'nın bulunduğu bölge; önceden bir deniz iken, killi kumtaşları, kireçtaşları burada çökelmiş ve bunlara; magmanın yeryüzüne çıkmadan soğuması ile oluşan granit ve benzeri magmatiklerle, yeryüzüne ulaşan volkanların da getirdiği lavlar eklenmiştir. Bu karışım; Dünyayı etkileyen geniş jeolojik olaylar ile 10-20 km derinliğe gömülmüş ve zaman içerisinde de üstündeki örtünün kalkmasıyla yeryüzüne ulaşmıştır. Yaklaşık 5 milyon yıl önce de; bu yapının bir kısmı çökerek ve su altında kalarak Edremit Körfezi'ni, bir kısmı da, yükselerek İda Dağı'nı oluşturmuştur.[8]

İda Dağı ve çevresinde; killi, kalkerli, kireçli beyaz ve demirli kırmızı topraklardan oluşan bir tabaka yer almaktadır.[9] Dağın yaşı ise; Üst Paleozoik Dönemlere kadar

---

[6] T. Bilgin, *Biga Yarımadası* …, s. 179.
[7] www.canakkale.gov.tr Erişim Tarihi: 17.11.2014.
[8] Y. Yılmaz, "Kazdağı ve Yakın Çevresinin Jeolojik Özellikleri", *I. Ulusal Kazdağları Sempozyumu Kitabı*, Edremit 2001, s. 22.
[9] N. Özel, *Kazdağları Orman Vejetasyonu Üzerine Fitososyolojik ve Fitoekolojik Araştırmalar*, İzmir 1999, s. 8.

uzanmaktadır. Dağın II. zaman yüzeyleri; mermerleşmiş kalker, kum, kil ve şistlerden oluşmuştur.[10] Dağda; kireç taşı ve mermer ocaklarının yanı sıra kurşun, çinko ve demir madenlerine de sıkça rastlanmaktadır.[11] Dağ bölgesinde yer alan Küçük Menderes Havzası; doğu-batı yönünde uzanan Menderes Çayı ve kolları tarafından meydana getirilmiştir. Bu havzanın tabanı çukur şeklinde olup, doğu-batı yönünde alüvyonlarla dolu, uzun ve dar bir ova şeklindedir.[12]

Güney Marmara ve Ege Bölgesi'nde çok sayıda horst ve graben'in olması neticesinde; güney kısımlarda doğu-batı, kuzey kısımlarda ise kuzeydoğu-güneybatı doğrultularında çöküntü alanları oluşmuştur. İda Dağı'nın kütlesinde, Paleozoik yaşlı ileri düzeyde metamorfik şist, gnays ve amfibolit türü kayaçlar bulunur.[13] Bunların yanı sıra, metamorfizmaya uğramış ofiyolit topluluğu da (Yeşil kayaçlar, ofiyolit, gabro vb.) vardır. Bunları; düşük dereceli metamorfizmaya uğramış olan triyas, yaşlı fillat-sleyt türü iyi yapraklanmış, ince taneli kayaçlar sarar. Bu metamorfik kayaç topluluğunu kesen granitik (granit ve granodiyorit) plütonlar, kontak metamorfizmaya neden olmuştur.[14] Bu toplulukların üzerini, genel olarak Alt Miyosen Döneminde volkanik kayaçlar örtmüştür. Ayrıca; metamorfik temel kayaçların üzerinde, ince kırıntılı kayaçların egemen olduğu, silt, çamurtaşı, şeyl, kumtaşı bulunmaktadır.[15] (LEVHA IV, V, VI)

1.3. İklim

İda Dağı; Kuzeybatı Anadolu'da yer almakta ve Marmara ile Ege Bölgeleri'nin doğal sınırını oluşturmaktadır. Ayrıca, bu dağ kütlesi; Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran-Turan Flora Bölgeleri'nin kesişim alanında bulunmaktadır.[16] Ve aynı zamanda, Çanakkale ile Balıkesir'in de il sınırını oluşturmaktadır. Dağın yüksekliği göz önüne alındığında, Güney Marmara'nın, Uludağ'dan sonra ikinci en yüksek dağıdır. Kütlenin ana uzanış yönü, güneybatı-kuzeydoğu şeklindedir. Bu uzanış; bölgede görülen soğuk karakterli

[10] Y. Yılmaz, "Kazdağı ve Yakın …, s. 19.
[11] www.mta.gov.tr Erişim Tarihi: 29.08.2014.
[12] Y. Yılmaz, "Kazdağı ve Yakın …, s. 18.
[13] Y. Şentürk; T. Ünlü, "Kazdağ Masifi (Balıkesir) Metaofiyolitinin Jeolojisi ve Titan İçeriği Açısından Değerlendirilmesi", *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, Sayı 33, s. 79.
[14] Y. Yılmaz, "Two Contrasting Magmatic as Sociations of NW Anatolia and Their Tectonic Significance", *Journal of Geodynamics*, vol. 31, 2001, s. 243.
[15] C. Yaltırak; A. İ. Okay, " Edremit Körfezi Kuzeyinde Paleotetis Birimlerinin Jeolojisi", *İTÜ Mühendislik Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, s. 68, 69.
[16] N. Özel, *Kazdağları Orman* …, s. 22.

kuzeyli rüzgarlarını engeller ve soğuk baskınlarını önler. Ayrıca, kışların ılıman geçmesinde de önemli bir rol oynamaktadır.

Coğrafi konum olarak Akdeniz ile Karadeniz İklimleri arasında bir geçiş özelliği gösteren bölge iklimi, geleneksel sınıflandırmalar göz önüne alındığında, Yarı Nemli Marmara Geçiş İklimin sınıfına girmektedir. Bu nemli durum ve bölgenin topografyası; dağda, çok güçlü bir orman ile endemik bitkiler görülmesine neden olmuş ve bu durum da, tarih boyunca ağaç bakımından zengin olan bölgeyi, gemi yapımı için önemli bir hammadde kaynağı yapmıştır. İda Dağı'nın Ege Denizi'ne yakın olması nedeniyle, dağın güney yamaçlarında, karakteristik Akdeniz İklimi görülür. Ancak, kuzey yamaçlarda daha serin ve nemli karasal nitelikte bir iklim özelliği göze çarpar. İda Dağı'nın güney kısmının deniz iklimi göstermesi, coğrafi konumuna bağlıdır. Dağın, Çanakkale Boğazı'na olan yakınlığı; iki depresyon merkezi arasında, daimi hava akımı üzerinde ve poyraz rüzgarları altında kalmasına neden olmaktadır. Güneyden gelen İmbat Rüzgarları da İda Dağı üzerinde etki göstermektedir. Bu nedenle İda Dağı; fitocoğrafik açıdan dağın kuzey eteklerinde görülen, Avrupa-Sibirya Fitocoğrafik Bölgesi ile dağın güney yamaçlarında görülen Doğu Akdeniz Fitocoğrafik Bölgesi arasında bir sınır meydana getirmektedir. İda Dağı'nın, bu şekilde bir sınır bölgesi oluşturması, iklim olarak kendine has bir iklim yapısına sahip olmasına neden olmuştur.[17]

İda Dağı'nın iklim özellikleriyle ilgili olan veriler; bölgeye yakın sekiz meteoroloji istasyonundan elde edilmiştir. Bunlar; Etili, Edremit, Ayvacık, Ezine, Yenice, Balya, Bayramiç ve Çan istasyonlarıdır.[18] En yüksek ortalama sıcaklık değeri Edremit'e aittir ve yıllık ortalama sıcaklık 16.2°C'dir. En düşük ortalama sıcaklığa sahip istasyon ise, Yenice olup, bu istasyonunu yıllık ortalama sıcaklığı 12.8°C'dir.[19] (LEVHA VII)

Bölgedeki yıllık yağış miktarları; 844.3 mm ile 579.1 mm arasında arasında seyretmektedir. En fazla yağış Yenice'de olup, yıllık yağış miktarı 844.3 mm'dir. En az yağış alan istasyon ise, 579.1 mm ile Ezine'dir.[20] (LEVHA VIII)

---

[17] T. Koç, "Kaz Dağı İklim Özelliklerini Şekillendiren Dinamik –Sinoptik Şartlar", *II. Ulusal Kazdağları Sempozyumu Kitabı*, Çanakkale 2006, s.20-28. ; A. Pamukçuoğlu, *Kaz Dağlarının …*, s. 19.
[18] www.mgm.gov.tr Erişim Tarihi: 08.09.2014.
[19] N. Özel, *Kaz Dağları…*, s. 11.
[20] www.mgm.gov.tr Erişim Tarihi: 08.09.2014.

Bu sebeple; yağış rejimi ve mevsimselliği göz önüne alındığında, bölge; yazları kurak, kışları yağışlı Akdeniz Yağış Rejimi sınıflandırmasına girmektedir. İda Dağı ile Çan ve Yenice arasındaki alan ise, daha nemli bir iklime sahiptir. Bunun sebebi olarak; bölgenin en yüksek kütlesinin yani, İda Dağı'nın burada yer almasıdır. Günümüzde İda Dağı'nın orta ve yüksek kesimlerinde, dağın iklimini net olarak ölçecek bir istasyonun bulunmamasına karşın, dağın, konumu ve yükseltisinin katkısıyla, dağın bulunduğu bölgede, serin ve nemli bir dağ iklimi oluşturduğu da bir gerçektir.[21]

1.4. Bitki Örtüsü ve Ormanlar

Bitki örtüsü bakımından, Çanakkale ve Balıkesir illerine göre daha fazla yoğunluk gösteren İda Dağı'nda; birçok bitki türünün görülmesinde başlıca etken olarak, mevcut fiziki coğrafya koşullarının ve etmenlerinin, kısa mesafelerde değişip, farklılık göstermesi söylenebilir. Ayrıca, İda Dağı; kuzey yamaçlara güneş ışınlarının eğik gelmesi, daha fazla yağış düşmesi ve yaz mevsiminde bile kuzeyden gelen nemli hava kütlelerinin yükselmesi ve soğuması sonucunda, serin ve nemli iklim koşullarında yaşayan türlere özel bir yaşam ortamı sağlar.[22] Deniz seviyesinden 350 metre yükseklik seviyelerine kadar, maki toplulukları görülür. Değişken ortam şartları uygun olduğunda ise, bu seviye 800 metreye kadar yükselebilir. İda Dağı maki topluluğunu oluşturan başlıca türler: Kermez, Sandal, Melengiç, Tespih Çalısı, Katırtırnağı, Keçiboğan, Sakız ve Mersinedir.[23]

Ovalarda ve yamaçların ovalara yakın olduğu kısımlarda, sebze ve meyve bahçeleri ile tarlalar vardır. Bu bahçelerde; en çok, zeytin yetiştirilirken, narenciye, incir ve erik gibi meyvelerin de yetiştirildiğine dair bilgiye rastlamak da mümkündür.

İda Dağı'nın 30-1500 m. dolaylarındaki alçak kesimlerinde kestane, çınar, kızılçam, karaçam, kayın ve göknar toplulukları; zaman zaman saf halde, zaman zaman da karışık halde yer alır.[24] Görülen belli başlı türler şunlardır: Kızılçam (*Pinus brutia Ten*), Karaçam (*Pinus nigra ssp. pallasiana*), Meşe (*Quercus cerris var. cerris*), Kestane (*Castanea sativa Miller*), Gürgen (*Carpinus betalus*), Kayın (*Fagus orientalis*), Çınar

[21] www.kazdaglari.org Erişim Tarihi: 27.09.2014.
[22] M.Türkeş-G. Altan, "Kaz Dağı Yöresi'nde Orman Yangınlarının Kuraklık İndisi ile Analizi ve İklim Değişimleriyle İlişkisi". *III. Ulusal Kazdağları Sempozyum Kitabı*, Balıkesir 2012, s. 83.
[23] N. Özel*, Kaz Dağları* ..., s. 29-30.
[24] N. Özel, "Kazdağlarında Flora ve Vejetasyon", *I. Ulusal Kazdağları Sempozyumu Kitabı,* Edremit 2001, s. 28-39.

(*Platanus orientalis L. platanaceae*), Ceviz (*Juglandaceae* familyasına ait türler), Kızıl Ağaç (*Alnus spp. betulaceae*), Kara Ağaç, Dişbudak (Fraxinus sp. oleaceae), Fındık (*Betulaceae* familyasının *corlylus* cinsine ait türler), Göknar (*Abies sp. pinaceae*) ve Kazdağı Göknarı (*Abies equi-Trojani*).[25] Haritadan da anlaşılacağı üzere (LEVHA IX) dağın güney kesimlerinde kızılçam ormanları büyük bir alan kaplarken, doğu kısımlarda yer yer kızılçam ve meşe, orta ve kuzey kısımlarda ise karaçam ormanlarının daha çok alan kapladığı görülür. Daha iç kısımlarda ise, kayın ve göknar varlığı göze çarpar. İda Dağı'nda bulunan endemik bir tür olan Kazdağı Göknarı'nın 2/3'ü Yenice Ormanlarında bulunur. Sadece bu dağda yetişen yani endemik bir tür olan Kazdağı Göknarı'na ayrı bir parantez açmak gerekir. (LEVHA XVIII) 21.450 hektarlık alan kaplayan bu tür; keşfedildikten sonra, çevresinde bulunan Troia Kentinden dolayı kendisine "Abies equi-Trojani"[26] ismi verilmiştir.[27] Göknar alanları, dağların kuzey yamaçlarındadır. Akdeniz İklimi nedeniyle, güney yamaçlarda göknara rastlanmaz. Maden ve tel direği olarak kullanılmaktadırlar.[28] Diğer göknar türlerine göre, yapısında, %2 daha fazla selüloz içerdiği için, ambalaj sanayinde de önemli bir kullanım alanına sahiptir. Bölgede yetişen diğer ağaçların da önemli ekonomik değerleri vardır. Örneğin kızılçam; mobilya ve ambalaj sanayisinde, karaçam; yapı malzemesi olarak, kayın ağacı ise; mobilya ve yakacak odun olarak, meşe; tarım aletleri ve iskelelerde, gürgen; yakacak odun ve çeşitli aletlerin sapı olarak, dişbudak; vagon ve fıçı olarak kullanılırlar. İda Dağı'nda yetişen diğer ağaç ve bitki toplulukları ise; Kocayemiş, Sandal, Funda, Süpürge Çalısı, Kızılcık, Ladin, Defne, Yabangülü ve Davulga gibi maki unsurlarıyla, Orman Asması, Sarmaşık, Kekik, Eğrelti, Böğürtlen, Çayır Otları, Isırgan gibi otsu bitkilerdir. Ayrıca endemik bir tür olan Kazdağı Adaçayı, Çakışır Otu, Beyaz Çiçekli Şakayık (Tombak), Kırmızı Şakayık ve Dağlalesi, bölgede bolca yetişen bitkilerdendir.[29]

İsmini, yetiştiği coğrafyanın kültürel değerlerinden alan bitkilere rastlamak da mümkündür. Bunlardan bazıları; İda Dağı'nın Çanakkale tarafında kalan kısımlarında

---

[25] N. Özel, "Kazdağlarında Flora ve …, s. 28-39.
[26] Ascherson, 1883 yılında bulduğu göknar türünü ilk kez bu şekilde adlandırmıştır; C. Ata, "Kazdağı Göknarı'nın Türkiyedeki Yayılışı Silvikültürel Özellikleri", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, s. 165.
[27] İ. Atalay, "Kazdağları ve Çevresinin Ekolojik Özellikleri", *III. Kaz-dağları Sempozyumu Kitabı*, Balıkesir 2012, s. 11.
[28] Ü. Asan, "Kazdağı Göknarı'nın Doğal Yayılışı, Verim Gücü, Ekonomik Önemi ve Planlama Esasları Üzerine Düşünceler", *II. Kazdağları Ulusal Sempozyumu Kitabı*, Çanakkale 2006, s. 169.
[29] N. Özel, *Kaz Dağları …*, s. 61-62; A. Pamukçuoğlu, *Kaz Dağlarının …*, s. 38-62.

Troia Civanperçemi (*Achillea fraasii var. Trojana)*, Troia Pancarı (*Beta Trojana var. trojana*), Troia Yüksük Otu (*Digitalis trojana*), Troia Düğünçiçeği (*Ranunculus pedatus subsp. trojanus*) ve Troia Yayla Çayı (*Sideritis trojana*)'dır. Balıkesir tarafında ise; Troia Devedikeni (*Carduus nutans subsp. trojanus*), Troia Yoğurt Otu (*Galium trojanum*) bunlara örnek olarak söylenebilir. Çanakkale'de Kazdağı Uyuzotu (*Jasione idaea*), Balıkesir'de Kazdağı Geveni (*Astragalus ideae*), Kazdağı Mercangüşü (*Hieracium idae*), Kazdağı Koyunkıranı (*Hypericum kazdagensis*), İda Dağı'nın zirvesinde bulunan ve adını Gargaros'tan alan Gargaros Çiğdemi (*Crocus gargaricus*) örnek olarak söylenebilir. Ayrıca isimlerini bölgedeki akarsulardan alan bitkiler de mevcuttur: Karamenderes Mercangüşü (*Hieracium scamandris*), Simav Çayı Sığırkuyruğu (*Verbascum simavicum*), Eskimenderes Sığırkuyruğu (*Verbascum scamandri*)'dir. Son olarak da; adını Odysseus'tan alan *Centaurea odyssei* bu bölgede yetişmektedir.[30]

Dağın güney ve kuzey yamaçları, orman örtüsü bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Günümüzde; ormanlar, İda Dağı'nın ana kütlesinin Edremit Körfezi'ne bakan güney yamaçlarında daha seyrek, Bayramiç'e bakan kuzey kesiminde ise daha sıktır. Behramkale-Ayvacık etrafında arazi yapısı değişmekte ve volkanik bir özellik kazanmaktadır. Güney yamaçlarında, orman örtüsü, neredeyse deniz seviyesinden başlamaktadır. Küçükkuyu ve Altınoluk'un denize yakın bölgelerinde bulunan kızılçamlar, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Kızılçamlar yapıları gereği, don olaylarına karşı hassasiyet göstermektedirler. Bu nedenle, bölgenin güney tarafında, yaklaşık 800 metreye kadar görülebilmektedirler. Kızılçam ormanları, günümüzde büyük oranda tahrip görmüş ve genellikle zeytin bahçelerine dönüştürülmüştür. Burada, güney yamaçlarda görülen Fön Rüzgarları[31], zeytinlerin yetişmesinde son derece önemli bir unsurdur. Kızılçamın yanı sıra, Palamut Meşesi, Mazı Meşesi, Tüylü Meşe gibi ağaç türleri de güney yamaçta görülebilir. Daha üst seviyelere çıkıldığında ise, karaçamların hakim olduğu saha mevcuttur. Zirveye kadar, karaçamlar da vardır. Karaçamlar, yapıları gereği, kuraklığa ve düşük sıcaklıklara dayanıklı ağaç türleridir. Bu seviyede; karaçama ek olarak, Saçlı Meşe (*Quercus cerris*), Macar Meşesi (*Quercus frainetto*) ve Sapsız Meşe (*Quercus petraea*)

[30] S. Adak-M. Avcı Birsen-M. Özgen, "Bitkisel Gen Kaynakları Bakımından Kazdağları Yöresinin Önemi", *II. Kazdağları Sempozyumu Kitabı*, Çanakkale 2006, s.277.

[31] Bir dağ yamacını sürtünerek çıkan rüzgarların, diğer yamaçtan alçalması sonucu meydana gelen sıcak rüzgarlardır.

gibi türler de bulunur. 1300 metre seviyesine gelindikten sonra ise, yer yer Titrek Kavak (*Populus tremula*) ve kayınlara da rastlamak mümkündür.

Dağın kuzey yamaçlarında ise; 250 metre yüksekliklere kadar tarım alanları mevcuttur. Bu seviyeden itibaren, Sapsız Meşe ve Macar Meşesi de görülürmektedir. 500-800 metre yükseklikte karaçam ve kayın; 1200 metre seviyesinden sonra ise Kazdağı Göknarı; 1400 metreye kadar kayın, karaçam ve Kazdağı Göknarı birlikte yer almaktadır. Kazdağı Göknarı; genellikle, İda Dağı'nın kuzeyinde yer alan Eybek Dağı ve Gürgen Dağı'nda bulunmaktadır. Bahsi geçen yükseklikten sonra ise, saf göknar ormanlarının varlığı göze çarpmaktadır. (LEVHA X, XI, XII, XIII)

1.5. Su Kaynakları

Bölgenin sahip olduğu konumu gereği Akdeniz ve Ege Denizi'nden gelen Lodos Rüzgarları, İda Dağı'na her zaman yağış getirmekte ve su kaynakları bakımından da, dağ ve çevresini zengin kılmaktadır. Bölgenin; kuşkusuz en önemli akarsuyu, 110 km'lik[32] Karamenderes'tir. İda Dağı'ndan doğan bu akarsu; Bayramiç ve Ezine'den geçerek, Ezine yakınında Akçin Çayı ve sonra da Dümrek Çayı ile birleştikten sonra, Çanakkale Boğazı'nın Ege'ye açıldığı yerden denize dökülmektedir. İda Dağı'nın kuzeyinde yer alan ve 80 km[33] uzunluğunda olan Kocabaş Çayı ise, üç ana koldan meydana gelmektedir. Birinci kol; Şapçı Dağı'nın doğu sırtlarından çıkıp, sağ ve soldan çeşitli kollarla beslenerek Kocabaş Çayı'na katılır. İkinci kol; Aladağ'ın kuzeydoğu ve güney sırtlarından inen kollarla beslenir. Üçüncü kol ise; Salat Dere, Kocabaş Dere ve Çan Deresi adıyla anılan akarsulardan oluşmaktadır. Çayın asıl kaynağı, İda Dağı bölgesindeki Akdağ'dır. Akdağ'dan çıkan kol; Çan Ovası'na girinceye kadar, Göllü Çay olarak adlandırılır ve Karabiga yakınlarında Gümüşçay ile birleşip, Marmara Denizi'ne dökülür. İda Dağı'nın kuzey eteklerinden doğan ve 55 km[34] uzunluğundaki Gönen Çayı; Kalkım ve Pazarköy çevresindeki küçük dereleri de bünyesine aldıktan sonra Marmara Denizi'ne dökülür. En batıda bulunan ve toplam uzunluğu 52 km[35] olan Çal Dağı'ndan çıkan Tuzla Çayı ise; Kırburun ve Ege Denizi arasında yer alır. Ayvacık Yöresi'ndeki Dede Dağı'ndan çıkan birçok kolla beslenir. Ayvacık İlçesinin güneyinden geçen Kemerdere; Kaplan Deresi ve

[32] Çanakkale İli Çevre Durum Raporu 2006-2007, s.72.
[33] Çanakkale İli Çevre …, s.72.
[34] Çanakkale İli Çevre …, s.72.
[35] Çanakkale İli Çevre …, s.72.

Kestanelik kollarını alarak, Tuzla Köyü'nün 7-8 km batısından Ege Denizi'ne dökülür. 12 km[36] uzunluğunda olan Mıhlı Çayı ise; Beder, Oluk, Isırgan ve Şeytan Derelerinin birleşmesi ile oluşur. Engebeli ve kayalık bir araziden geçtikten sonra Ege Denizi'ne dökülür. (LEVHA XIV, XV). Bahsi geçen akarsuların mevsimsel debileri ve yer aldıkları yataklar göz önüne alındığında, ağaç taşımacılığı için son derece uygun oldukları görülmektedir. Nitekim; akarsuların üzerinde ağaç taşımacılığının yapıldığı, 20. yüzyılda çekilmiş olan fotoğraflara da yansımıştır.[37]

Bölgede Zeytinli Çayı, Kızılkeçili Çayı, Ihlamur Dere, Güre Çayı, Kuru Dere, Manastır Çayı, İskele Dere ve Şahin Dere; Milli Park sınırları içerisinde doğarak ve kollar halinde beslenerek, güneyden Edremit Körfezi'ne dökülürler. Bu kolların en önemlileri, Zeytinli Çayı'nı besleyen Ayı, Alan ve Çeyiz Dereleri ile Manastır Çayı'nı besleyen Zığın, Şahin Deresi'ni besleyen Bıçkı ve Güre Çayı'nı besleyen Pınarbaşı Dereleridir. Bu akarsulardan Manastır Çayı ve Şahindere, zaman içerisinde bölgede kanyonlar oluşturmuşlardır.

Ayı Deresine karışan Kırlangıç Pınarı, Arıtaşı mahallesinin yakınında bulunan Ekşisu Pınarı, Kuru Dere'ye akan Kozlu ve Yenicesu Pınarı, Karataş Tepe eteklerinde Kartal Pınarı, Kar Kuyuları Mevkiinde Bolluca Pınarı, Tavşanoynağı Tepesi'nin güney sırtında yer alan Yurt Pınarı, Aktaş Kayası'nın güneyinde yer alan Pınarbaşı Pınarı, Kapıdağ Tepe'nin doğu yamacında yer alan Kirazlı Pınarı, Yayla Tepe'nin kuzey yamaçlarında yer alan Aksu Pınarı da bölgede yer alan diğer su kaynaklarıdır. Bayramiç İlçesi sınırları içerisinde kalan Ayazma ise; günümüzde mesire yeri olarak kullanılan ve bölge turizmine katkıda bulunan önemli başka bir su kaynağıdır. (LEVHA XVI, XVII)

Bölgenin diğer bir zenginliği de termal su kaynaklarıdır. Dağın, jeolojik ve jeomorfolojik geçmişi dikkate alındığında, geçirdiği tektonik hareketler, kırılmalar ve kıvrılmalar neticesinde sahip olduğu fay hatları, sıcak su çıkışlarına neden olmuştur. Ayvacık İlçesine bağlı köylerden Çetmi Köyü'nde Afrodit Kaplıcası, Tuzla Köyü'nün doğusunda Tuzla adıyla anılan kaplıca, Bayramiç İlçesinin 18 km. doğusunda yer alan Külcüler Kaplıcası, Çan'ın ilçe merkezinde yer alan Çan Kaplıcası, Çan İlçesine 16 km.

[36] Çanakkale İli Çevre …, s.72.
[37] I. Aksu, *Dönem Dönem Eski Çanakkale Kartpostalları ve Fotografları*. Çanakkale 2003, s. 10. 20. yüzyılın başlarında çekilmiş olan bir fotografta İda Dağı'ndan temin edilen çok miktarda ağacın Sarıçay üzerinden Çanakkale Boğazı'na taşındığını göstermektedir.

uzaklıkta yer alan Tepeköy'de Tepeköy Kaplıcası bulunur. Yenice İlçesine bağlı Hıdırlar Köyü'nde Hıdırlar Kaplıcası vardır. Ayrıca, Toprakobası Ilıcası (Kum Ilıcası olarak da bilinir) da, Yenice Pazarköy Bucağında bulunan bir diğer kaplıcadır. Ezine İlçesi Kestanbol Köyü'nde de Kestanbol Kaplıcası mevcuttur. Bunların yanı sıra, Çanakkale-Çan karayolu üzerinde Kirazlı Bucağında, Kirazlı Maden Suyu ve yine Kirazlı Bucağında, Balaban Maden Suyu kaynakları yer alır.

1.6. Tarım ve Hayvancılık

İda Dağı'nın güney kesiminde zeytincilik, kuzey kesiminde ise bağ, bahçe ve sebzecilik önemli yer tutar. Zeytinliklerin bulunduğu kesimlerde, mandalina bahçeleri de mevcuttur. Özellikle Edremit, Türkiye'nin zeytin yetiştiriciliği yapılan en önemli yörelerindendir. Edremit İlçesinde; 155.975 dekar alanda zeytinlikler yer almakta olup, bu alanda; 2.353.000 zeytin ağacı bulunmaktadır. İlçe, 44.493 ton zeytinyağı üretimi ile Türkiye'deki ikinci en büyük zeytin üretim merkezi olma özelliğini taşımaktadır.[38] Zeytinin; bu bölgede, kaliteli bir şekilde üretiliyor olmasının başlıca nedeni, İda Dağı'nın, yaz aylarında serinletici, kışın soğuklara karşı da koruyucu etki göstermesidir.[39] Netice itibariyle; bu anlamda, zeytinin yetişme koşulları ile İda Dağı iklimi, birebir örtüşmektedir. Altınoluk, Güre, Akçay, Edremit, Havran, Gömeç, Burhaniye, Ayvalık, Küçükkuyu, Behramkale, Ayvacık, Ezine ve Bayramiç İlçeleri de zeytin ağacı yetiştirilen yörelerin başında gelir.

Bölgede; zeytin yetiştiriciliğinin yanı sıra, bağcılık faaliyetleri de oldukça gelişmiştir. Dağın güney yamaçlarında görülen zeytin bahçeleri, kuzey yamaçlarında yerini bağcılık faaliyetlerine bırakmaktadır. Bayramiç İlçesinde bağcılığın yoğun olarak görüldüğü köyler: Çavuşlu, Gedik, Mollahasanlar, Köseler, Akçakıl, Üzümlü, Sarıot, Daloba, Serhat, Evciler, Yassıbağ ve Külcüler Köyleridir. Bu köyler; genellikle Bayramiç'in güneyinde, İda Dağı eteklerinde toplanmışlardır.[40] Bahsi geçen bölgede hem şaraplık, hem de sofralık üzüm üretimi gerçekleştirilmektedir. Yetiştirilen bu üzüm

---

[38] M. Çavuşoğlu, "Zeytin ve Zeytinyağı Turizmi Edremit Bölgesinde Bir Araştırma", *III. Kazdağları Sempozyumu Kitabı*, Balıkesir 2012, s. 395.
[39] M. Kıvrak ve Diğerleri , "Kazdağları'nın Zeytin Bahçelerine Etkisi", *III. Kazdağları Sempozyumu Kitabı*, Balıkesir 2012, s. 481.
[40] A. Dardeniz ve Diğerleri, "Çanakkale İli Bağcılının Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Bahçe*, Sayı 30, s.26.

türlerinden bazıları: Karasakız, Çavuş, Hafızeli, Amasya, Cardinal, Erenköy beyazı, Beyaz Kozak, Yalova İncisi, Mandagözü, Ata sarısı, Alphonse Lavellée, Sıdalan, Vasilaki, ve Karalahna'dır.[41]

Tarımsal üretim konusunda Ayvacık'da ceviz, badem, zeytin; Bayramiç'de elma, kiraz, erik, zeytin; Çan'da ceviz, kestane, kiraz, erik; Yenice'de ceviz ön plana çıkar.[42] Tahıl olarak buğday ile arpa üretiminde Bayramiç ve Çan; Yulaf üretiminde Çan ve Yenice; Çavdar üretiminde Çan ve Yenice istatistik olarak ön sıralarda yer alır.[43] Bölge; özellikle Bayramiç'de yetişen elma, armut, kiraz ve şeftali üretiminde ülkede söz sahibidir.[44] Sulamaya elverişli alanlarda özellikle genişleyen vadi tabanlarında mevsimlik sebze olarak domates, biber, patlıcan, salatalık, fasulye, bamya, bakla, gibi sebzeler yetiştirilir.[45] Bölgede yetişen mantar AB ülkeleri ile ABD, Japonya, Avustralya, Sırbistan gibi ülkelere ihraç edilmektedir. Ayrıca; kestane de, İda Dağı çevresinde yetişen ve ekonomiye katkı sağlayan başka bir üründür.[46] Tarla bitkileri üretiminde, ekonomide en çok söz sahibi olan ilçeler Bayramiç ve Yenice'dir. Sebze üretiminde Yenice ve Bayramiç; Bağcılık ve meyve üretiminde de, yine Bayramiç, ön plana çıkar.[47]

Bitkisel üretime elverişli olmayan yerlerde, ikincil öneme sahip olan geçim kaynağı, hayvancılıktır. Bölgede; küçükbaş hayvancılık ilk sırada yer alır. Sakız ve Kıvırcık koyun türleri, en çok yetiştirilen küçükbaş hayvan türleridir.[48] Yamaçlarda ve engebenin yüksek olduğu kısımlarda ise, Kılkeçisi yetiştiriciliği yaygın olarak görülür.[49] Hayvancılığın ekonomiye katkısı gözönüne alındığında; hayvancılığın, en çok Yenice ve Çan'da yapıldığı, istatistiklerde göze çarpar.[50] Küçükbaş hayvancılıkta Ayvacık ve Bayramiç ön sıradadır.[51] Büyükbaş hayvancılıkta ise; Yenice ve Çan, büyük bir öneme sahiptir.[52] Bölgede hayvancılığın mevcut oranları; ¾ küçükbaş, ¼ büyükbaş şeklindedir.[53]

---

[41] A.Dardeniz ve Diğerleri, "Çanakkale İli Bağcılının Mevcut Durumu, Gen Kaynakları Potansiyeli, Bağcılığın Ekonomiye Katkıları ve Son Gelişmeler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı 3, s. 248.
[42] Çanakkale İl Yıllığı 2014, s. 103.
[43] Çanakkale İl Yıllığı 2014, s. 134.
[44] Çanakkale İli Tarımsal Yatırım Rehberi 2015, s. 10.
[45] Çanakkale İli Tarımsal …, s. 12.
[46] A. Soylu; C. Mert, "Kestane ve Kazdağları", *II. Kazdağları Sempozyumu Kitabı*, Çanakkale 2006, s. 288.
[47] Çanakkale İl Yıllığı 2014, s. 47.
[48] T. Kumuk ve Diğerleri, "Keçi Yetiştiriciliğinin Çanakkale İli Ekonomisinde Yeri ve Önemi", *Çanakkale Tarımı Sempozyumu Kitabı*, Çanakkale 2011, s. 57.
[49] T. Kumuk ve Diğerleri, "Keçi Yetiştiriciliğinin …, s. 57.
[50] Çanakkale İl Yıllığı 2014, s. 45.
[51] Çanakkale İl Yıllığı 2014, s. 49.
[52] Çanakkale İl Yıllığı 2014, s. 49.

İda Dağı'nın kuzey kesiminde, özellikle Yenice ve Bayramiç İlçelerinde, süt ve süt ürünleri, ekonomide önemli derecede yer tutar. Tavuk, kaz, hindi, ördek gibi hayvanların beslenmesi ise, ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak seviyededir. İda Dağı; sahip olduğu doğal ortam ve çok çeşitli bitki türleri ile, arılar için de, polen ve nektar açısından zengin bir bölgedir. Bu nedenle, arıcılık da ekonomide kendine yer bulmuştur. Arıcılıkta; diğer ilçelere göre, Çan ve Yenice daha çok kovana sahiptir.

1.7. Araştırma Tarihi

İda Dağı ve çevresine, seyyah ve araştırmacılar tarafından yapılan ilk ziyaretler, 18. yüzyılda başlamıştır. Bu gezi ve araştırmaların amacının; daha çok Homeros Destanlarında anlatılan antik kent Troia'yı aramaya yönelik oldukları görülmektedir. Bu itibarla İliada'da; tanrıların Troia Savaşı'nı izlediği yer olarak Batılı seyyah ve araştırmacaların ilgisini çeken İda Dağı'nın; C. Gouffier[54], E. D. Clarke[55], P. Hunt[56] ile J. D. Carlyle[57], G. H. Gordon[58], P. B. Webb ile A. Parolini[59], W. Turner[60], J. F. F. Michaud ile J. J. F. Poujoulat[61], C. Texier[62] gibi seyyahlar tarafından gezildiği bilinmektedir.

Bu seyyahların yanı sıra; birçok bilim adamı ve araştırmacı da; Homeros ve Strabon'un eserlerini okuduktan sonra, İda Dağı ve çevresine büyük ilgi duymuşlar ve bölgeye gelmişlerdir. Bu araştırmacılar; ilk olarak, Troia'nın çevresinde araştırmalar yapmışlar ve araştırmacılar sonrasında da çalışmalarını, İda Dağı ve çevresindeki antik yerleşim yerlerine doğru genişletmişlerdir. Bu bölgedeki topografik çalışmalar; ilk kez, 1786'da, araştırmacı J. B. Lechevalier tarafından yapılmıştır.[63] P. B. Webb[64] ve H. F. Tozer[65] de bölgeyi inceleyen diğer araştırmacılar olmuşlardır. Araştırmacılardan E. D.

---

[53] T. Kumuk ve Diğerleri, "Keçi Yetiştiriciliğinin …, s. 57.
[54] J. D. Barbie, "Voyage Pittorsque de la Greece" , 1782-1822.
[55] E. D. Clarke, "Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa", vol. 2, 1812.
[56] R. Walpole, "Memories Relating to European and Asiatic Turkey ",1817.
[57] R. Walpole, "Memories Relating …
[58] G. H. G. Aberdeen, "Edinburg Review VI", 1805.
[59] P. B. Webb, "Ossevazioni intorno allo stato antico e presente dell' agro Trojano", 1821.
[60] W. Turner, *Journal of a Tour in the Levant*, 1820.
[61] J. F. F. Michaud; J. J. F. Poujoulat, *Correspondance d'Orient 1830-1831*, 1833.
[62] C. Texier, *Description de l'Asie mineure II*, 1849.
[63] A. Danzel, "Transactions of the Royal Society of Edinburg III, 1794 "; C.G. Lenz, "Reise nach Troas oder Gemahalde der Ebene von Troja ", 1800.
[64] P. B. Webb, "Topographie de la Troade ancienne et moderne", 1844.
[65] H. F. Tozer, "Researches in the Highlands of Turkey", 1869.

Clarke ve F. H. Bacon tarafından 1881-1883 yılları arasında Assos'ta kazı yapılmış olup,[66] E. D. Clarke tarafından Gargara'nın yeri tespit edilerek, Lamponia ve Pionia üzerinde de araştırmalar yapılmıştır.[67] F. Calvert da, Kebren ve çevresinde incelemelerde bulunmuştur.[68] 19. yüzyılın sonlarında ise C. Virchow, İda Dağı zirvesi Sarıkız'a çıkmıştır.[69] H. Schliemann da 1881'de bu bölgeyi gezmiştir.[70] Schliemann; Troia kazılarının ardından, bölgedeki diğer antik yerleşim yerlerinde de kazı yapılabilecek yerleri saptamak üzere, Çanakkale'den Hisarlık'a gelmiş, gerek kendinden önceki araştırmacıların sözünü ettiği, gerekse köylülerden edindiği bilgilerle bulduğu, antik döneme ait izler taşıyan yerleri gezmiş ve bölgede araştırmalar yapmıştır. H. Schliemann ve C. Virchow; genel olarak, Skepsis ve Kebren gibi kentlere yakın tümülüslerde, arkeolojik deneme sondajları açmışlardır. Schliemann; bunun dışında, İda Dağı'nda Gargaros'a çıkmış, Assos ve Antandros'ta da incelemeler yapmış olup, Antandros'ta; çok sayıda Hellenistik Dönem çömleği ile gümüş ve bronz olmak üzere çok sayıda Roma, az sayıda da Makedon sikkesi bulmuştur. H. Schliemann; ayrıca, Astyra ve Adramytteion'un olduğu bölgeyi de gezmiş, fakat adı geçen bu kentlerin, çay ve derelerin alüvyonlarının altında kalmış olabileceğini düşünerek, kalıntı aramanın boşa olacağı kanaatine vardığı için, Antik Dönem için araştırma yapma gereği duymadan, buradan ayrılmıştır. W. Judeich; 1896 yılında bölgeye gelerek, Bayramiç'in 10 km. doğusunda yer alan Kurşunlu Tepesini gezmiş ve burasının "Skepsis" olduğunu tespit etmiş,[71] ardından, Çaldağ ile Kebren'e giderek çeşitli araştırmalar yapmıştır. H. Kiepert ile E. Fabricus; özellikle Kebren, Gargara ve Antandros çevresinde araştırmalarda bulunmuş olup,[72] H. Kiepert, Antandros'un yerini ilk tespit eden kişi olmuştur. E. Fabricus ise, Kalkım yakınlarında yaptığı araştırmalar neticesinde, bir yazıt bulmuş ve bu yazıtı incelediğinde, burasının Argyza olduğu sonucuna varmıştır.[73] J.

---

[66] E. D. Clarke, *Investigations at Assos 1881*, Cincinnati, 1882.
[67] E. D. Clarke, "Gargara, Lamponia and Pionia", *AJA* 4, 1883, s. 291-319.
[68] F. Calvert, "Contributions to the Anciet Geography of the Troad on the Site and Remains of Cebrene", *American Journal of Archaeology* 22, 1865, s. 51–57. Son dönemde çıkan bir haberde ise F. Calvert'in yaptığı araştırmalar esnasında İda Dağı yakınlarında bir mağaraya adını kazıdığı da görülmüştür. (Levha XII)
[69] R. L. C. Virchow, *Beitrage zur Landeskunde der Troas*, 1879.
[70] H. Schliemann, *Troja*, 1884; *Reise in der Troas im Mai,* 1881.
[71] W. Judeich, "Bericht über eine Reise im nordwestlichen Klein-asien", Sitzungsberichte Berl. Akademie, 1898.; "Skepsis" *Festschrift für Heinrich Kiepert,* Berlin, 1898.
[72] H. Kiepert, "Die alten Ortslagen am Südfusse des İdagebirges", 1889; E. Fabricus "Archaeologische Untersuchungen im westlichen Kleinasien." Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, 1894, s. 899-920.
[73] E. Fabricus "Archaeologische Untersuchungen …, 1894, s. 903-904.

S. Diller'dan[74] sonra ise; W. Leaf[75] ve J. M. Cook[76], bölgede en kapsamlı incelemeleri yapan araştırmacılar olmuşlardır. W. Leaf; Strabon ve Calvert'in çalışmalarını takip ederek, 1911'de İda Dağı zirvesine yakın yerler ile Skepsis ve Kebren çevresinde araştırmalar yapmıştır. Sonrasında da, Assos ve Antandros'ta incelemelerde bulunmuş ve Karataş Tepe'nin batı yamaçlarında, nekropol alanının yerini tespit etmiştir.[77] Ayrıca, Gargara'nın bulunduğu yeri de gezerek, burasının Assos Kolonisi olduğu görüşü öne sürmüştür.[78] Kocakaya Tepesi'nin yaklaşık 5 km. kuzeyinde ise, bazı yerleşim izlerine rastlamış ve bu yerleşim yerini, Pionia olarak lokalize etmiştir. J. M. Cook ise; bu görüşe karşı çıkarak, bahsi geçen kalıntıların, ancak, bir Roma çiftliğine ait olabileceğini söylemiştir.[79] O da; İda Dağı çevresindeki Antandros, Skepsis, Kebren gibi birçok yerleşim yerinde incelemeler yapmış ve birçok sikke ile seramik buluntularına rastlamıştır.[80] Antandros'a; 1959 ve 1968 yıllarında olmak üzere, iki kez gelmiş ve esas yerleşim yerinin, Karataş Tepe'nin batı yamaçlarında olduğu sonucuna varmıştır.[81]

Özellikle; İda Dağı'nın taban vadisinde yer alan Evciler ve Çavuşlu; bunların gerisinde yer alan Serhat, Beşik, Yassıbağ; batısında Çaloba ve Üzümlü; Kurşunlu Tepesi'nin doğusunda kalan Mollahasanlar, Köseler, Gedik, Sarıot, Yeşilköy ve Tongurlu gibi birçok yerleşim yeri olmasına rağmen, tatmin edici araştırmalar yapılamamıştır. Araştırmacılardan W.Leaf; Tongurlu ve Yeşilköy'ü gezmiş ve buralarda, önemli bir eski yerleşim bulgusuna rastlamadığını belirtmiştir.[82] J. M. Cook da; bu yerleşim yerlerinden 7 tanesinde araştırma yapmış olup,[83] Tongurlu'da bazı sikkeler bulmuş ve buranın kuzeyinde

---

[74] J.S. Diller, "Report on the Investigations at Assos", 1882.; "Notes on the Geology of the Troad", *Science*, 2, 1883, s. 255-258.
[75] W. Leaf, *Strabo on the Troad*, Cambridge 1923.; "The Topography of The Scamander Valley-I", *BSA* XVII, 1910-1911, s. 266-283.; "The Topography of The Scamander Valley-II", *BSA* XVIII, 1911-1912, s. 286-300.; "Some Problems of the Troad", *BSA* 21, 1914-1916, s. 16-18.; "Strabo and Demetrios of Skepsis", *BSA* XXII, 1916-1918, s. 23-47.; "Notes on the Text of Strabo XIII. I", *JHS*, Vol. 37, 1917, s. 19-30.; "Skepsis in the Troad", W. H. Buckler and W. M. Calder (eds.), *AnatSt (Presented to Sir William Mitchell Ramsay),* Manchester, 1923, s. 267-281.; Leaf, W. "The Military Geography of the Troad", *The Geographical Journal, Vol. 47, No. 6*, 1916. S. 401-416.
[76] J. M. Cook, *The Troad*, Oxford 1973.;"Cities in Around the Troad", *The Annaul of the British School at Athens, Vol. 83*, 1988, s. 7-19.
[77] W. Leaf, *Strabo on the …*, s. 318.
[78] W. Leaf, *Strabo on the …*, s. 261.
[79] W. Leaf, *Strabo on the…*, s. 284; J. M. Cook, *The Troad* …, s. 324.
[80] J. M. Cook, *The Troad* …,
[81] J. M. Cook, *The Troad …*, s. 267, 271.
[82] W. Leaf, *Strabo on the Troad*, Cambridge 1923.
[83] J. M. Cook, *The Troad …,*, s. 295.

yer alan bazı buluntuların, Geç Roma Dönemine ait olabileceğini söylemiştir.[84] Ayrıca; İda Dağı'nın kuzey eteklerinde yer alan Evciler'de; çeşitli Grek ve Roma sikkelerine rastlamış ve bunların Antandros, Skepsis ve Assos'a ait olduğunu tespit etmiştir.[85] Evciler'in kuzeydoğusunda yer alan Bakırlık Tepesinde ise; kurşun madeni buluntularına ve çeşitli gümüş sikkelere rastlamıştır. Bu nedenle; burada, eskiden bir darphane olma olasılığı, yüksek bir ihtimal olarak görülmektedir.[86] J. M. Cook; ayrıca, Kızıltepe ve Örenli'yi de gezmiş ve burada, Skepsis ve Kebren'e ait bronz sikkeler bulmuştur.[87] Daha sonraları; Skepsis ve Kebren çevresinde yaptığı araştırmalarda da, Roma Dönemine ait mil taşlarına da rastlamıştır.[88]

Bazı akademisyenler; yakın tarihlerde, bölgede yüzey araştırmaları yaparak Prehistorik yerleşim alanlarının izlerini aramışlardır. Bu akademisyenlerden Derya Yalçıklı; 2009-2010 yıllarında, Yenice ve Gönen civarında Prehistorik yerleşim alanlarında incelemelerde bulunmuştur.[89] Bu itibarla, 2009 kazı sezonunda; Yenice İlçesinde Çalköy, Seyvan, Başkoz, Çakırköy, Gümüşler, Karaköy, Güzeloba, Kıraçoba, Bağlı, Vakıf, Armutçuk, Akçakoyun, Oğlanalan, Örencik, Yukarı Çavuş, Aşağı Çavuş, Karaaydın, Hıdırlar, Üçkabaağaç, Sameteli, Koruköy, Çınarköy, Haydaroba, 2010 kazı sezonunda ise; Sazak, Yukarı Karaaşık, Aşağı Karaaşık, Yukarı İnova, Aşağı İnova, Sofular, Karaköy, Namazgah, Kırıklar ve Araovacık Köylerinde araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar neticesinde; Yenice İlçesi sınırları içerisinde, Prehistorik, Helenistik, Roma ve Ortaçağ'a ait toplam 57 adet yerleşim alanı saptanmış ve araştırma amacıyla ziyaret edilmiştir. 2010 kazı sezonunda, Gönen İlçesinde yapılan araştırmalar Denizkent, Kınalar, Ulukır, Gebeçınar, Ayvalıdere, Körpeağaç, Paşaçiftlik, Bostancı, Taştepe, Köteyli, Balcıdede, Büyüksoğuklar, Hafızhüseyinbey, Dereköy, Pehlivanhoca, Yörükkeçidere, Karalarçiftliği, Karaağaçalan, Balcı, Güneşli, Kumköy, Ilıcaoba, Ortaoba, Korudeğirmen ve Keçeler Köylerinde yürütülmüştür. Bu yerleşimlerde Prehistorik, Helenistik, Roma ve Ortaçağ'a ait toplam 43 adet yerleşim alanı saptanmış ve araştırma amacıyla ziyaret edilmiştir. Her iki ilçede yapılan yüzey araştırmaları neticesinde; Prehistorik Döneme ait olmak üzere, toplam

[84] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 297.
[85] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 297.
[86] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 297.
[87] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 307.
[88] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 396.
[89] D. Yalçıklı, "Çanakkale İli Yenice İlçesi ve Balıkesir İli, Gönen İlçesi Yüzey Araştırması (2009-2010)", *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Malatya 2011, s. 209-230.

12 adet yerleşim alanı saptanmıştır. Bu yerleşim alanları; Evkayası Tepe, Höyücük Tepe, Araovacık Höyüğü, Arnavut Korusu Tepesi, Taraççı Höyük, Karapınar gotili Mağarası, Sarıkaya Mağaraları, Kocataş, Üyücek, Dereköy Mağaraları, Höyücek Altı Mevkii ve Koca Tepe'dir.

Engin Beksaç'ın; 2002 yılında yürüttüğü Edremit civarındaki yüzey araştırmalarında, Prehistorik ve Protohistorik yerleşim alanları ile beraber, kaya oyma anıtlar ve kaya sunaklarının örnekleri ve bunların dışında Roma ve Ortaçağ ile ilgili askeri ve sivil yerleşme alanları da bulunmuştur.[90] Araştırma sahasında Erken Bronz Çağı ve Geç Bronz Çağı seramik buluntular da ele geçirilmiş olup, bunlarla birlikte siyah, kaba hamurlu Erken Demir Çağı seramiklerine de rastlanmıştır. Ayrıca, Roma Devri seramik buluntularının da, çok yoğun bir biçimde yüzeyde yer aldığı görülmüştür.

Reyhan Körpe ve Brian Rose da, 2004, 2005, 2006 ve 2007 yıllarında Yenice ve çevresinde yüzey araştırmaları yapmış ve Arkaik, Klasik Çağ, Hellenistik, ve Roma dönemine ait seramikler bulmuşlardır.[91] Ayrıca; Yenice-Kalkım civarında yapılan yüzey araştırmaları neticesinde, Aesepos Nehri kaynakları yakınında pek çok antik yerleşim yeri, Yenice İlçesi, Karaydın Köyü'nün 1.8 km. güneydoğusunda, Yenice-Edremit kara yolunun 500 m. doğusunda Dede Tepe antik yerleşimi tespit edilmiş olup, tepenin yamaçlarında ve zirvesinde yapılan araştırmada çok sayıda seramik, tuğla ve çatı kiremidi parçaları görülmüştür. Yüzeyde bulunan en erken seramiklerin Klasik Döneme ait olduğu tespit edilmiştir. Yenice-Balya yolu üzerinde, Bayatlar Köyünün karşısında, Aesopos Irmağının güney kıyısında yer alan Asartepe'de, büyük bir tepe üstü yerleşim yeri bulunmuştur. Tepenin üst kısmında ise, akropol'e ait olması muhtemel duvarlar bulunmuştur. Yüzeydeki antik seramiklerden ise; kentin, Arkaik Çağlar'dan, Geç Roma Dönemine kadar iskan gördüğü anlaşılmıştır. Reyhan Körpe'nin; 2008 yılında, Ortaca Asar Tepe'de yaptığı yüzey araştırmasında, antik bir yerleşim yeri tespit edilmiştir. Ayrıca; yüzeyde çok sayıda tuğla,

---

[90] E. Beksaç, "Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Prehistorik ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 2002", *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Ankara 2003, s. 193-202.

[91] B. Rose; R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project, 2004", *23. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Antalya 2005, s. 323-332; B. Rose; R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project, 2005", *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Çanakkale 2006, s. 67-78; B. Rose; R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project, 2006", *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Kocaeli 2007, s. 103-116; B. Rose; R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project, 2007", *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Ankara 2008, s. 343-356.

çatı kiremidi ve çanak çömlek parçaları bulunmuş olup, araştırmalarda bulunan seramik parçalarının, çoğunlukla Hellenistik Döneme ait oldukları görülmüştür.

Beate Böhlendorf-Arslan; 2009 yılında, yüzey araştırmalarını Ayvacık ve Ezine civarında gerçekleştirmiştir.[92] Assos Kenti civarında, yüzeyde Hellenistik, Roma ve Geç Bizans Çağları'na tarihlenen seramikler bulunmuştur. Yapılan araştırmalar neticesinde; birçok Bizans Dönemi mimari kalıntısının, çevre yerleşim yerlerinde devşirme malzemesi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Gökçebayır'daki köy mezarlığında, 2010 yılındaki yapılan araştırmalarda, muhtemelen Alexandreia Troas'dan getirilmiş olan çok sayıda mimari parça, sütunlar, mermerden masa ayağı ve Latince yazıtlı bir mermer blok bulunmuştur.[93] Geyikli civarında, 2012 ve 2013 yıllarında yapılan araştırmalarda ise; Roma veya Erken Bizans Dönemine (M.S. 2.-6. yy.) tarihlenen seramik parçalarına rastlanmıştır.[94] Bu araştırma döneminde tespit edilen yüzeydeki seramik örnekleri ve kalıntılar, Erken Bizans'tan Geç Bizans'a kadar (M.S. 6.-13. yy.) tarihlenmiştir.

Yine bazı akademisyenlerin; bölgede antik kentlerde, kazı çalışmaları da yürüttükleri görülmüştür. Bunlardan Ümit Serdaroğlu; 1981 yılında Assos'da kazı çalışmalarına başlamış olup, ilk çalışmalar; daha çok, nekropol ve akropol üzerinde yoğunlaşmıştır.[95] Nekropol kazıları esnasında; küçük lekythos, küçük skyphos, bir amphoriskos, bir atlı figürin, oturan maymun heykelciği, oturan erkek figürinleri, bronz küpeler gibi, M.Ö 480-470'e tarihlenen çok sayıda buluntuya rastlanmıştır. Daha sonraki dönemde ise; tiyatro alanında ve limanın çevresinde sualtı araştırmaları yapılmıştır.[96] Nurettin Arslan; 2007 yılında, Assos kazılarının başkanlığını yürütmeye başlamıştır.[97] Kazılar; batı nekropolü, akropol, agora bölgesindeki kuzey stoa ve Ayazma Kilisesi olmak üzere dört sektörde yürütülmüştür. Akropolde Orta Bronz Çağına tarihlenen çakmak taşından yapılmış ok ucu ile Arkaik Çağa ait, İskit tipi bronz ok ucu ele geçirilmiştir. Akropolde elde edilen tüm bilgiler, M.Ö. 2. binyıldan önceye gitmemektedir. 2008 yılında

---

[92] B. Böhlendorf-Arslan, "2009 Yılında Ezine, Bayramiç ve Ayvacık İlçelerinde Bizans Dönemi Yerleşmeleri", *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, İstanbul 2010, s. 261-282.
[93] B. Böhlendorf-Arslan, "2010 Yılında Ezine, Bayramiç ve Ayvacık İlçelerinde Bizans Dönemi Yerleşmeleri", *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Malatya 2011, s. 431-452.
[94] B. Böhlendorf-Arslan, "Çanakkale İli, Ezine, Bayramiç ve Ayvacık İlçelerindeki Bizans Yerleşmeleri 2012 ve 2013 Yılı Araştırmaları", *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Gaziantep 2014, s. 111-130.
[95] Ü. Serdaroğlu, "1981 Yılı Assos Kazı Çalışmaları", *4. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1982, s. 181-182.
[96] Ü. Serdaroğlu, "Assos 1990 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları" *13. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Çanakkale 1991, s. 43-51.
[97] N. Arslan ve Diğerleri, "Assos 2007 Yılı Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, Ankara 2008, s. 105-122.

batı nekropolünde yapılan çalışmalarda; alanın, M.Ö. 7. yüzyıldan M.Ö. 2. yüzyıla kadar kesintisiz olarak kullanıldığı sonucuna varılmıştır.[98] 2009 yılında ele geçirilen kurşun ağırlık, kandil, Athena Kentine ait gümüş sikke, batı yamacı seramikleri, kalıp yapımı kaseler ve terrakotta örnekleri M.Ö. 2-1. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir.[99] Ayazma Kilisesi'ndeki kazılarda Erken Dönem Bizans sikkeleri bulunmuştur. 2010 yılı kazı sezonunda Athena Tapınağı restorasyonu tamamlanmıştır.[100] Ele geçirilen sikkelerin, Hellenistik ve Roma örnekleri ile birlikte, çoğunlukla, Geç Roma ve Erken Bizans Döneme ait olması bulunan seramikler ile paralellik taşıması bakımından dikkate değerdir.

Engin Beksaç'ın; 2001 yılında Adramytteion kazılarını yürüttüğü ve bu kazı sezonun, daha çok, nekropol üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.[101] Yapılan çalışmalar neticesinde; kentin, Erken Tunç Döneminden itibaren iskan gördüğü kanısına varılmıştır. Ayrıca; yapılan kazılarda, Geç Tunç ve Erken Demir Çağı seramik buluntuları ile Roma Dönemine ait cam eşya kalıntılarına da rastlanmıştır. Constantinus devrine ait ve M.S. 325-326 yıllarına tarihlenen bir sikkeyle birlikte bulunan diğer sikkeler, çoğunlukla M.S. 4. ve 5. yüzyıla ait Geç Roma Dönemi sikkeleridir. 2002 yılında devam eden kazılarda, Hellenistik ve Geç Roma Dönemine ait seramikler ele geçirilmiştir.[102] 2004 yılında; Adramytteion kazılarını Tülin Çoruhlu'nun devam ettirdiği görülmekte olup, yapılan çalışmalar neticesinde; Roma Dönemine ait kilise kalıntıları ile Geç Roma ve Erken Hristiyanlık Dönemlerine ait mezarlar tespit edilmiştir. [103] Kazılarda bulunan sikkeler içerisinde; bronz ve bakır olan sikkeler arasında Klasik Dönem Atina, Adramytteion (M.Ö. 6.yüzyıl), Roma (M.S. 125-128) darbı Hadrianus, Herakleion (313-314) darbı Licinius I, Nikomedya (330-335) darbı Constantinus (324-337), Antakya (333) darbı Constantinus I (324-337), İskenderiye darbı Constans (333), Antakya (347) darbı, Nikomedya (347-48) darbı Constantius (337-361) , İstanbul darbı (364-367) Valens (364-378), İstanbul (379-

[98] N. Arslan ve Diğerleri, "Assos 2008 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Denizli 2009, s. 225-240.
[99] N. Arslan ve Diğerleri "Assos Kazısı 2009 Yılı Kazı, Restorasyon ve Onarım Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, İstanbul 2010, s. 235-250.
[100] N. Arslan ve Diğerleri, "Assos 2010 Yılı Kazı ve Retorasyon Çalışmaları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, Malatya 2001, s. 41-64.
[101] E. Beksaç, "Adramytteion/Ören Kazısı 2001", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Ankara 2002, s. 85-91.
[102] E. Beksaç, "Adramytteion/ Ören 2002 Yılı Kazısı", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Ankara 2003, s. 327-338.
[103] T. Çoruhlu, "2004 Yılı Ören (Adramytteion Antik Kenti) Kazı Çalışmaları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Antalya 2005, s. 229-240.

395) darbı Theodosius, Kzykos darbı (605-606) Phocas (602-610) tarihlenen sikkelerin olduğu görülmüştür. 2005 yılında da devam eden kazılarda; Hellenistik Dönemden, Geç Bizans Dönemine kadar yayılan çeşitlilikte pişmiş toprak çanak, çömlek, figürin, tuğla ve taş mimarî parçaları ile karşılaşılmıştır.[104] 2006 yılındaki kazılarda ise; Geç Roma Dönemine ait kandiller bulunmuştur.[105] Ayrıca; kent limanının yeri tespit edilerek, gelecek sezon kazıları için hazırlık çalışmaları yapılmıştır.

Antandros kazıları; 2001, 2002 yıllarında Gürcan Polat tarafından yürütülmüştür.[106] İlk dönemdeki kazılar daha çok akropol, ikinci dönemdeki kazılar ise nekropol üzerinde yoğunlaşmıştır. Yapılan çalışmalarda, yerleşme geçmişinin M.Ö. 7-8. yüzyıla kadar gittiği saptanmıştır. 2003 yılında ise; kazılar, sualtına doğru da genişletilmiştir.[107] Bu yıl içerisinde yapılan çalışmalar daha çok, restorasyon ağırlıklı olmuş, aynı zamanda kazılara da devam edilmiş ve çalışmalar neticesinde, yeni Geç Roma yapılarına rastlanmıştır. Yapılan Nekropol kazılarında, M.Ö. 7. yüzyıla ait buluntular tespit edilmiştir. 2005 yılındaki kazılar, Roma Dönemi villası üzerinde yoğunlaşmıştır.[108] Bu çalışmalar, daha çok, restorasyon şeklinde olmuştur. 2006 yılında yapılan kazılar neticesinde, M.Ö. 4. yüzyıl'a tarihlenen seramiklere rastlanmıştır.[109] 2007 yılındaki kazılar, yamaç ev sektöründe kazı ve restorasyon çalışmaları olarak devam etmiş olup, yapılan çalışmalarda M.Ö. 4. yüzyıla ait seramikler ele geçirilmiştir.[110] 2008 yılında; Roma Dönemine ait villada yapılan kazılarda, çok sayıda küçük buluntu arasında Geç Roma Dönemi sikkeleri ve altı adet ön yüzlerinde profilden sağa dönük ve aslan postu giymiş Aleksandros III / Herakles başı, arka yüzlerinde ise elinde asası ve kartalı ile tahtta oturur hâlde betimlenen

---

[104] T. Çoruhlu, "Ören (Adramytteion Antik Kenti) 2005 Yılı Kazı Çalışması", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Çanakkale 2006, s. 479-500.
[105] T. Çoruhlu, "Ören (Adramytteion Antik Kenti) 2006 Yılı Kazı Çalışması", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, Kocaeli 2007, s. 525-540.
[106] G. Polat, "Antandros 2001 Yılı Kazıları", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Ankara 2002, s. 21-30; G. Polat; Y. Polat, "Antandros 2002 Yılı Kazıları", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Ankara 2003, s. 453-462
[107] G. Polat; Y. Polat, "Antandros 2003-2004 Yılı Kazıları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Antalya 2005, s. 89-104.
[108] G. Polat ve Diğerleri, "Antandros 2005 Yılı Kazıları", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt2, Çanakkale 2006, s. 43-62.
[109] G. Polat ve Diğerleri, "Antandros 2006 Yılı Kazıları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Kocaeli 2007, s. 455-476.
[110] G. Polat ve Diğerleri, "Antandros 2007 Yılı Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 4, Ankara 2008, s. 39-60.

Zeus tasviri bulunan gümüş Hellenistik Dönem sikkesi bulunmuştur.[111] 2009 yılındaki çalışmalarda; Geç Roma Dönemine ait hamam üzerinde çalışmalar yapılmıştır.[112] Bu kazı döneminde açılan mezar sayısı, toplamda 42'ye ulaşmış olup, açılan mezarlardaki buluntular, genel olarak M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenmiştir. 2010 kazı sezonunda, Roma Hamamı çalışmalarına devam edilmiştir.[113] Bunun yanı sıra, kazılarda, M.Ö. 5. ve 4. yüzyıla ait seramikler de ele geçirilmiştir.

Ayvacık-Gülpınar'daki kazılar; 1980 yılından itibaren, Coşkun Özgünel tarafından yürütülmüştür. Kazılar, Apollon-Smintheus üzerinde yoğunlaşmıştır. 1991 yılındaki kazılar, nekropol alanında gerçekleşmiş olup, 10 adet sondaj yapılmıştır.[114] Ancak, bu çalışmaların neticesi pek de parlak olmamış, birçok tahrip edilmiş mezara rastlanmıştır. Yapılan kazılarda, bol miktarda Roma ve Bizans seramiği ele geçirilmiştir. 1995 yılında da devam eden çalışmalarda, tapınak alanında küçük buluntu olarak atılan dolgu topraktan Osmanlı, Bizans Dönemlerinin yanı sıra seramik mermer mimari süsleme parçaları, sütun yivi parçaları, friz parçaları, bulunmuştur.[115] Ayrıca, elde edilen buluntular arasında M.Ö. 5. ve 4. yüzyıla tarihlenen seramikler de vardır. 2006 yılında; tapınağın ana mekanlarının algılanabilmesi için çalışmalar, bu doğrultuda, restorasyon ağırlıklı olarak yoğunlaşmıştır.[116] 2007 yılındaki çalışmalarda; Troas Bölgesi'nde, M.Ö. 5. binyıla ait Kumtepe 1A, Gülpınar ve Beşik-Sivritepe Kültürünü temsil eden Gülpınar yerleşimde, kısa dönemli bir iskân olarak, Kalkolitik Dönem izleri bulunmuştur. Mimari yapıların bulunduğu açmalar, yerleşimin geçim kaynakları ve ekonomisi konusunda veriler elde edilmesini sağlamıştır. Bu açmalarda, hayvancılık, balıkçılık, tahıl üretimi ve avcılığın varlığını kanıtlayan buluntular mevcuttur. 2007 kazı sezonu sırasında, yapılan çalışmalar neticesinde, birçok hayvan kemiği ele geçirilmiştir.[117] Bu kemiklerin inek, koyun, keçi, yaban domuzu ve geyik gibi hayvanlara ait olduğu anlaşılmıştır. Yoğun miktarda deniz

[111] G. Polat ve Diğerleri, "Antandros 2008 Yılı Kazıları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 4, Denizli 2009, s. 1-22.
[112] G. Polat ve Diğerleri, "Antandros 2009 Yılı Kazıları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, İstanbul 2010, s. 98-121.
[113] G. Polat ve Diğerleri, "Antandros 2010 Yılı Kazıları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Malatya 2001, s. 271-294.
[114] C. Özgünel, "1991 Yılı Gülpınar (Apollon Smintheus Tapınağı) Kazı Ve Onarım Çalışmaları", *14. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Ankara 1992, s. 509-514.
[115] C. Özgünel; T. Gürdal, "1996-1997 Gülpınar Kazı Çalışmaları", *20. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Tarsus 1998, s. 111-124.
[116] C. Özgünel, "2006 Yılı Gülpınar Kazıları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Kocaeli 2007, s. 39-52.
[117] C. Özgünel; D. Kaplan, "2007 Yılı Gülpınar/Smintheion Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 4, Ankara 2008, s. 409-432.

kabuklarının yanı sıra, az sayıda ele geçirilen balık kemiği ve balık ağı ağırlığı gibi balıkçılıkla ilgili taş âletlerin ele geçirilmesi ise; yerleşimin ekonomisinin, önemli ölçüde deniz ürünleri ile desteklediğini göstermektedir. Aynı zamanda, tahıl üretiminin varlığını destekleyebilecek birçok öğütme ve el taşının bulunması da, tahıl üretiminin, yerleşim ekonomisinin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Araştırmalarda çıkarılan birçok kemik alet de; önemli buluntular arasında yer almıştır. 2008 yılındaki çalışmalar; Alexandria Troas'tan tapınağa gelen Roma Dönemi kutsal yolunun altında varlığı tespit edilen Prehistorik Dönem yerleşmesine yönelik olarak devam ettirilmiş olup, Apollon Smintheus Kutsal Alanına gelen kutsal yolun kuzeyinde yer alan ve Roma Hamamı'nda yapılan kazı ve onarım çalışmaları ile tamamlanmıştır.[118] 2009 yılındaki çalışmalarda ise; çok sayıda deniz kabuğundan çeşitli takılar/kolyeler, kemik âlet, yassı balta, pişmiş toprak heykelcik başı da ele geçirilmiştir.[119] Ayrıca, Kalkolitik Döneme ait çok sayıda çanak çömlek parçaları, hayvan kemikleri, öğütme taşları çıkarılan diğer buluntuları oluşturmaktadır.

[118] C. Özgünel; D. Kaplan, "2008 Gülpınar/Smintheion Kazı Çalışmaları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Denizli 2009, s. 75-90.
[119] C. Özgünel; D. Kaplan, "2009 Yılı Gülpınar Kazıları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, İstanbul 2010, s. 212-229.

BÖLÜM II

ANTİK DÖNEMDE İDA DAĞI

2.1. İda-Kaz Dağı İsminin Kökeni

Dağın Antik Çağlardaki adı, İda Dağı'dır. Dor Lehçesinde, "İdi" kelimesi de; kerestelik ağaç, orman, yoğun orman içeren dağ anlamına gelmektedir.[1] Mitolojiye göre İda Dağı, adını İdaios'tan almıştır. İdaios adı ise, birkaç şekilde karşımıza çıkmaktadır:[2]

- Troia Kralı Priamos'un Oğlu,
- Troia Kralı Priamos'un İda Dağlı arabacısı,
- Alexandros'un, Helena'dan doğma erkek çocuğu,
- Troialı savaşçı Dares'in oğlu,
- Dardanelles'e (Çanakkale Boğazı) adını veren Dardanos'un oğlu.

Dardonos'un oğlu İdios ile ilgili mitolojiye göre; Dardanos, Elektra ve Zeus'un oğludur. Kardeşi Iason ile birlikte, Samothrake (Semendirek) Adası'nda hüküm sürmektedir. Dardanos; adayı su basması üzerine, bir sal ile Anadolu'ya geçer. Çanakkale Boğazı'nda Kral olan Teuker, onu konuksever bir şekilde karşılar. Kral Teuker; İdaia (İda) ve Skamandros'un oğludur. Aslında, bölgenin gerçek sahibi olan halkın da temsilcisidir. Kral Teuker, Dardanos şehrinin kurulmasına izin verir. Kral Dardanos'un, bir zaman sonra iki oğlu olur bu çocukların adları İdaios ve Dimas'tır. İdaios; günümüzdeki Kaz Dağı çevresine yerleşerek, dağa kendi adı olan İda adını verir.[3]

Strabon ise; İda Dağı'nın adıyla ilgili daha farklı şeyler de anlatmaktadır.[4] Girit'den göç eden Teukroslular (Kral Teuker ve yanındakiler), Anadolu topraklarına gelip

---

[1] D. Dimitrakos, "Great Dictionary of the Entire Greek Language (in Greek)", Vol. 7, *Domi Editions*, Athens 1964; C. Thanos, "Mt. Ida in Mythology and Classical Antiquity, a Plant Scientist's Approach", s. 1; G. Polat, "İda'nın Mitolojik Kültürel Değerleri ve Antandros", *III. Ulusal Kazdağları Sempozyumu Kitabı*, Balıkesir 2012, s. 187.
[2] A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul 2013, s. 151.
[3] A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* …, s. 152.
[4] Strabon, 13, 1, 48.

yerleşmişlerdir. Teukroslular; Anadolu'ya göçleri sırasında, "Küçük canlıların onlara ilk saldırdığı yerde" yurt kurmuşlardır. Bu saldırı, Batı Troas'ta bulunan Hamaksitos civarında Smintheion'da gerçekleşmiştir. Mitolojiye göre; bir gece vakti çok sayıda fare, topraktan çıkarak, Teukroslular'a saldırmıştır. Bu olaydan sonra, Girit'den gelenler, buraya yerleşmişler ve eski yurtlarındaki dağa izafeten, bu bölgedeki dağa da, İda Dağı adını vermişlerdir. Daha sonraki süreçte, çevre bölgelerden buraya göçler olmuş, Kral Teuker, gelenleri iyi karşılayarak bu bölgeye yerleşmelerine izin vermiştir.[5]

Diğer taraftan; 13. yüzyılda Anadolu'ya gelen Türkmen Aşiretleri İda Dağı'na, günümüzdeki bilinen ismiyle Kaz Dağı demeye başlamıştır ki, bunun nedeni de; kaz'ın Türkmenlerce kutsal kabul edilmesidir.[6]

2.2. Bölge Tarihi

İda Dağı; bulunduğu konum itibariyle Troas Bölgesi'nin önemli bir fiziki yapısıdır ve dağın uzantılarının Troas Bölgesi'nde büyük bir yer kaplaması nedeniyle kuşkusuz bölgenin en önemli doğal kaynağıdır. Farklı birçok ağaç türüyle kaplı ormanların bulunduğu dağ, Baba Burnu'ndan başlayarak, Zelia Kentine kadar uzanır. Dağın yamaçlarında ise, birçok verimli ova yer alır. İda Dağı ve çevresi; sahip olduğu iklim, tarım ile hayvancılığa elverişli topraklar ve zengin madenleriyle, yerleşimciler için ideal bir coğrafyadır. Dağın kuzey taraflarında yer alan Skepsis ve Kebren gibi kentlerde yapılan hayvancılık faaliyetleri, güney kesimlerde bulunan Antandros gibi kereste bakımından zengin bir liman kentinin varlığı ve dağın, birçok av hayvanının yaşam alanı olması, hakimiyet kuran devletlere büyük bir ekonomik katkı sağlıyordu. Ayrıca; güney kesimlerde yer alan ve Akdeniz'e doğru açılan önemli bir ticaret limanı olan Assos'un varlığı da, bölgeye ayrı bir değer katıyordu. Dağa çok yakın konumda bulunan Assos ve Antandros gibi limanlar sayesinde, dağda bulunan birçok hammaddenin, Akdeniz kentleriyle ticareti yapılabilirdi. Dağ; ayrıca, kültürel ve ekonomik sınırlar da göz önüne alındığında, Doğu ve Batı Medeniyetlerinin birbirine en fazla yaklaştığı bölge özelliğini de taşımaktadır. Bütün bu sebepler neticesinde; İda Dağı ve çevresine hakim olmak; eski çağlardaki devletler için, büyük bir ekonomik güce sahip olmak anlamına geliyordu. İşte

[5] A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* …, s. 281.
[6] A. Yılmaz, *Tahtacılarda Gelenekler,* Ankara 1948, s. 13.

bu gücü ve kaynakları elde etmek için de, birçok medeniyetler bu bölgeye yerleşmiş ve birçok kez de birbirleriyle savaşmışlardı.

Yapılan araştırmalar neticesinde; bölgede ilk yerleşim izlerinin, Paleolitik Döneme kadar uzandığı görülür. Kumtepe, Hanaytepe, Beşiktepe ve Troia bu yerleşimlere örnek olarak gösterilebilir.[7] Kazılarda çıkan buluntular, M.Ö. 6. bin yıldan bu yana, bölgede yerleşimler olduğunu göstermektedir. Beşiktepe ve Kumtepe kazıları neticesinde, Erken Tunç Çağı Troia I buluntularına rastlanılmıştır.[8] Yapılan Troia kazıları boyunca elde edilen buluntular ışığında, bölgenin M.Ö. 3. binyıldan itibaren süreklilik arz eden bir yerleşim yeri olduğu sonucuna varılabilir.

Mehmet Özdoğan, 1980'lerde, bölgede yaptığı yüzey araştırmalaında, Çan ve Yenice çevresinde, Paleolitik ve Neolotik Dönem izlerine rastlamıştır. Yaptığı araştırmalar neticesinde; Çan Ovası'nda Taşlıtarla Mevkii, Üyücükler Mevkii, Mısıkışlası Mevkii, Çavuştarla Mevkii, Havuzbaşı Mevkii ve Kocaköy Mevkii tespit ettiği Paleolitik ve Neolitik izler taşıyan yerleşim yerleridir.[9] Daha sonraki dönemlerde; Derya Yalçıklı da, 2009-2010 yıllarında bölgede Yenice ve Gönen civarında yüzey araştırmaları yapmış ve 12 Prehistorik Dönem yerleşim yerine rastlamıştır.[10] Bunlar; Evkayası Tepe, Höyücük Tepe, Arnavut Korusu Tepe, Taraççı Höyük, Karapınar Gotili Mağarası, Sarıkaya Mağaraları, Kocataş, Üyücek, Araovacık Höyüğü, Dereköy Mağaraları, Höyücek Altı Mevkii ve Koca Tepe'dir. 2004-2005 yıllarında yüzey araştırması yapılan Coşkuntepe'de de Neolotik Dönem buluntularına rastlanılmıştır.[11] Yapılan araştırmalarda; çok sayıda çanak çömlek, çakmaktaşı, kil damga mühür parçası, çeşitli el baltaları bulunması Neolitik Dönemde bu bölgede yerleşim olduğunu göstermektedir. Bunlarla birlikte, yerleşim yerinde öğütme taşlarının da bulunması, Neolotik Döneme geçiş sürecinde önemli bir bulgu olması nedeniyle kayda değerdir.[12] Bu buluntular ışığında; Coşkuntepe yerleşimi, M.Ö. 6 bin

---

[7] J. M. Cook, *The Troad*, Oxford 1973, s. 356.
[8] U. Gabriel, "Troia Çevresinde İlk İnsan İzleri" , *Düş ve Gerçek Troia*, Stuttgart, 2001. s. 343.
[9] M. Özdoğan, "1988 Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları*", VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1989, s. 447,448; M. Özdoğan, "1989 Yılı Marmara Bölgesi Araştırmaları ve Toptepe Kazısı", *12. Kazı Sonuçları Toplantısı,* Cilt 1, Ankara, 1990; G. Sazcı, "Troas Bölgesi Prehistoryası", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, Cilt 1, İstanbul 2008, s. 282-335.
[10] D. Yalçıklı, "Çanakkale İli, Yenice İlçesi ve Balıkesir İli, Gönen İl-çesi Yüzey Araştırması", *30. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Çorum 2012, s. 19-30.
[11] T. Takaoğlu, "2004 yılı Neolitik Coşkuntepe Yüzey Araştırması", *23. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Ankara 2006, s. 411-438; T. Takaoğlu-A. Özdemir, "Coşkuntepe: A Neolithic Village in Coastal Troad", *Neolithic in Turkey*, *Vol. 5: Nortwestern Turkey and İstanbul*, İstanbul 2013, s. 35-43.
[12] T. Takaoğlu, "2004 Yılı Neolitik …, s. 413.

civarına tarihlenebilir.[13] Ayvacık yakınlarında Gülpınar Beldesi civarında yapılan Smintheion kazılarında, Kalkolitik Dönem izlerine rastlanılmıştır.[14] Burada; günlük yaşamda kullanılan ve üretime dair bazı eşyalar bulunmuştur. Araştırmalarda bulunan deniz kabuklarından yapılan süs eşyaları, üretim artıkları ve kemikten yapılan aletler burada mevcut bir ekonominin varlığını göstermektedir. C. Blegen tarafından keşfedilen Kumtepe; M.Ö. 3 bin yılından öncesine tarihlendirilmektedir. Ancak, daha sonra yapılan çalışmalarda, Kumtepe A yerleşim yerinin tarihlemesi, M.Ö. 6. bin yılı sonlarına çekilmiştir. Höyükte bulunan seramik kaplarının radyokarbon tarihlemeleri ise, M.Ö. 4800-4500 tarihlerini vermektedir.[15] Kumtepe B; M.Ö. 4. bin yıl, Kumtepe C ise; Troia I dönemine tarihlenmektedir. Bu sebeple, Kumtepe A yerleşimi Troas Bölgesi'nde yer alan en erken Kalkolitik yerleşim bölgesidir denebilir. İlk olarak H. Schleimann tarafından, 1879 yılında keşfedilen ve daha sonra da, Korfmann tarafından da çalışmaların yapıldığı Beşik-Sivritepe ise, radyokarbon tarihlemelerine göre M.Ö. 4870-4500 yıllarıdır. Kumtepe'nin 3 km kuzeyinde yer alan Alacalıgöl yerleşimi; İlhan Kayan tarafından bulunmuş ve M.Ö. 5. binyıla tarihlenmiştir.[16] Troia'nın 13 km güneyinde yer alan Bozköy-Hanaytepe yerleşiminin Geç Neolitik Dönem ile Tunç Çağı sonuna kadar yerleşim gördüğü tahmin edilmektedir.[17] Prehistorik yerleşim yerlerinden Hanaytepe'de yapılan yüzey araştırmaları neticesinde; bulunan bir adet Kilia idolu (Kalkolitik Dönem) İlk Tunç Çağı idolleri, taş baltaları ve bir adet baskı mühür gibi arkeolojik buluntular da; bölge yerleşim döneminin, M.Ö. 4. binden başlayıp İlk Tunç Çağı ve sonrasında olabileceğini (M.Ö. 3. ve 2. binde) desteklemektedir.[18] Troia'nın 7 km batısında yer alan Beşik-Yassıtepe; Korfmann tarafından 1981 yılında bulunmuş ve İlk Tunç Çağına tarihlenmiştir.[19] Cook'un da belirttiği gibi; bölgede, eski dönemlere ait, bilinenden çok

[13] T. Takaoğlu, "2004 Yılı Neolitik …, s. 411.
[14] T. Takaoğlu-A. Özdemir, "Smintheion Öncesi: Prehistorik Yerleşim", *Smintheion Apollon Smintheus'un İzinde*, İstanbul 2013, s. 15.
[15] M. Korfmann, "Kumtepe 1993, Bericht Über Die Rettungsgrabung Report On The Rescue Excavation" *Studia Troica Band: 5, Verlag Philipp Von Zabern. Mainz am Rhein*, Germany 1995, s. 237-290.
[16] İ. Kayhan, "Kesik Plain and Alacalıgöl Mound: An assesment of the paleogeography around Troia (Die Kesik-Ebene und der Hügel von Alacalıgöl: eine Beurtelung der Paleogeopraphie um Troia)", *Studia Troica. Band 18, Philipp von Zabern. Mainz am Rhein*, Germany 2009, s. 106.
[17] D.Yılmaz, "Doğu Ege'de Yeni Bir Erken Tunç Çağı Kenti: Troas Bölgesi'nde Bozköy-Hanaytepe Yüzey Araştırmaları/ New Early Bronze Age Site In The Eastern Aegean: Surveys At Bozky-Hanaytepe In The Troad", *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science (JASSS), Volume 6, Issue 5*, Fransa 2013, s. 858.
[18] R. Aslan ve Diğerleri, "2009 Yılı Bozköy-Hanaytepe ve Çevresi Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması", *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, İstanbul 2010, s. 292.
[19] M. Korfmann, "Beşik-Tepe", *Arkeoloji ve Sanat 36-37*, İstanbul 1987, s. 2-3.

daha fazla yerleşim yeri mevcuttur.[20] Kazısı yapılan bazı höyüklerde; Assos'ta Troia I, II; Polymedion'da Erken Tunç II; Gülpınar'da III. bin yıl; Larissa'da Erken Tunç II; Kolonai'da Troia I-VI; Aleksandria Troas'da Troia I-VI; Savrantepe'de Troia VI-VIIa; Akyarlıtepe'de Troia I-II; Kebren'de II. bin yıl; Skepsis'te Erken Tunç III; Rotheion'da Troia VI; Dardanos'ta Troia VI dönemi seramikleri bulunmuştur.[21] G. Sazcı'nın yaptığı çalışmalar da; İda Dağı ve çevresinde Neolitik Dönemlerden Tunç Çağına kadar yerleşim izleri olduğunu göstermektedir.[22]

Tunç Çağlarından itibaren bölgede, en önemli kent, Troia'dır. M.Ö. III. binyılın başlarında kurulmuş olan kent ile ilgili bilgiler, yazılı kaynaklarda, ilk defa, M.Ö. II. bin ortalarından itibaren, Anadolu'nun kuzeybatı köşesi için "Wilusa" adı ile anılmaya başlar. Bölge hakkındaki M.Ö. II. binyıldan sonraki bilgiler ise, Yunan kaynakları vasıtasıyla elde edilmektedir. Homeros'a göre, Tunç Çağı sonunda Güney Troas ve Assos'ta, Lelegler yaşamaktaydı.[23]

Tunç Çağının sonunda, güneydoğu Avrupa'dan bölgeye, büyük bir göç hareketi görülmüş ve Thrak Kavimleri, Troas topraklarına intikal etmiştir.[24] Tunç Çağının sonlarına doğru, on ikinci yüzyıl boyunca, el yapımı seramikler Troia ve Gordion yerleşimlerinde görülmeye başlar. Bu el yapımı seramiklerin benzerlerinin de, Balkanlar'da olmasından dolayı, bunlar, Thrakia'dan Anadolu'ya yapılan göçlerin bir kanıtı sayılmıştır.[25] Strabon'a göre; göçlerin ardından Thraklar, Avrupa'dan Anadolu'ya geçmiş, Abydos ve çevresinde yerleşimler kurmuşlardır.[26] Tüm bu bahsi geçen arkeolojik veriler ve antik kaynakların ışığında, Troas'ın, M.Ö. 8. yüzyılda başlayan Aiol göçleri öncesinde ıssız bir yer olmadığı ve bölgede bazı halkların yaşadıkları sonucuna varılır. Bunların bir kısmı; Erken Demir Çağlarında bölgeye gelen Thrak kökenli halklar olduğu gibi, bir kısmı da, isimlerini Homeros ile birlikte Tunç Çağının sonlarından itibaren duyduğumuz halklardır. Strabon'a göre; İda Dağı'nın güney yamaçlarında Lekton'dan Adramyttion'a kadar uzanan sahil

[20] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 358.
[21] R. Körpe, Asarlıktepe (Skamandria), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2001, s. 3-4.
[22] G. Sazcı "Troas Bölgesi Prehistoryası", *Çanakkale Tarihi I,* İstanbul 2008, s. 298.
[23] Homeros, *İliada*, 22, 828-843. Homeros bu bölümde tüm Troia müttefiklerinin savaşa nereden katıldıklarını yazmıştır. Bu anlamda mevcut bölüm bölge halkının ikamet ettiği yerler hakkında bilgi vermektedir.
[24] W. Leaf, *Strabo on the Troad*, Cambridge 1923, s. 45.
[25] M. Özdoğan, "Kırklareli Höyüğü 1993 Yılı Kazısı", *16. Kazı Sonuçları Toplantısı,* Cilt 1, Ankara 1994, s. 43-68.
[26] Strabon, 13, 1, 8.

kesiminde, Pelasglar ve Lelegler yer almaktadır.[27] Lesboslu Şair Alkaios da, Antandros'ta Lelegler'in yaşadığından bahseder.[28] Herodotos, Antandros'un bir Pelasg kenti olduğunu söyler.[29] Strabon'a göre; Gargara da, bir Leleg kentidir.[30]

Demir Çağı ile birlikte, bölgeye Phrygler gelmeye başlar. Strabon; Troas'a gelen Bebrykler, Dryoplar, Trerler, Skailer adlarıyla bazı Thrak halklarından bahsederek, bu halklardan Bebrykler ve Dryoplar'ın, Phryglerle beraber Anadolu'ya geçtiklerini ve Abydos çevresine yerleşmiş olduklarını anlatır.[31] Meyer ise, bu göçler ile birlikte Bebrykler ve Lelegler'in, İda Dağı çevresinde Antandros ve Gargara kentlerinde yeni gelen kolonistlerle karışmış olduklarını söyler.[32]

Strabon'a göre; Troia Savaşı öncesi ve sonrasında kısa süreler halinde, Phrygler, bölgeye göç etmişlerdir.[33] Bu göçlerle Anadolu'ya gelmiş olan topluluklar arasında sayılan Brigler, Strabon ve Herodotos'a göre, aynı insanlardır.[34] Homeros Destanlarında da Phrygler'in, Hellespontos ile Sangarios Nehri arasında yer aldıkları ve Troialılar'ın dostları oldukları anlatılır.[35] Herodotos da; Phrygler'in Yunanistan'dan gelirken, Hellespontos'ta sağ tarafta yaşadıklarını söyler.[36] Strabon; Troia'nın düşmesinden sonra Phrygler'in bölgede hakimiyet kurduklarını bildirir.[37]

Sonraki süreçte; Kimmer saldırılarıyla Phrygler'in yıkılması neticesinde başkentleri Sardeis olan Lydia Krallığı ortaya çıkar. Bölgede Lydia hakimiyetiyle ilgili bilgileri ise, Strabon aktarır. Strabon, Abydos Kolonisinin, Miletoslular tarafından kurulmasına Lydia Kralı Gyges'in izin verdiğini, bunun için Troas Bölgesi'nin onun egemenliğinde olduğunu ve Dardanos yakınında Gygas adında bir burun olduğunu söyler.[38] Lydia hakimiyeti süresince, İda Dağı'nın güneyinde yer alan Adramyttion Kentinin, Lydia Krallığı için önemli bir eyalet merkezi olduğu ve bazı Lydialı prenslerin burada valilik yaptığı

[27] Strabon, 13, 1, 49.
[28] Strabon, 13, 1, 51.
[29] Herodotos, 7, 42.
[30] Strabon, 13, 1, 58.
[31] Strabon, 13, 1, 22; 13, 1, 8.; W. Leaf, *Strabo on the …*, s. 62.
[32] E. Meyer, *Geschichte von Troas*, Leipzig 1877, s. 86.
[33] Strabon, 14, 5, 28-29.
[34] Strabon, 12, 3, 8-9.
[35] Homeros, *İliada*, 2, 815-875, 861-864; 3, 181-190, 398-401; 10, 426-431; 18, 288-292; 24, 543-547.
[36] Herodotos, 3, 90.
[37] Strabon, 12, 4-6.
[38] Strabon, 13, 1, 22.

görülür.[39] Adramyttion'da valilik yapan en önemli prenslerden biri de, daha sonra Lydia Kralı olacak olan Kroisos'tur. Nikolaos Damaskus; Kroisos'un Adramyttion valiliği sırasında, bölgede isyan eden bazı yerel kabilelere karşı başarılı bir şekilde isyanları bastırdığından bahseder.[40]

M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren bölgede Hellen kolonizasyon hareketleri başlar. İda Dağı'nın güney kesimlerinde Aiol kolonizasyonu meydana gelir. Strabon, Troas'ta bulunan Aiol yerleşimlerinin Kebren haricinde tamamının Lesbos'ta yaşayan Aioller tarafından kurulduklarını bildirir.[41] Troas'taki en erken Aiol kolonisi, Troas'ın batısında, Ege denizinde yer alan Tenedos Adası'dır. Daha sonra ise, Aioller, İda Dağı'na doğru gelerek Assos, bir süre sonra da Antandros'u kurmuşlardır. Lesbos Adası'nda yer alan iki kent, Methymna ve Mytilene bu kolonizasyonlarda önemli rol oynamışlardır. Assos, Gargara, Antandros ve Lamponia Methymnalılar tarafından kurulmuştur.[42] Kebren'de bulunan M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen iki mezar steli üzerinde yazan Aiol Lehçesinden Kebren'in de bir Aiol yerleşimi olduğu anlaşılmaktadır.[43]

Aiol kolonizasyonu sonrasında bölgeye Miletos liderliğindeki İonlar gelmeye başlar. M.Ö. 680 yılından itibaren Hellespontos ve Marmara'da kolonizasyon faaliyetlerinde bulunmaya başlayan Miletoslular, Hellespontos kıyısında, Abydos'tan Kyzikos'a kadar bir dizi yeni kent kolonize etmişlerdir.[44] Daha sonra bölgenin daha iç kesimlerine ve İda Dağı'nın kuzey yamaçlarına doğru ilerleyerek Skepsis gibi daha önceden Aioller tarafından kolonize edilmiş yerleri ele geçirmişlerdir. Abydos'un batısındaki Hellespontos kıyısında bulunan Dardanos yazıtlarında erken dönemde görülen Aiol lehçesinin, daha sonra İon lehçesine dönüşmesi Troas bölgesinde zaman içerisinde İon ağırlığının arttğını göstermektedir.[45]

---

[39] Strabon, 13, 1, 22; W. Leaf *Strabo on the ...,* s. 126; B. Tenger "Zur Geographie und Geschiche der Troas" E. Schwertheim-H. Wiegartz (ed.), Die Troas. *Neue Forschungen III Asia Minor Studien* 25, 1999, 127-130.
[40] Nikolaos Damaskus, *FGrH.* 90 F 65.
[41] Strabon, 13, 2, 1; 13, 3, 6.
[42] Assos, Gargara ve Lamponia için: Strabon, 13, 1, 58; Antandros için Thukydides, 8, 108, 4.
[43] E. S. Roberts, *An Introduction to Greek Epigraphy* vol. 1, Cambridge 1887, s. 166; J. M. Cook, *The Troad* …, s. 121 no. 5.
[44] Strabon, 13, 1, 38; Herodotos, 5, 94.
[45] R. Duyuran, "Çanakkale'de Eski Dardanos Şehri Yakınında Bulu-nan Tümülus Hakkında Ön Rapor," *TAD* X-1, 1960, 49-51.

Troas'ın; Antik Çağlarda, Hellenler tarafından kolonizasyonu, M.Ö. 7. yüzyıl sonunda tamamlanır. Sigeon, bölgede kolonize edilen en son kenttir.[46] Yer seçimiyle ilgili olarak; düşman komşuları arasında bataklık bir ova ile çevrili olan kentin, Hellespontos girişinin kontrolünü sağlamak ya da Skamandros Irmağı yolu ile İda Dağı'ndan gelen kerestelerin hızla gelişen donanmanın hammadde ihtiyacını karşılayabilmek için kurulmuş olabileceği yolunda, bazı görüşler mevcuttur.[47]

Kyros'un, M.Ö. 547'de Kroisos'a karşı kazandığı zaferden sonra Pers hakimiyetine giren bölge toprakları, Kyros zamanında, "Hellespontos Phrygia" Satraplığı içerisinde yer alır.[48] İda Dağı'nın güneyinde yer alan Lamponia ve Antandros da, Pers komutanı Otanes tarafından ele geçirilip, Pers hakimiyeti altına girer.[49] Dareois döneminde; eski Lydia toprakları, üç satraplık bölgesine ayrılmıştır. Bunlar; başkenti Magnesia olan *Nomos Ionikos* (*Yauna tyaiy uskahya "*Kıtanın İonialılar'ı"), başkenti Sardeis olan *Lydios* (*Sparda*) ve başkenti Daskyleion olan (*Tayaiy Drayahya* "Deniz Kıyısındaki Topraklar")dır.[50] İda Dağı ve çevresi de, Daskyleion Satraplığı içinde yer almıştır. Bölge; Dareios ve Kserkses'in batıya yaptığı seferlerde, ordu için önemli bir geçiş güzergahı olmuştur. Zira; Yunanistan'a açılan kapı, boğaz vasıtasıyla Troas'tan geçiyordu. Sardeis'te toplanan ordu, İda Dağı güneyinden, Adramytteion-Antandros güzergahını kullanarak, donanmayla Hellespontos'ta buluşuyor ve karşıya geçiyordu. Kserkses'in Yunan seferinde kullandığı bu güzergahı, Herodotos, teferruatı ile anlatır.[51]

Kserkses ve Persler'in; Yunanlılar tarafından bertaraf edilmesinden sonraki süreçte vuku bulan Peloponnessos Savaşları'nda, Antandros'un; Mytileneliler, Atinalılar ve Spartalılar arasında büyük bir mücadele noktası haline geldiği görülür. Bunun sebebi, hiç kuşkusuz, İda Dağı yamacında ormanlara yakın bir konuma sahip olan bu kentin, gemi yapımı için ideal bir liman olmasıydı. Sonuç itibariyle; Hellespontos'ta bulunan

[46] Herodotos, 5, 94-95; Strabon, 13, 1, 38-39.
[47] R. Körpe- M. F. Yavuz, "Sigeion and Its Foundation", Çiğdem Özkan Aygün (ed.) *SOMA 2007 Proceedings of the XI Symposium on Mediterranean Archaeology, Istanbul Technical University*, 24 and 29 April 2007 *BAR International Series,* Oxford, Archeopress 2009, s. 230.
[48] D. Kaptan, "On The Satrapsal Center in Northwestern Asia Minor", T. Bakır (ed.), *Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Achaemenid Period,* Bandırma 1997, Achaemenid Anatolia, 2001, s, 57-63.
[49] Herodotos, 5, 26.
[50] Herodotos, 3, 90, 1-2.
[51] Herodotos, 7, 42.

kuvvetlerini buraya gönderen Atina, bu önemli liman kentini hakimiyeti altına almıştır.[52] Peloponessos Savaşları'nın ardından, galip Sparta; Kebren ve Skepsis gibi, İda Dağı'nın kuzey yamaçlarında yer alan kentleri ele geçirdi.[53] Bölgedeki kentlerin tamamı, M.Ö. 387'deki Antalkidas Barışı ile birlikte tekrar Pers hakimiyeti altına girdi.[54] M.Ö. 365 yılındaki Satrap ayaklanmaları esnasında, Hellespontos Phyrigia'sı Satrabı olan Ariobarzanes; Pers Kralının Ordusu ile Assos yakınlarında savaşmış, yapılan savaşta mağlup olmuş, ona yardım eden banker Euboulos, Assos'un yönetimini ele geçirerek, Atarneus'a kadar Aiolis kıyılarını kontrolü altına almıştır.[55] M.Ö. 359 yılında ayaklanan Hellespontos Satrabı Artabazos'un isyanını bastırmak üzere, Atina, Kharidemos'u görevlendirmiş, bölgeye gelen Kharidemos; İlion, Kebren ve Skepsis'i alarak, Troas kentlerine, özgürlüklerini tekrar vermiştir.[56] Ancak, zaman içerisinde, Atina, bölgedeki gücünü kaybetmiş ve yönetim, yeniden Tyranların eline geçmiştir.

M.Ö. 334'te; bölgedeki Pers hakimiyeti, Büyük İskender'in, onları Granikos'ta, mağlup etmesiyle birlikte son bulur. Büyük İskender; Granikos zaferinden sonra bölgeye hakim olmuş fakat yönetim sisteminde köklü değişikliklere gitmemiştir. İlk atamalarını; askerlerden seçerek yapan Büyük İskender, komutanlarından Harpalos'un oğlu Calas'ı, Hellespontos Phrygia'sına Satrap olarak atamış ve vergilendirmenin aynen devam etmesini emretmiştir.[57] Büyük İskender'in ölümünden sonraki çatışma ve karışıklık döneminde, M.Ö. 321 yılında, generaller arasında yapılan anlaşma neticesinde, bölge, Antigonos'un hakimiyeti altına girmiştir. Antigonos; bölgede, yeni bir yerleşim politikası uygulayarak, M.Ö. 311'de Neandria, Larisa, Kolonai, Hamaxitos, Skepsis ve Kebren gibi küçük kentlerin halkını bir araya toplamış ve "Antigonia" adını verdiği yeni bir kent oluşturmuştur.[58] Devam eden mücadeleler neticesinde; aynı dönemde, Büyük İskender'in bir başka komutanı ve aynı zamanda Thrakia Kralı olan Lysimakhos, Antigonos'u mağlup ederek, Orta ve Batı Anadolu'nun hakimiyetini ele geçirmiştir. M.Ö. 302'deki İpsos Savaşından sonra, Lysimakhos; Antigonia'nın adını, Aleksandria Troas'a çevirmiş ve

[52] Thukydides, 4, 75.
[53] Ksenophon, Hellenika, 3, 1, 16-28.
[54] W. Leaf, *Strabo on the* ..., s. 96.
[55] W. Leaf, *Strabo on the* ..., s. 295.
[56] W. Leaf, *Strabo on the* ..., s. 274.
[57] Arrianos, 1, 17, 1.
[58] Strabon, 13, 1, 47.

Skepsisliler'in memleketlerine dönmesine izin vermiştir.[59] M.Ö. 282'de ise; Lysimakhos, Seleukos'un saldırısına uğrayarak yenilmiş ve böylelikle bölge Seleukos'un hakimiyetine geçmiştir.

Efendisi Lysimakhos tarafından Pergamon Kalesi komutanlığına getirilen Philetairos'un, Lysimakhos öldükten sonra, Pergamon'da, adeta hükümdarlığını ilan etmesiyle, Pergamon Krallığı'nın temelleri atılmıştır. Philetairos'un ölümünden sonra yönetimi ele alan I. Eumenes'in amacı; Seleukos Krallığı'ndan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmekti. Bu plan doğrultusunda, Seleukos Kralı I. Antiokhos ile yaptığı savaşı kazanarak, bağımsızlığını ilan etmiştir.[60] Böylelikle; Krallığının arazisi, kuzeybatıdaki İda Dağı'ndan, Kaikos Havzası'nı Hermos'unkinden ayıran dağlara kadar uzanan bir bölgeyi içine alacak şekilde genişlemiştir.[61]

Hellenistik Krallıklar Döneminde, Roma'nın; yavaş yavaş, bölge siyasetinde rol oynamaya başladığı görülür. Ancak, Roma'nın; yönetimde direkt olarak aktif olmaktan daha çok, siyasetini, Anadolu için "Yerel Bir Güç" olan Pergamon Krallığı üzerinden yürüttüğü ve bu süreci, adeta bir "Geçiş Dönemi" olarak kullandığı söylenebilir. Bir "Dost ve Müttefik" olarak, Pergamon Krallığı'nı, bölgede sürekli destekleyen Roma, takip eden süreçte, Batı Anadolu topraklarına yavaş yavaş yerleşecektir. Roma; bu planı doğrultusunda, ilk olarak M.Ö. 200 yılında, Seleukos Kralı III. Antiokhos'a, huzursuzluk çıkarmaması konusunda bir elçilik heyeti göndermiştir.[62] Ancak, buna aldırmayan III. Antiokhos; atası I. Seleukos'un, eskiden hüküm sürdüğü topraklar üzerinde hak talep ederek, Anadolu seferine çıkmış ve Hellespontos'a kadar gelmiştir. Meydana gelen mücadeleler neticesinde yapılan Apameia Antlaşması ile, III. Antiokhos, Roma ile Pergamon'a, yüklü bir savaş tazminatı ödeyerek, işgal ettiği topraklardan geri çekilmiştir.[63] Seleukos Kralı'nın boşaltığı bu topraklar, Roma'nın Anadolu siyasetindeki sadık müttefikleri olan Pergamon ve Rhodos'a armağan olarak verilmiştir. Böylelikle; Hellespontos Phrygia'sı da, Pergamon Kralı II. Eumenes'in hakimiyetine girmiştir.[64]

[59] Strabon, 13, 1, 33.
[60] Strabon, 13, 4, 2.
[61] Strabon, 13, 4, 2.
[62] Polybios, 16, 27, 5.
[63] Polybios, 21, 42, 1.
[64] Polybios, 21, 45, 7.

M.Ö. 133 yılında III. Attolos'un ölümüyle, kralın vasiyeti üzerine Roma'ya devredilen Pergamon toprakları için, artık, yeni bir dönem başlamıştır. İda Dağı ve çevresi de, M.Ö. 129'da "Provincia Asia" Eyaletinin kurulmasıyla ile birlikte, artık, tamamen Roma yönetimi altına girmiştir. Bölgede hakimiyet kurmak isteyen IV. Mithridates, halk tarafından destek görmüştür.[65] Roma-Mithridates arasındaki savaşlar neticesinde, bölge yeniden Roma'nın hakimiyetine geçmiştir. Roma Döneminde; Germanicus ve oğlu Caligula'nun, 18 yılında Assos'u ziyaret ettikleri görülür.[66] Bölgedeki araştırmalar neticesinde; Lamponia'da Valerianus ve Gallienus Dönemine ait Roma sikkeleri,[67] Kayalı Dağ'da Constantius ve II. Cladius dönemine ait sikkeler,[68] Kebren'de ise; Geç İmparatorluk Dönemine ait çok sayıda sikke[69] bulunmasıyla birlikte, bölgedeki Roma hakimiyeti, arkeolojik verilerle de desteklenmiştir. Ayrıca, Reyhan Körpe ve Brian Rose; 2005, 2006 ve 2007 yıllarında, Yenice ve çevresinde yaptıkları yüzey araştırmaları ile Hellenistik ve Roma Dönemine ait seramikler bulmuşlardır.[70] Constantinus; 324 yılında, Troia yakınlarında yapılan bir savaşla, rakibi Licinius'u yenerek imparatorluğun tek hakimi olmuş[71] ve bölge, onun, idari sisteminde yaptığı yenilikler sonucunda, "Provincia Hellespontos" Eyaleti adında yeni bir yapıya kavuşmuştur.[72]

İda Dağı ve çevresi; Bizans Döneminde İmparator Heraklius'un kurduğu Thema Sistemi içindeki "Obsikion Thema"sı; daha sonra, bu Thema'nın İmparator Basileus tarafından küçük Themalara ayrılmasıyla, merkezi Abydos olan "Abydos Thema"sı içerisinde yer almıştır.[73] Bizans Döneminde; Troas'ta, dokuz kent, piskoposluk merkezi olarak kayıtlara geçmiştir.[74] Bunlardan iki tanesi; Skepsis ve Pionia, İda Dağı'na yakın piskoposluk merkezleridir. 7. yüzyılda ekonomik ivme kazanan bölge kentleri, sonrasında

---

[65] D. Magie, Roman Rule in Asia Minor, Princeton 1950, s. 86.
[66] B. Tenger, "Zur Geographie und Geschiche der Troas" E. Schwertheim-H. Wiegartz (ed.), Die Troas. *Neue Forschungen III Asia Minor Studien* 25, 1999, s. 160.
[67] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 369.
[68] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 369.
[69] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 369.
[70] B. Rose-R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project 2007", *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı*, Cilt 2, Ankara 2008, s. 343-357; B. Rose-R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project 2006", 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı*, Cilt 2, Kocaeli 2007, s. 103-116; B. Rose-R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project 2005", 24. *Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı, Cilt 2,* Çanakkale 2006, s. 67-78.
[71] B. Rose, "Yunan ve Roma Döneminde Ilion", *Düş ve Gerçek Troia,* İstanbul 2001, s. 164.
[72] B. Tenger, "Zur Geographie und …, s. 160.
[73] G. Ostrogosky, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara, 2011 : Harita II ve III.
[74] W. Ramsay, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası" İstanbul 1960, Hellespontos Listesi, s.165.

meydan gelen Arap akınları sonunda tekrar ekonomik bir çöküşe uğramışlardır.[75] İstanbul'a doğru akınlarda bulunan Araplar, Hellespontos ve civarını geçiş güzergahı olarak kullanmış ve bunun sonucunda bölge, hiç kuşkusuz, olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Yapılan kazılarda; İlion'da çıkan I. Theodosius ve II. Theodosius'a ait sikkeler, Bizans Döneminde de bölgede yerleşimin devam ettiğini göstermektedir.[76] Ayrıca, 2005-2007 yıllarında Ahmet Yaraş; Güre ve çevresinde araştırmalar yapmış ve bu araştırmalarda Doymuş Tepe, Kirse Tepe, Yarendede Tepe, Kestane Tepe, Mağara Tepe yerleşim yerlerinde, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramikler bulunmuştur.[77] Beate Böhlendorf- Arslan'ın 2009, 2010, 2012 ve 2013 yılında Ezine, Bayramiç ve Ayvacık'ta yaptığı araştırmalar neticesinde; 6-13. yüzyılları Bizans'ına ait seramikler ve mimari kalıntılara rastlanmıştır. Bu da, Türk Dönemine kadar, bölgede iskanın devam ettiğini göstermektedir. [78]

Bölge; Bizans Döneminde, her geçen gün önemini kaybetmeye devam etmiştir. Geç Bizans Döneminde; Troas'ta, kentler oldukça küçülmüş, hatta bazıları da terk edilmiş durumdaydı. Dönemin denizci güçleri olan Venedik ve Cenevizliler; Ege Denizi'ndeki adaları ele geçirmiş ve Hellespontos kıyılarında inşa ettikleri kalelerle, boğazı kontrol altında tutuyorlardı.

IV. Haçlı Seferleri sırasında, Troas'ın, Marmara ve boğazlardaki toprakları; Latin Devleti sınırları içerisinde yer almış, İznik İmparatoru ve Bizans Devletini yeniden ayağa kaldıran III. İonnes Vatatzes tarafından İznik Devleti hakimiyeti altına alınmıştı. Bölge; 1296'da, Karesi Beyliği'nin topraklarına katılmış, 1395'te de Yıldırım Bayezıd zamanında, Osmanlı Beyliğine geçmiştir.

---

[75] B. Tenger, "Zur Geographie und …, s. 172.
[76] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 373.
[77] A. Yaraş, "2010 Güre (Edremit) Yüzey Araştırması", *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı*, Cilt 1, Malatya 2011, s. 303-319.
[78] B. Böhlendorf-Arslan "Çanakkale İli, Ezine, Bayramiç, Ayvacık İlçelerindeki Bizans Yerleşmeleri 2012 ve 2013 Yılı Araştırmaları", *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı*, Cilt 2, Gaziantep 2014, s. 111-130; B. Böhlendorf-Arslan "2010 Yılında Ezine, Bayramiç ve Ayvacık İlçelerinde Bizans Dönemi Yerleşmeleri",*29. Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı,* Cilt 2, Malatya 2011, s. 431-453; B. Böhlendorf-Arslan "2009 Yılında Ezine, Bayramiç ve Ayvacık İlçelerinde Bizans Dönemi Yerleşmeleri", *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı*, Cilt 1, İstanbul 2010, s. 261-282.

2.3. Antik Kaynaklarda İda Dağı

İda Dağı'ndan; ilk olarak, M.Ö. 8. yüzyılda yaşamış olan Homeros, antik kaynaklardan İliada'da bahseder. Ve bu destanda, hem İda Dağı'nın mitolojisi hem de coğrafi konumu hakkında birçok bilgi verir. Yunan Tanrısı Zeus'un, Troia Savaşını, İda Dağı'nın tepesinden izlediğini anlatır.[79] Troia Savaşı esnasındaki ana mekanlardan birisi de, bu Dağ'dır. Dağ, savaş bölgesiyle ve kahramanlarıyla iç içe anlatılır.[80] Homeros; bazı bölümlerde, av hayvanlarının çokluğundan ve İda Dağı'nın "Bol Pınarlı" olduğundan söz eder.[81] Homeros'un bu anlattıklarını, Schliemann da, yaptığı araştırmalar esnasındaki şu ifadeleriyle destekler: "Homeros; gerçekten, İda için, 'kaynak zengini' demekte çok haklıymış. Burada; her yerden sular akıyor, adım başında bir kaynağa rastlanıyor."[82] Homeros'un anlatımlarına göre, İda Dağı, mükemmel bir ekolojiye ve coğrafyaya sahiptir. Ve son olarak Homeros; İda Dağı'ndan denize akan akarsuları Resos, Rodius, Granikos, Skamandros ve Simoeis olarak sayar.[83]

M.Ö. 5. yüzyılda, Herodotos, eserinde Aiol Kentlerinden bahsederken, İda Dağı etrafında kurulanları bunlardan ayrı tutarak bir gruplandırma yapar.[84] Ayrıca, Kserkses'in; Yunan Seferinde, İda Dağı eteklerinden geçerken meydana gelen bir fırtına olayını aktarır.[85]

M.Ö. 5. yüzyılda Euripidies de, eserinde, İlium'dan bahsederken, burayı, İda Dağı'nın en güzel yerlerinden biri olarak anlatır.[86]

M.Ö. 5. yüzyıldaki bir diğer eserde, Thukydides; Peloponessos Savaşları sırasında, Persler'in maddi yardımlarıyla, İda Dağı yamaçlarındaki ormanlardan bir donanma inşa edildiğini aktarır.[87]

---

[79] Homeros, *İliada*, 3, 275; 3, 319; 8, 74; 8, 171; 8, 206; 8, 397; 8, 408; 8, 435; 11, 183; 11, 197; 11, 335; 12, 252; 14, 156; 14, 161; 14, 293; 14, 331; 15, 3; 15, 78; 15, 145; 15, 169; 15, 238.
[80] Homeros, *İliada*, 11, 105; 11, 113; 13, 13; 15, 157.
[81] Homeros, *İliada*, 8, 46; 15, 150; 23, 115.
[82] H.Schliemann, *Troas'ta Yolculuk*, İstanbul 2014, s. 51.
[83] Homeros, *İliada*, 12, 16.
[84] Herodotos, 1, 151.
[85] Herodotos, 7, 42.
[86] Euripidies, 5, Orestes.
[87] Thukydides, 4, 52.

M.Ö. 431-355 yıllarında yaşayan Ksenophon; "Hellenika" adlı eserinde, yine, İda Dağı yamaçlarındaki ormanlardan bir donanma inşa edildiğini aktarır.[88] "Anabasis" adlı diğer eserinde ise, ordunun, dönüş yolunda, İda Dağı yakınından geçtiğinden bahseder.[89]

M.Ö. 4. yüzyıldaki bitkiler üzerine yaptığı araştırmalarının yer aldığı "Historia Plantarum" adlı eserin sahibi Theophrastus; Assos'ta kaldığı sıralarda, özellikle İda Dağı ve Antandros çevresinde araştırmalar yaparak, eserinde, bölgeyle ilgili bilgiler verir. Yaptığı araştırmalar neticesinde, iki adet çam türüne rastlar ve bunları "İda Çamı" ve "Deniz Çamı" olarak adlandırır.[90] Bu çam ağaçlarının, üç safhada nasıl yetiştiğini anlatır[91] Ayrıca, bu bölgede varolan kaliteli bir reçine ile katrandan bahseder. Katran, özellikle meşale yapımı için idealdir.[92] Yaptığı araştırmalar ile, 30'dan fazla ağaç türünü de tanımlayarak eserinde yer verir.[93] Theophrastus'un; özellikle 3. kitabında, İda Dağı ve çevresiyle ilgili bilgiler yer alır. İda Dağı'nda yetişen endemik türlerin yanı sıra, Keçisöğüdü, Tavşanmemesi, Yaban Mersini ve Üvez gibi bitkilerin de tanımlarını yapar.[94] Son olarak da, İda Dağı'nda yetişen İda Asmasından bahseder.[95] Schliemann da İda Dağı'nda yaptığı araştırmalar esnasında bitki örtüsünün, ilk aşamada Çam, Meşe, Ihlamur, Ceviz, Kestane ve Çınarlar'dan oluştuğunu fakat yükseklere çıkıldıkça ağaç türlerinin azaldığını, en yüksek noktalarda ise, sadece Göknar Ağaçlarının kaldığını belirtir.[96] Theophrastus'un yaptığı botanik çalışmalarına paralel olarak, Schliemann da, birtakım bitkiler toplayarak Atina'ya götürmüş, orada Von Heldreich, D. K. Müler, J. Müler ve P. Ascherson'dan oluşan bir heyete inceletmiştir. 1.769 metrelik Gargaros'ta topladığı bitkiler: Liken, Ciğerotu, Ketencik, Buğday, Zambak, Serçedili, Papatya, Sıracaotu, Damkoruğu, Düğünçiçeği, Hardal, Menekşe ve Karanfildir.[97]

Theophrastus'un döneminde, İda Dağı; gemi yapımı için gerekli olan kereste konusunda önemli bir merkezdi. Gemi yapımında özellikle Göknar, Karaçam ve Sedir

---

[88] Ksenophon, *Hellenika*, 1, 25.
[89] Ksenophon, *Anabasis*, 7, 8, 7.
[90] Theophrastus, *Historia Plantarum*, 3, 9, 1.
[91] Theophrastus, *Historia Plantarum*, 3, 5, 1.
[92] Theophrastus, *Historia Plantarum*, 3, 9, 3; 9, 2, 5; 9, 2, 7.
[93] Theophrastus, *Historia Plantarum*, 3, 5, 1; 3, 6, 5; 3, 6, 5; 3, 11, 2; 3, 6, 5; 3, 12, 2; 3, 12, 2; 3, 6, 5; 3, 12, 5; 3, 6, 5; 3, 6, 5; 3, 11, 4; 3, 6, 5; 3, 12, 3; 3, 6, 5; 3, 12, 3; 4, 5, 4; 3, 11, 2; 3, 9, 1; 9, 2, 5; 3, 9, 1; 3, 9, 2; 9, 2, 5; 3, 15, 3; 3, 6, 5; 4, 5, 4; 3, 17, 4; 3, 17, 3; 3, 6, 5; 3, 17, 5; 3, 10, 2; 3, 14, 1; 3, 17, 6; 4, 5, 4.
[94] Theophrastus, *Historia Plantarum*, 3, 17, 1; 3, 17, 3.
[95] Theophrastus, *Historia Plantarum*, 3, 17, 6.
[96] H.Schliemann, *Troas'ta Yolculuk ...*, s. 54.
[97] H.Schliemann, *Troas'ta Yolculuk ...*, s. 55.

Ağaçları kullanılırdı.[98] Gemi yapımında kullanılan keresteler için, birkaç önemli merkez vardı. Bunlar; Avrupa'da Makedonya, Trakya ve İtalya. Asya'da ise; Kilikya, Sinop, Samsun ve İda Dağı'ydı.[99]

M.Ö. 1. yüzyılda Vergelius, "Aeneas Destanı" adlı eserinde Aeneas'ın Troia Savaşından sonra denize açılmadan önce gemilerini Antandros'ta yaptığından bahseder ve aslında işaret ettiği, İda Dağı Ormanlarıdır.[100]

Coğrafyacı Strabon (M.Ö. 64-M.S. 21) ise; 12. kitabın bazı yerlerinde ve özellikle Troas Bölgesi'nden bahsettiği 13. kitabında, İda Dağı ile ilgili birçok bilgi verir. Bu bilgiler özellikle coğrafi açıdan son derece kayda değerdir.

Strabon'a göre; Propontis'e hakim durumda, Mysia Olympos'u ve İda, diye adlandırılan iki dağ mevcuttur ve Troia; bunların İda Dağı etekleriyle deniz arasında yer alır.[101] Bir diğer bilgi ise, Mysia Bölgesi'nin sınırlarını tarif ederken, Mysia'nın, İda Dağı ile Katakekaumene arasında uzandığını söyler.[102]

İda Dağı'nın sınırlarının daha net anlaşılması için ise; Strabon'un ifadelerini aynen aktarmakta fayda vardır.

> "*İda Dağı'nın, bir kırkayağı andıran çok tepeli yamaçları vardır. Bu dağ; Zelia dolaylarındaki burunla, Lekton olarak adlandırılan diğer burun tarafından sınırlanır. Birincisi, iç kısımda Kyzikene'nin az yukarısındadır. Halbuki kıyıda, Tenedos'la Lesbos arasında yer alan Lekton, Aigai Denizi'ne doğru uzanır. Lekton Burnu'nu dönünce, karşı tarafta, Lekton'un karşı yönünde bulunan Kanai Burnu'yla, Lekton'dan karaya doğru uzanan İda Dağı'nın meydana getirdiği büyük, geniş ağızlı bir körfezle karşılaşılır. Bazıları, buna, "İda" bazıları da, "Adramyttenos Körfezi" adını verir*."[103]

Strabon'a göre; bir silsile şeklinde, çoğul olarak tanımlanan bu dağın günümüzde de böyle algılanması daha doğrudur. Çünkü dağa; tek bir kütleden değil, Edremit Körfezi'nden Çanakkale Boğazı'na kadar nerdeyse bütün Troas Coğrafyasına uzanan bir

---

[98] C. Thanos, "Mt. Ida in Mythology and Classical Antiquity, a Plant Scientist's Approach", s. 7.
[99] Theophrastus, *Historia Plantarum*, 4, 5, 5.
[100] Vergilius, *Aeneas*, 3, 5.
[101] Strabon, 12, 8, 8.
[102] Strabon, 12, 8, 12.
[103] Strabon, 13, 1, 5.

yapıdan oluşmaktadır. Charles Texier de; İda Dağı silsilesini, Çanakkale Boğazı'ndan Gönen Çay'ı ve Kapıdağ yarımadasına, kuzey tarafta biraz sıkışarak batıya ve batıdaki denize doğru giden silsile olarak tanımlayarak, kuzeyde en uç nokta olarak Gönen Sarıköy Kasabası, güneyde de Baba Burnu olarak tarif eder.[104] Aynı şekilde, Cook'a göre de; ana kütle denilen kısım, doğu-batı şeklinde yaklaşık 20 km. boyunca uzanmaktadır.[105] (LEVHA XX)

Baba Burnu, Edremit Körfezi'nin güney çıkıntısını oluşturmaktadır. Doğudan batıya doğru, 10-12 km civarında uzanan bu kıyı şeridi, volkanik bir arazi yapısına sahiptir.[106] Assos Kenti bu bölgede yer alır. Assos Limanından, içlere doğru gidildikçe, Gargara denilen silsile yükselmeye başlar. Batıya doğru dönerek, tepeleri yarım daire şeklinde olan diğer bir batı silsilesiyle birleşir ve bu birleşen yükseltiler, Troia Ovasına doğru aşama aşama inerek, kaybolur.[107] Cook da; bu şekilleri bir hilale benzeterek, aynı betimlemeleri yapmıştır.[108] Bu silsileyle bitişen bir diğer silsile ise, Kurşunlu, yani, Kebren Ovasını saran ve Skepsis Kentinin de yer aldığı bu bölgenin Antik Dönemlerde, yapısı gereği, gümüş madenleri için oldukça elverişli olduğu da bilinmektedir.[109] İda Dağı'na; günümüz Evciler, Edremit, Baharlar ve Altınoluk'tan ulaşım yolları mevcuttur.[110] Tozer ve Virchow; yaptığı araştırmalar neticesinde, Dağ'ın alçak kesimlerinin, karışık bir orman yapısına sahip olduğunu belirtmiş, ağaç türlerini de Meşe, Kestane, Göknar, Karaçam, Kızılçam, Kocayemiş olarak belirtmişlerdir.[111]

Strabon'a göre; İda Dağı, Girit Adası'ndaki İda Dağı'na izafeten, bu şekilde adlandırılmıştır. [112]

Çeşitli coğrafi bilgilerin yanı sıra, Strabon; kentlerin sınırlarını çizerken de, birçok kenti, İda Dağı'na göre konumlandırarak tarif etmiştir.

---

[104] C. Texier, *Küçük Asya*, Cilt 1, Ankara 2002, s. 66.
[105] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 304.
[106] C. Texier, *Küçük Asya* …, s. 68.
[107] C. Texier, *Küçük Asya* …, s. 69.
[108] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 304.
[109] C. Texier, *Küçük Asya* …, s. 69.
[110] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 304.
[111] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 305.
[112] Strabon, 13, 1, 48.

"Zeleia, Aisepos'un denize döküldüğü yerden yaklaşık seksen stadion ve Kyzikos'tan yüz doksan stadion uzaklıkta, İda Dağı'nın eteklerinin en ucunda kurulmuştur."[113]

"Abydos'tan sonra İlion toprakları başlar, yani Lekton'a kadar uzanan kıyı kısımları, Troia Ovası ve Aeneas'a bağlı olan İda Dağı yamacındaki kısımlar."[114]

"İlios; kentini, şimdiki yerinde kurmaya cesaret edemedi ve otuz stadion yukarısında doğuya, İda Dağı'na ve Dardania'ya doğru, şimdiki İlion'luların kasabası denilen yere kurdu."[115]

"Kilikiaılar'ın toprakları, Leleg'lerinkinin devamıdır ve Kilikialılar, İda Dağı'nın güney eteklerine kadar uzanır; İç kısımda Antandros bulunur; bunun da yukarısında Paris'in hakemlik ettiği söylenen Aleksandreia Dağı vardır. Ayrıca; İda Dağı'ndan gelen kerestenin pazarlandığı Aspaneus da buradadır."[116]

Strabon, su kaynakları ile ilgili olarak şu bilgilere yer verir:

> " *'Çok Pınarlı' sıfatının; eteklerinden Dardanos'a, hatta Skepsis'e ve İlion Bölgesi'ne kadar uzanan topraklar boyunca kendisinden çıkan birçok ırmak nedeniyle, özellikle İda Dağı için kullanıldığı zannedilir. Oranın yerlisi olarak, ülkenin topografyasanı yakından tanıyan Demetrios, bir yerde şöyle der: 'İda'nın, Kotylos denilen bir tepesi vardır ve bu tepe, Skepsis'ten, yaklaşık yüz yirmi stadion uzaklıktadır ve buradan Skamandros, Granikos ve Aisepos Irmakları çıkar. Son ikisi, kuzeye ve Propontis'e doğru akar ve birçok kaynaktan kollar alır. Skamandros ise, sadece bir kaynaktan çıkar ve batıya doğru akar. Bütün bu kaynaklar, yirmi stadionluk bir alan içerisindedir fakat Aisepos'un döküldüğü yer, çıkış yerinden en uzakta olanıdır ve yaklaşık olarak beş yüz stadion kadardır. Ozan'ın (Homeros), şu söyledikleri tartışılabilir. 'İkisi (Akhilleus ve Hektor) koşarak iki pınara ulaşırlar, bunlar, girdaplı Skamandros'un iki kaynağıdır; birinden yumuşak (yani ılık) bir su akar.*[117] *Ve üzerinden sanki ateşten çıkıyormuş gibi bir*

[113] Strabon, 13, 1, 10.
[114] Strabon, 13, 1, 24.
[115] Strabon, 13, 1, 25.
[116] Strabon, 13, 1, 51.
[117] Homeros, *İliada*, 22. 147.

duman tüter, ötekinden ise yaz ortasında bile kar gibi, dolu gibi soğuk bir su akar.' Fakat bu yerde, şimdi, hiç bir sıcak su yoktur ve ikinci olarak da, Skamandros'un kaynağı orada değil dağlardadır. Bu nedenle; sıcak su kaynağının kaybol-duğunu soğuk su kaynağının Skamandros'tan bir yeraltı geçidiyle boşaldığını ya da Skamandros'a yakınlığı nedeniyle, bu suya "Skamandros'un Kaynağı" dendiğini düşünmek akla yakındır; çünkü insanlar, birçok kaynağı, tek ve aynı ırmak olarak göstermeye yatkındır."[118]

1. yüzyılda yaşayan Plinius'a göre; Astron, Carmalos, Criano, Alabastros Irmakları İda Dağı'ndan doğmaktadır.[119] İda Dağı'nın alçak kesimlerinde funda ve çalıya benzeyen ağaçlar yetişmektedir.[120] Ayrıca, İda Dağı'nda, tadı muşmuluya benzeyen kırmızı bir elma türü mevcuttur**.**[121]

1. yüzyılda "Farmokolojinin Babası" olarak bilinen Dioscrorides de; şifalı bitkiler üzerine yazdığı "De Materia Medica" adlı eserinde, İda Dağı'nda yetişen Tavşan Kirazı ve İda Ahududusu hakkında tıbbi açıdan yararları konusunda çeşitli bilgiler verir.[122]

2.4. Antik Mitolojide İda

2.4.1. İda-Zeus

Homeros Destanlarına göre; Zeus, Troia Savaşı'nı izlemek için İda Dağı'nın doruğuna gelerek, savaş ile ilgili gelişmeleri buradan takip etmiştir. (LEVHA XXII, XXIII)

"Zeus; iki atın çektiği arabasını savaşları yakından gözlemek için İda'ya sürer.

Gelirler hayvanların anası, bol kaynaklı İda'ya."[123]

2.4.2. Zeus-Ganymedes

İda Dağı'nda sadece orman ve dağ perilerinin güzellikleri ile yerli kadınlardan etkilenmekle kalmayan Zeus, burada çobanlık yapan Ganymedes'ten de etkilenmiştir. Çok beğendiği bu genci dağdan kapıp Olympos'a kaçırmak için planlar yapmıştır.

---

[118] Strabon, 13, 1, 43.
[119] Plinius, *Naturalis Historia*, 5, 123.
[120] Plinius, *Naturalis Historia*, 13, 54.
[121] Plinius, *Naturalis Historia*, 15, 68.
[122] C. Thanos, "Mt. Ida in Mythology …, s. 11.
[123] Homeros, *İliada*, 8, 46.

Ganymedes; Dardanos Soyundandır. Kral Tros'un üç oğlundan biridir.[124] Bir gün Zeus; Ganymedes'i sürüsünü otlatırken görür ve büyük bir kartal şekline dönüşerek, onu pençeleriyle kapar ve Olympos'a kaçırır. Artık, Ganymedes; Olympos'ta ölümsüzler arasına katılmıştır. Başta Zeus olmak üzere, Olympos'ta, tanrılara sakilik yaparak hayatına devam eder. (LEVHA XXI)

2.4.3. İdaios-Hieros-Gamos (Tanrılar Evliliği)

Troia Savaşı Döneminde, bir gün, Hera; Zeus'un, İda Dağı çevresinde, kır perileriyle birlikte gönül eğlendirdiğini görür ve onu çok kıskanır. Bu gözleminden sonra, bir karar alarak, Zeus'a, yeniden çekici ve hoş görünmek ister. Aphrodite'den aldığı baştan çıkartıcı elbiselerini giyer, süslenir ve İda Dağı yamacındaki bir tepeye gider. Hera'nın yanına gelen Zeus, ondan çok etkilenir.[125] Homeros'un İliada'sında, bu olay, ayrıntılarıyla uzunca anlatılır.[126]

2.4.4. Gargara Zeus Sunağı

İliada'da yer alan bilgilere göre; Gargara, İda Dağı'nın en yüksek tepesidir. Olimposlular'ın, Troia Savaşı'nda kimin destekleneceği konusundaki tartışmalarından sonra, Zeus; olaylara daha çok dahil olmak ve daha yakından gözlemlemek için, İda Dağı'na gelir. Zeus'un Dağ'a inişi, İliada'da şöyle geçer:[127]

"Vardılar hayvanların anası, kaynağı bol İda'ya,

Gargaron'daydı Zeus'un tapınağı, kokulu sunağı,

…

Göz kamaştıran çalımıyla oturdu doruğuna,

Troia'yı, Akhaların gemilerini süzdü…"

Ayrıca; bahsi geçen Gargara'nın lokalizasyonuyla ilgili olarak da İliada'da bilgiler vardır.

"… Hera dosdoğru yürüdü Gargaros Doruğuna,

---

[124] A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* …, s. 146.
[125] A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* …, s. 380.
[126] Homeros, *İliada*, 16, 292.
[127] Homeros, *İliada*, 13, 41.

İda'nın en yüksek tepesiydi bu…"[128]

"…Vardılar canavarların yatağı çok pınarlı İda'ya,

Gargaron Doruğunda oturur buldular iri gözlü Kronosoğlu'nu…"[129]

Burada, dikkate değer bir nokta vardır. Gargara; hem İda Dağı'nın en yüksek noktası olarak bilinir, hem de İda Dağı'nın güney yamaçlarında, aynı isimle bir yerleşim bulunur. Strabon, Gargara'dan şöyle bahseder: "Lekton'dan sonra Polymedeion'a gelinir; buradan seksen stadia uzaklıktaki Assos'a, ardından Adramytteos Körfezini oluşturan bir burun üzerindeki Gargara'ya gelinir.[130]

2.4.5. Ankhises-Aphrodite-Aeneas

Troia'nın kral soyundan Assarakos'un oğlu Ankhises, İda Dağı'nda çobanlık yaparken, bir gün Aphrodite tarafından görülür. Aphrodite, onun yakışıklılığından çok etkilenir ve Ankises ile Aphrodite birlikte olurlar. Daha sonra, Aphrodite; Ankhises'e Tanrıça olarak gözükerek, bir çocukları olacağını ve bunun, ileride Troia'da lider olacağını söyler.[131] Bu birliktelikten Aeneas dünyaya gelir. (LEVHA XXIV) Homeros, şöyle anlatır:

"…Dardanieller'in başında Aeneas var,

Ankhises'in öz oğlu,

Tanrıça Aphrodite doğurdu onu.

Bakmadı tanrıçalığına, birleşti İda yamaçlarında bir ölümlü çobanla…"[132]

2.4.6. Aphrodite-Hermes-Hermaproditos

Aphrodite ve Hermes'in gizli beraberliklerinden Hermaproditos adında bir oğulları olur. Aphrodite, çocuğu alıp, İda Dağı'ndaki su perilerine götürür ve onlara emanet eder. Çocuk uzun bir süre, periler tarafından İda Ormanlarında büyütülür. Hermaproditos, belirli bir yaşa geldikten sonra, ormanda yalnız başına gezmeye başlar. Göle girer, fakat, gölün sahibi bir peri vardır. Salmakis adlı bu peri, bir anda Hermaproditos'a aşık olur. Fakat,

---

[128] Homeros, *İliada*, 14, 292.
[129] Homeros, *İliada*, 15, 151.
[130] Strabon, 8, 1, 51.
[131] A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* …, s. 47.
[132] Homeros, *İliada*, 20, 292.

Hermaproditos, perinin aşkına karşılık vermez. Bunun üzerine Salmakis, aşık olduğu bu yakışıklı adama sımsıkı sarılır ve Tanrılara yalvarır: "Bizi asla birbirimizden ayırmayın, hiçbir zaman birbirimizden kopmayalım." der. Bu dileğe kulak veren Tanrılar, Salmakis'in bu dileğini gerçekleştirirler ve aniden, iki vücut, birleşerek tek vücut olur.[133]

2.4.7. Alexandros ve Üç Güzeller Yarışması

İda Dağı'nda bir çoban tarafından büyütülen Paris, hem çok yakışıklı hem de çobanlık işinde çok başarılı bir delikanlı olmuştur. Arkadaşları, ona, bu yüzden, "Koruyucu" anlamına gelen "Alexandros" adını koymuşlardır.

Peleus'lu Thetis'in; Olympos'ta, Tanrılar arasında kutlanan düğün töreni esnasında, Kötülük ve Kavga Tanrıçası Eris, düğünden davet gelmediği için çok kızmıştır. Bu nedenle intikam almayı düşünen Eris, üzerine "En Güzele" yazdığı altın bir elmayı düğün töreni esnasında ortaya atar. Elmayı gören Zeus, onu alır, ama kime vereceğine karar veremez. Çünkü, kime verirse, diğerleri ona küsecektir. Zeus, o an, bu durumda, hakemliği bir ölümlünün yapmasına karar verir. Bu hakemlik için de, İda Dağı çobanlarından Alexandros'u seçer. Yarışmaya Hera, Aphrodite ve Athena gelirler. Yarışma öncesi, üç Tanrıça da; kendisinin seçilmesi için, birbirinden güzel vaatlerde bulunurlar. Hera, bütün Asya Krallığı'nın yönetimini; Athena sonsuz akıl ve başarıyı; Aphrodite ise, Sparta Kralı Menelaos'un Karısı Helena'nın aşkını vaad eder. Bu ödüller üzerinde düşünen Alexandros, elindeki altın elmayı Aphrodite'e verir. Netice olarak altın elmayı alan Aphrodite, artık yarışmanın galibi olmuştur. (LEVHA XXV)

Yarışmadan sonraki süreçte, Alexandros, bir gece, rüyasında Aphrodite'i görür ve Aphrodite, ona, Sparta'ya gitmesini söyler. Alexsandros, deniz yoluyla Sparta'ya gider ve sarayda, dünyalar güzeli Helena ile karşılaşır. O an; görür görmez, birbirlerine aşık olurlar. Konuşurlar ve birlikte gitmeye karar verirler. Alexandros, Helena'yı Troia'ya kaçırır. Bu kaçırma olayı, daha sonra, Troia Savaşı'nı çıkaracak en büyük sebep olacaktır.[134]

---

[133] A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* …, s. 177.
[134] A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* …, s. 164, 303.

2.4.8. Alexandros-Oinone

Troia Kralı'nın oğlu Alexandros; İda Dağı'nda çobanlık yaptığı sırada, dağda yaşayan perilerden Oinone ile Kebren civarında bulunan bir pınarbaşında karşılaşır. Birbirlerinden hoşlanırlar.[135] Ancak, Alexandros, Üç Güzeller Yarışması'nda hakemlik yaptıktan sonra, Aphrodite'in kendisine sözünü verdiği Helena'nın peşine düşer ve peri Oinone'yi terkeder. Bunun üzerine Oinone, Alexandros'a: "Eğer bir gün başın belaya girer ve yaralanırsan, gelip beni bul; yaralarını sadece ben iyileştirebilirim." der. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra, Alexandros'un, Helena'yı Troia'ya kaçırması sonucunda çıkan Troia Savaşı'nda, Alexandros, zehirli bir okla kasığından yaralanır. Aklına, eski sevgilisi peri Oinone'nin sözleri gelir. Oinone'ye haber gönderir. Ancak Peri Oinone kızgındır ve Alexandros'un yardımına gelmez. Alexandros, son çare olarak İda Dağı'na, Peri Oinone'ye götürülür. Alexandros'un tüm yalvarmalarına rağmen, Oinone, yardım etmemekte kararlıdır. Alexandros, İda Dağı'nda can verir. Bir süre geçtikten sonra, Alexandros'a yardım etmediği için pişman olan Oinone; eski aşkını bulmak için yollara düşer. Bir dere kenarında, orman perileri, tam Alexandros'un cesedini yakacakken eski aşkına kavuşmak için ateşin içine atlar. Artık, iki eski aşık, aynı anda kül olmuşlardır.

2.5. Troas ve İda Kültleri

2.5.1. Aphrodite

Zeus ve Dione'nin kızı olarak bilinen Aphrodite, aynı zamanda Aeneas'ın da annesidir.[136] Aeneas'ın; Troia ve daha sonrasında Antandros'ta önemli bir şahsiyet olarak bilinmesi, kuşkusuz, İda ve çevresindeki kültlerde, annesinin de yer almasına neden olacaktır. Bu bağlamda, Roma İmparatorluk Dönemi Skepsis sikkelerinde Aphrodite figürü görülür. Bunun yanı sıra, bazı sikkelerde, Nike ve Aphorite'in oğlu olarak da bilinen, Eros da yer alır.[137]

---

[135] A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* …, s. 290.
[136] Homeros, *İliada,* 3, 374; 5, 370.
[137] BMCTroas, s. 84, 29.

2.5.2. Apollon

Zeus ve Leto'nun oğlu olarak bilinen Apollon'un Kültü, Yunanistan'dan Girit'e ve Girit'ten de Anadolu'ya kadar ulaşmış ve benimsenmiştir. Apollon, "Kurtların ve Farelerin Efendisi" anlamına gelen "Lykeios" ve "Smintheos" adında iki sıfata sahiptir. Bu bağlamda, Strabon'a göre; Teukroslular, Troas'a geldiklerinde farelerin saldırısına uğramışlar ve bunu, bir işaret olarak görerek daha sonra, farelerin saldırdığı yere yerleşmişlerdir.[138] Bu olaydan sonra, Hamaksitos'ta, bir Apollon Simintheus Tapınağı inşa edilmiş, içine de, ayaklarının altında fare olan Apollon Heykeli yerleştirilmiştir.[139] Strabon'a göre; yakın çevrede, bu şekilde, Apollon'a ait iki adet daha kutsal alan mevcuttur.[140] Zaman içerisinde, "Troas Sahillerinin Koruyucu Tanrısı" olarak kabul gören Apollon, bir dönem, Antandros sikkelerinde de yer almıştır.[141]

2.5.3. Artemis

Zeus ve Leto'nun kızı olarak bilinen Artemis; Anadolu'da, en çok Ephesos'ta kabul görmüş, Troas'ta ise, daha çok Antandros ve çevresinde benimsenen bir kült olmuştur. Antandros'a ait sikkelerde görülen Artemis ve keçi, birbirleriyle ilişkili olup bölgedeki Artemis Kültü'nü yansıtmaktadır.[142]

2.5.4. Asklepios

Apollon ve Koronis'in oğlu olarak bilinen Asklepios; "Efsanevi Hekim" olarak tanrılaştırılmıştır. Anadolu'daki en önemli kült merkezinin, Pergamon olduğu söylenebilir. Troas'ta ise; Assos ve Antandros sikkeleri üzerinde, tek başına kaide üzerinde duran yılan figürüyle benimsenen bir kült olmuştur.[143]

---

[138] Strabon, 13, 1, 48.
[139] Strabon, 13, 1, 48.
[140] Strabon, 13, 1, 48.
[141] BMCTroas, s. 34, 11.
[142] S. Soyal, Sikkeler Işığında Troas Bölgesi Kültleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1998, s. 29.
[143] BMCTroas, s. 34, 10; s. 35, 13; s. 35, 14.

2.5.5. Athena

Zeus ve Metis'in kızları olarak bilinen Athena; Troas'ta, "Ilion'un Koruyucu Tanrıçası" olarak benimsenmiştir. Troas'ta, Ilion haricinde, Assos sikkelerinde de Athena'ya rastlamak mümkündür.[144]

2.5.6. Demeter

Kronos ile Rheia'nın kızları olarak bilinen ve "Tarım ve Bereket Tanrısı" olarak da benimsenen Demeter ile ilgili olarak, Troas'tan günümüze tek bir sikkenin ulaştığı bilinmektedir. Septimus Severus Dönemine ait olan bu sikke, Gargara Kentinde basılmıştır. Tanrıça, sikke üzerinde, kabuklu mısır ve meşale tutarken tasvir edilmiştir.[145]

2.5.7. Dionysos

Zeus ile Semele'nin oğulları olarak bilinen Dionysos; "Şarap ve Bereket Tanrısı" olarak benimsenmiş, Troas'ta, Skepsis sikkeleri üzerinde, bir panterle birlikte tasvir edilmiştir.[146]

2.5.8. Hephaistos

Zeus ile Hera'nın oğlu olarak bilinen Hephaistos, ateş elementiyle özdeşleşmiş bir tanrıdır. Roma İmparatorluk Döneminde Antandros sikkelerinde Hephaistos'a rastlanmaktadır.[147]

2.5.9. Kybele

Yunan Tanrılarından önce Anadolu'da var olan ve "Ana Tanrıça Kültü" olarak da bilinen "Kybele Kültü", en çok, Phrygler tarafından benimsenmiştir. Yunanlılar'ın bölgeye gelmesinden sonra, "Kybele Kültü" unutulmamış ve "Ana Tanrıça Kültü" olarak, varlığını devam ettirmiştir. Doğurganlık ve bereketi temsil eden bu Tanrıça'ya tapınmak için bölgenin en yüksek alanı olan İda Dağı, kuşkusuz en önemli yer olmuştur. Ancak, "Kybele

---

[144] Troas'ta Athena sikkeleri için bkz.,BMC Troas, s. 64,50; s. 65, 59; s. 69, 84; s. 71, 95; s. 63, 45; s. 65, 55; s. 65, 57; s. 65, 58; s. 68, 78; s. 71, 99; s. 62, 43; s. 63, 44; s. 63, 46.
[145] SNGCop, 334.
[146] BMCTroas, s. 85, 33; s. 85, 34; s. 85, 35; s. 85, 36.
[147] BMCTroas, s. 34, 12.

Kültü" daha sonraları, çok tanrılı bir yapıya sahip Yunan Panteonunda, zamanla önemini kaybetmeye başlamış ve doğayla iç içe olan İda Dağı'yla adeta özdeşleşmiştir. Nitekim, dağın yamaçlarında yapılan araştırmalar neticesinde çıkan "Toprak Kybele Figürleri" de, burada, "Ana Tanrıça Kültü" olduğunu destekler niteliktedir.[148]

2.5.10. Nike

Titan Pallas ve Styks'ın kızları olarak bilinen Nike; Troas'ta da, gücün ve zaferin simgesi olarak kabul görmüştür. Bu Tanrının Skepsis, Ilion ve Aleksandreia Troas gibi kentlerin sikkelerinde tasvirlerine rastlamak mümkündür.[149]

2.5.11. Zeus

Titan Kronos ve Rheia'nın oğulları olarak bilinen Zeus; Troia Savaşında oynadığı rol nedeniyle, Troas'ta, kuşkusuz önemli bir yere sahiptir. İliada'da, Zeus'un, Hera ile aşk yaşadığı ve Troia Savaşını izlediği Gargara'daki tepede, günümüze kadar ulaşmış bir Zeus Altar'ı bulunmaktadır. Bölgede önemli bir kült olan "Zeus Kültü", sikkelerde de kendine yer bulmuştur. Troas Bölgesi'nde Ilıon, Skepsis ve Assos'ta, Zeus tasvirinin yer aldığı sikkeler bilinmektedir. Lejandlara bakıldığında, Zeus'un, "Idaios" adı ile yer aldığı görülür.[150] Bunlarla birlikte, Assos sikkelerinde görülen Grifon[151] ve Skepsis sikkelerinde görülen Pegasos[152] tasvirleri de Zeus'u simgelemektedir.

2.6. Yerleşim Yerleri

2.6.1. Adramyttium

Günümüzde Burhaniye İlçesine bağlı Ören Beldesi'nde Edremit Körfezi'nin güneydoğusunda alçak bir tepe üzerinde yer alan ve körfez ile aynı adı taşıyan bu kent, M.Ö. 422'de Pers Valisi tarafından, Atinalılar'ın, vatanlarından sürmüş oldukları Demos Adası sürgünlerine verilmiş ve bundan sonra, bir Hellen Kenti sayılmıştır.[153] (LEVHA XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI) Strabon; kenti, bir Atina Kolonisi olarak

[148] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 298; 333.
[149] BMCTroas, s. 84, 31; s. 85, 37.
[150] BMCTroas, s. 84, 30; s. 84, 32.
[151] SNGCop.,245.
[152] BMCTroas, s. 84, 28.
[153] D. Magie, *Anadolu'da Romalılar 3*, İstanbul 2003, s. 60.

saymıştır fakat, Leaf; bununla ilgili kayda değer bir kanıt olmadığını söyler.[154] Bulunduğu konum, Euneos (Havran Çayı) ağızına yakındır ve kent, verimli bir Thebe (Havran) Ovası'na sahipti. Ayrıca kent, konumu gereği iyi bir limana sahip olmakla beraber, deniz üssü olarak da kullanılabiliyordu. Charles Texier; Plinius'a dayanarak, kentin, Lydialılar zamanında kurulduğunu ve adının, Kyros'un kardeşi Adramys'ten geldiğini söyler.[155] Antik kaynaklarda Herodotos; Kserkses'in Yunan Seferi esnasında kentten geçtiğini aktarır.[156] Ksenophon da, Onbinlerin yürüyüş istikametinde, Adramyttium'un da olduğunu aktarır.[157] Ayrıca; bir başka antik kaynakta; Lysimachos'un generali Prepelaos da askerleriyle birlikte güzergah olarak kentten geçmişlerdir.[158] Strabon'a göre; I. Mithradates Savaşı sırasında filozof ve aynı zamanda general olan Diodorus; Mithradates'i memnun etmek için kentin bütün meclis üyelerini öldürtmüş ancak, Mithradates'in ölümünden sonra, bu yaptığının cezasını çekmiştir.[159]

Adramyttium ile ilgili bilgiler, günümüz itibariyle, antik kaynaklar haricinde oldukça sınırlıdır. Bunun en önemli nedeni; kentte, kazıların, diğer komşu kentlere göre daha geç dönemlerde, yani 90'lı yılların sonunda başlamasıdır. Yapılan kazılar neticesinde, kentte, birçok Erken ve Geç Bronz Çağı, Demir Çağı ile Aeol, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine ait seramikler bulunmuştur.[160] Ayrıca, bu bölgede yapılan araştırmalar neticesinde, yapılan değerlendirmede Strabon ve diğer antik kaynakların, bölgeyi, Lelegler, Karyalılar ve Pelasglar'ın Yurdu olarak göstermesinin arkeolojik veriler ile örtüştüğü kanısına varılmıştır.[161] Ekonomik açıdan, gemi yapımı için gerekli olan değerli ağaçların bölgede bulunmasının yanı sıra, bakır ve demir madenlerinin de, bölgede önemli bir yer teşkil ettiği görülmüştür.[162]

---

[154] W. Leaf, *Strabo on the …*, s. 319.
[155] Plinius, 5, 32; C. Texier, *Küçük Asya* …, s. 359.
[156] Herodotos, 7, 42.
[157] Ksenophon, *Anabasis*, 8, 8, 6.
[158] Diodorus, 10, 107.
[159] Strabon, 13, 1, 66.
[160] E. Beksaç, "1998 Yılı Balıkesir İli Ayvalık, Gömeç, Burhaniye ve Edremit İlçelerinde Pre- ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması", *17. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Ankara 1999, s. 115-126.
[161] E. Beksaç, "1998 Yılı Balıkesir …,s. 115-126.
[162] E. Beksaç, "1998 Yılı Balıkesir …, s.115-126.

2.6.2. Andeira

Andeira ilgili bilgiler oldukça sınırlı olup, bu bilgilerin çok büyük bir kısmı, Strabon'un anlatımlarından elde edilmektedir. Strabon'a göre; kent, Skepsis ve Gargara arasında yer alır.[163] Ayrıca, başka bir lokalizasyon bilgisi olarak, kentin, Thebe'ye 60 stadion uzaklıkta ve kuzeyinde olduğunu söyler.[164] Ancak, Cook; bu lokalizasyon bilgisine karşı çıkarak, kentin, Edremit'in doğusunda yer alabileceğini öne sürer.[165] Ayrıca; Andeira'nın anlatıldığı kısımda, ateş içindeyken demirimsi bir yapıya dönüşen, "Yalancı Gümüş" veya başka bir tabirle çinko olan bir madenden bahsedilir. Bu maddeye bakır katıldığında ise, "Orichalcum" denen bir karışım elde edilir.[166] Kentle ilgili birkaç bilgiye daha rastladığımız Strabon; kentin fazla büyük olmadığını, kısa bir süre yerleşim yeri olarak kullanılmış olabileceğini ve sel gibi çeşitli afetlerle terkedilmiş olabileceğini söyler.[167] Maden bakımından zengin olan bu bölgede var olan kent hakkında bildiğimiz; sadece Strabon'un döneminde var olduğu, ancak, ne zaman kurulup, ne zaman terkedildiğinin bilinmediğidir.

2.6.3. Antandros

Günümüzde, Altınoluk Beldesi sınırları içerisinde yer alan kent, denize bakan tepe ve yamaçlar üzerinde kurulmuştur. (LEVHA XXVI, XXXII, XXXIII, XXIV, XXXV, XXXVI) Strabon ve Herodotos'a göre; kent, antik dönemde Troas sınırları içinde yer alırken, Ptolomaios'a göre ise; Mysia sınırları içinde yer alır.[168] Kentle ilgili ilk araştırmaları, 1842 yılında Kiepert yapmıştır.[169] Schliemann; bu bölgede yaptığı araştırmalar esnasında, bir yazıta rastlar ve bunun, komşu kent Peltae ile yaşanan bir sınır anlaşmazlığına ait olduğunu söyler.[170] Ayrıca birçok Hellenistik ve Ortaçağ Dönemine ait çömlekler de ele geçirir.[171] Bölgede bulunduğu sıralarda birçok gümüş ve bronz sikkeye rastlayarak; bunların Makedon ve Roma Dönemlerine ait olduğunu tespit eder ve de II.

---

[163] Strabon, 13, 1, 56.
[164] Strabon, 13, 1, 56.
[165] J. M. Cook*, The Troad ...,* s. 264.
[166] Strabon, 13, 1, 56.
[167] Strabon, 13, 1, 65.
[168] Herodotos 7, 5, 26; Strabon 13, 1, 65; Ptolemaios 5, 2, 5.
[169] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 268.
[170] H.Schliemann, *Troas'ta Yolculuk* …, s. 40.
[171] H.Schliemann, *Troas'ta Yolculuk* …, s. 40.

Phlippos ile Büyük İskender'e ait iki adet sikke aldığını söyler.[172] Aynı şekilde, Virchow; yaptığı araştırmalar neticesinde, kentin isminin yazılı olduğu birçok sikke bulur. Fabricus; daha önce Kiepert tarafından bulunan bir yazıtı, yerinden sökerek incelemek üzere götürür. Yapılan araştırma neticesinde, yazıtın, M.Ö. 1. yüzyıl Roma Dönemine ait olduğu anlaşılır.[173] Leaf ise; 1911 yılında, nekropol alanının tespitine yoğunlaşır ve Karataş Tepe'nin batısında araştırmalar yaparak nekropolün yerini tespit eder.[174] Cook ise; 1959 ve 1968 yılları arasında Antandros'a gelerek, asıl yerleşim yerinin, batı yamaçlarında olduğunu kanıtlayan çalışmalar yapar.[175]

Antandros; Alkaios'a göre Leleg, Skepsisli Demetrios'a göre Kilikia, Herodotos'a göre Pelasg, Thukydides'e göre ise bir Aiol yerleşimidir.[176] Stephanos Byzantios; kentin, Antandros adının yanı sıra, Edonis ve Kimmeris olarak da anıldığından bahseder.[177] Leleg veya Pelasglar tarafından kurulduğu bilinen kent, yaklaşık yüz yıl Kimmerler'in kontrolü altında kaldıktan sonra, M.Ö. 570 yılı civarında Lydia Kralı Kroisos bu işgale son vermiştir. Daha sonra ise; M.Ö. 508 yılında, Pers Kralı Dareios'un komutanlarından Otanes, Antandros'u Pers topraklarına katmıştır.[178]

Antandros; arkasında yer alan ormanlık alanlar nedeniyle gemi yapımı açısından önemli bir konuma sahipti ve Peloponnesos Savaşları sırasında burayı elinde tutmak, savaşan taraflar için stratejik açıdan önemli bir durumdu. Bu yüzden; özellikle Atinalılar, savaş sırasında buraya büyük önem vermiş ve düşmanın elinden tekrar geri almışlardır.[179] Ancak, uzun yıllar süren savaşlar neticesinde, kent, birçok kez başkalarının kontrolüne geçmiştir. Atinalılar, Spartalılar ve Persler kentten bir türlü vazgeçmemişlerdir.

M.Ö. 334'te Büyük İskender'in kontrolüne geçen Antandros; daha sonraki süreçte, Hellenistik Krallıkların ve Pergamon Krallığın kontrolüne geçmiş, M.Ö. 133 yılında ise Pergamon Kralı III. Attalos'un vasiyetiyle, Roma'nın kontrolüne geçmiştir.

---

[172] H.Schliemann, *Troas'ta Yolculuk* …, s. 40.
[173] E.Fabricus, "Archaeologische Untersuchungen im Westlichen Kleinasien", s. 906.
[174] W. Leaf, *Strabo on the* …, s. 318.
[175] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 267.
[176] Strabon 13, 1, 51; Herodotos 7, 42, 1; Thukydides 8, 1, 58;
[177] Plinius, 5, 32.
[178] Herodotos 7, 5, 26.
[179] Thukydides, 4, 52, 75.

2.6.4. Assos

Kıyıya oldukça dik bir konumda yer alan Assos'un, deniz seviyesinden en yüksek noktası 232,7 metredir.[180] Günümüzde; Ayvacık'ın, yaklaşık 17 km. güneyinde ve diğer bir deyişle, Troas Bölgesi'nin güney sahilinde Lesbos (Midilli) Adası'nın kuzey ucu karşısında yer alan bu antik yerleşim yeri, Antik Dönemde gelen malların, Hellespontos'un kuzeyine karadan taşınabilmesi için önemli bir limandı. (LEVHA XXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX) Ancak, ilerleyen dönemlerde deniz ulaşımının gelişmesi ve Aleksandreia Troas'ın büyük bir ticaret merkezi haline dönüşmesi, Assos'un eski önemini kaybetmesine ve bu nedenle tarımsal bir kente dönüşmesine yol açmıştır.[181]

Kentte ilk araştırmaları Clarke yapar ve Erken Bronz Çağı'na ait seramikler bulur. Bu buluntular ışığında kentin, Bronz Çağı'ndan itibaren yerleşim yeri olarak kullanıldığı söylenebilir. Leaf; yaptığı araştırmalar neticesinde, bu bölgenin, Homeros'un Destanlarındaki Lelegler'in bulunduğu Pedasos Kenti olduğu tezini öne sürer.[182] Fakat Strabon; günümüzden yaklaşık 2000 yıl önce bölgeyi gezer ve eski Pedasos Kenti'nin o dönemde terkedilmiş olduğunu aktarır.[183] Kent, M.Ö. 7. yüzyılda Lesbos Adasındaki Methymna Kenti tarafından kurulmuştur.[184] Plinius'a göre; kentin adı, bir dönem, "Apollonia" olarak da anılmıştır.[185] Bir süre sonra, Assos da, diğer Batı Anadolu Kentleri gibi Lydia Kralı Kroisos'un kontrolüne girer. (M.Ö. 560) Daha sonraki süreçte de, M.Ö. 549-M.Ö. 479 yılları arasında Pers hakimiyeti altında kalır. Pers hakimiyeti süresince, Assos hakkında fazla bilgiye rastlanmaz. M.Ö. 478 yılına gelindiğinde, Assos'un, Attika-Delos Birliği'ne girdiği, M.Ö. 401 yılında ise birlikten ayrıldığı görülür. Birlikte yer aldığı süre içerisinde, Assos'un ödediği paralardan nüfusunun, 3200-4000 kadar olduğu tahmin edilmektedir.[186] M.Ö. 387 yılında yapılan Antalkidas barışı neticesinde, Anadolu'nun batı kıyılarında yer alan birçok kent yeniden Pers hakimiyetine bırakılır. Bu süreçte; Satrap Ariobarzanes ve Assos'ta banker olan Eubulus, Pers Kralı Artakserkses'e karşı ayaklanır. Bu ayaklanma neticesinde, Assos yönetimi, Eubulus'un kontrolüne geçer. Eubulus;

[180] H.Schliemann, *Troas'ta Yolculuk* …, s. 32.
[181] D. Magie, *Anadolu'da Romalılar 3* …, s. 60.
[182] W. Leaf, *Strabo on the* …, s. 250.
[183] Strabon, 13, 1, 40.
[184] Strabon, 13, 1, 58.
[185] Plinius, 5, 32.
[186] W. Leaf, *Strabo on the* …, s. 295; J. M. Cook, *The Troad* …, s. 383.

yönetimi esnasında, yetenekli olarak gördüğü, kölesi Hermias'ı, eğitim alması için Platon'un yanına gönderir.[187] Eubulus'un ölümünden sonra, kent yönetimi Hermias'a kalır. Hermias, Atina'da arkadaş olduğu Aristoteles'i, M.Ö. 347 yılında Assos'a davet eder.[188] Bölgedeki diğer kentler gibi, Granikos Savaşı'ndan sonra Assos da Pers hakimiyetinden kurtulur. M.Ö. 188'e gelindiğinde, Pergamon Krallığı'na bağlanır. M.Ö. 133'de, III. Attalos'un vasiyetiyle Roma hakimiyetine girer.

Günümüzdeki Behram adı ise; Antik Dönemden kalma bir ad değildir. Behram kelimesi, Bizans subayı Machram'dan gelmektedir.[189] Assos adı, ilk olarak, kente ait ve M.Ö. 479-450'ye tarihlenen gümüş sikkeler üzerinde görülür.[190]

Assos'da basılan en eski para, M.Ö. 6 yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. Bu paraların ön yüzünde Athena Başı, arka yüzünde ise Grifon işlenmiştir.[191]

Kentin en büyük ekonomik kaynakları; tahıl, hayvancılık, liman gelirleri ve özellikle Geç Roma Dönemi'nde yaptığı lahit ihracatı olmuştur.[192] Kazılarda tespit edilen bazı yazıtlarda; ekonomik gelirler olarak büyük baş hayvan yetiştiriciliği, demircilik ve taş ocağı işletmeciliğinden söz edilir.[193] Ayrıca; Assos'un, başka kentlerle ticari ilişkiler içinde olduğu da Geç Klasik Hellenistik Çağ'a ait damgalı amphoralardan anlaşılmaktadır. Amphoralardaki mevcut damgalar, Assos'un Rhodos, Knidos, Thasos, Khios, Sinope, Paros ve Abydos ile ticari ilişkilerde bulunduğunu göstermektedir.[194]

İstanbul'da yapılan saraylar ve camilere taş sağlaması nedeniyle; o dönem Schliemann, yaptığı Assos araştırmalarında, pek de ayakta kalan bir yapıya rastlamamıştır.[195] Ancak, ilerleyen dönemlerde yapılan kazılar neticesinde liman, tiyatro, akropol ve nekropol gibi yerler tespit edilmiş ve gözle görülür bir şekilde ayağa kaldırılmıştır.

---

[187] N. Arslan, "Assos Kazıları 1881-2007", *Ayvacık Değerleri Sempozyumu Kitabı*, Ayvacık 2008, s. 67.
[188] Strabon, 13, 1, 57.
[189] W. Leaf, *Strabo on the* ..., s. 300.
[190] W. Leaf, *Strabo on the* …, s. 295.
[191] Ü. Serdaroğlu, *Assos*, İstanbul 1996, s. 33.
[192] N. Arslan, "Assos Kazıları …, s. 67.
[193] N. Arslan, "Assos Kazıları …, s. 67.
[194] N. Arslan, "Assos Kazıları …, s. 67.
[195] H.Schliemann, *Troas'ta Yolculuk* …, s. 32.

2.6.5. Gargara

Gargara, Ayvacık'a yaklaşık 6 km. uzaklıktaki Kocakaya Tepesi üzerinde yer alır. İda Dağı'nın batısında yer alan bu tepe, Dağ kütlesinin batısında yer alan en yüksek tepesi olmakla birlikte, deniz seviyesinden yüksekliği 780 m.'dir. Antik Dönemdeki adı, Gargaros olarak bilinmektedir. Bölgedeki ilk araştırmaları, Clarke ve Diller yapmıştır. Yapılan araştırmalarda, Antik Döneme ait çanak çömlekler ve Sivritepe eteklerine yakın yerlerde kent nekropolüne ait mezar kalıntıları bulunmuştur.[196]

Homeros'un anlatımlarında; Zeus ve diğer tanrıların, Troia Savaşlarını, adı geçen Gargaros Tepesi'nden izledikleri bilinir.[197]

Gargara Halkı'nın kökeni, Lelegler'e dayanmaktadır.[198] Strabon'a göre; kent, Assos'dan gelen Aioller tarafından kurulmuş ve sonraki süreçte, kente Miletopolis'ten gelen göçmenler yerleşmiştir. Leaf de, Gargara'nın bir Assos Kolonisi olduğunu söyler.[199] Leaf'in, bu tezindeki dayanak noktası; 5. yüzyılda Gargara'nın Assos'a vergi ödemesidir.[200] Antik yazarlara göre de, kent, o dönemlerde hububat açısından zengin bir yerleşimdi.[201]

2.6.6. Kebren

Güney Troas'ta önemli bir yere sahip olan Kebren Kenti, günümüzde Bayramiç'in yaklaşık 14 km. güneyinde, Çaldağ Köyü ile Akpınar Köyü arasındaki Çaldağ'da yer almaktadır. Çaldağ, İda Dağı'nın batı tarafında yer alır ve yüksekliği 575 metredir.[202] Antik kaynaklarda, Kebren'in lokalizasyonu ile ilgili Skepsis ile komşu olduğu ve aradaki sınırın, Skamandros Nehri tarafından doğal bir sınır olarak kabul edildiğinden bahsedilir.[203]

---

[196] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 255.
[197] Homeros*, İliada*, 8, 48.
[198] E. Meyer, *Geschichte von Troas*, Leipzig 1877, s. 81.
[199] W. Leaf, *Strabo on the* ..., s. 261.
[200] W. Leaf, *Strabo on the ...,* s. 261.
[201] Strabon, 13, 1, 55.
[202] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 327.
[203] Ksenophon*, Hellenika*, 3, 1; Strabon 13, 1.

Kebren'in adı, Troia Kralı Priamos'un oğlu Kebrianos'tan gelir.[204] Bazı antik kaynaklara göre, bu yüzden, Troia Kralı Priamos, Troas'ın güneydoğu kısmında yer alan bu kente, Kebren adını vermiştir.[205]

Yazılı kaynaklar ve arkeolojik bulgular dikkate alındığında, Kebren'in, M.Ö. 3. binyıldan itibaren bir yerleşim yeri olarak kullanıldığı söylenebilir.[206] Herodotos, M.Ö. 8. yüzyılda, Troas'ta, Aeoller'in yaşadığını söylemektedir.[207] Bu bölgeden çıkan ve o döneme tarihlenebilecek seramik parçaları da Herodotos'u desteklemektedir.[208] Cook'a göre de, Homeros çağında, yani M.Ö. 9-8 yüzyıllarda Kebren Kenti'nin varlığından söz edilebilir. Ona göre mitolojik anlatımlar ve burada bulunan Arkaik gri seramikler dikkate alındığında, ilk yerleşim M.Ö. 6. yüzyıla kadar inmektedir.[209] M.Ö. 7. yüzyıldaki Kimmer mağlubiyetinden sonra, Lydia askerlerinin bir kısmı, Antandros'ta kalıp bu bölgeye yerleşirler.[210] Kaldıkları yerden zaman zaman Aeol bölgelerine saldırırlar.[211] Bu saldırılar göz önüne alındığında; Neandreia, Skepsis ve Kebren gibi kentlerin savunma duvarlarını bu dönemlerde inşa ettikleri büyük bir olasılıktır.[212] M.Ö. 6. yüzyıla gelindiğinde de, bölgede Pers hakimiyeti görülmektedir.[213] Peloponnesos Savaşları'ndan (M.Ö. 431-M.Ö. 404) sonra, bu hakimiyet iyice güçlenir. Kebren de, bu dönemde Pers hakimiyetine girerek Pers Satrabı Pharnabazos'a bağlanır.[214] Daha sonraki dönemde Pers yönetiminde çıkan çekişmeler neticesinde M.Ö. 399'da bölgeye gelen Spartalı komutan Derkylidas, Kebren'i kuşatır. Kentin güçlü surlarının iyi dayanmasına rağmen, dört günlük kuşatmanın ardından, kent halkının, Persler yerine Hellenler'in yanında olmak istemelerinden dolayı, Kebren Kenti düşer.[215] Bunun sebebi, kentte yaşayanların, Derkylidas'tan, bağımsızlık talebinde bulunmalarıdır. Bu talebi olumlu karşılayan Derkylidas, teklifi kabul ederek Kebren'e bağımsızlığını verir. Ancak, kısa süren bağımsızlık döneminin ardından, kent, yeniden Persler'in eline geçer. M.Ö. 340 yılında kent, Pers Satrabı Artabazos'un egemenliği altına

[204] W. Leaf, *Stabo on the* ..., s. 169.
[205] Strabon, 13. 1; Homeros, *İliada*, 7. 318.
[206] C. Şahin, "Troas'ta Arkaik Kökenli Bir Yerleşim: Kebren ve Sa-vunma Duvarları", *Bayramiç Sempozyumu Kitabı*, Çanakkale 2007, s. 11.
[207] Herodotos, 5, 94.
[208] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 333.
[209] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 327.
[210] W. Leaf, *Stabo on the* …, s. 265.
[211] Herodotos, 1. 26.
[212] C. Şahin, "Troas'ta Arkaik …, s. 11.
[213] Herodotos, 1, 154.
[214] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 338.
[215] Ksenephon, *Hellenika*, 31.

girer. M.Ö. 334'deki Büyük İskender'in Granikos galibiyetinden sonra, Kebren Kenti, artık, Büyük İskender'in hakimiyeti altına girer.

Kebren Kenti; M.Ö. 310 civarında, Antigonos Monoptalamos tarafından Skepsis, Neandreia, Kolonia, Larisa ve Hamaksitos gibi kentlerle beraber Aleksandreia Troas'a taşınır.[216] Fakat, antik kaynaklarda; bu kente taşınanların bir kısmının, burada fazla kalmayarak geri döndüklerinden bahsedilir.[217] Dönenler, I. Antiokhos'un M.Ö. 281 yılındaki izniyle, kenti yeniden kurarlar.[218] Roma Döneminde ise; kasaba görünümünde olan kentin, sonraları tamamen terkedildiği tahmin edilmektedir.

Kent ile ilgili ilk araştırmalar, 1865'te Calvert tarafından yapılır. Çaldağ civarına gelen Calvert, yaptığı araştırmalar neticesinde, burasının, Kebren olduğunu tespit eder. 1881 yılında Schliemann, 1888'de Fabricus ve Kiepert, 1896'da Judeich ve Dragendorff, 1911'de Leaf ve Hasluck, 1960'dan sonraki süreçte de Cook, Kebren üzerinde araştırmalar yapar.

Yapılan çalışmalar neticesinde kentte bulunan seramikler ile, kentin varlığının M.Ö. 6. yüzyıla kadar uzandığı söylenebilir.[219] Assos kazıları esnasında bulunan M.Ö. 3. yüzyıla ait bir yazıtta, Kebren'in varlığından söz edilir.[220] Assos kazılarında bulunan Hellenistik Döneme ait bu yazıtta, Kebren Kenti'nden iki defa bahsedilir.[221] Bunlardan biri İda Dağı'ında Kebren halkının yaptığı bir festival kutlaması, diğeri ise, Kebren kentine dikilen bir stelle ilgilidir. Ayrıca, Calvert'ın, raporlarında bahsettiği Roma sikkeleri ile bulduğu mezar taşları, bu bölgede, nüfusun tamamen yok olmadığını kanıtlar niteliktedir.[222] Aynı şekilde; Fabricus da, bölgede incelemeler yapmış ve Calvert'e paralel olarak mezar taşları ve izler bulmuştur. Bölgedeki diğer kentlerle bir kıyaslama yapıldığında, Kebren, Assos kadar gelişmiş bir kent değildi. Kebren'de 50 ücretli asker, 1 yargıç, 1 atlet, 1 heykeltıraş, 1 doktor, 1 hatip ve 2 tüccar vardı. Kent nüfusu, yaklaşık 2000 kadardı.[223]

---

[216] C. Şahin, "Troas'ta Arkaik …, s. 11.
[217] Strabon, 13, 1, 33.
[218] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 339.
[219] J. M. Cook, *The Troad* ..., s. 337.
[220] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 338.
[221] E.Fabricus, "Archaeologische Untersuchungen …, s. 913.
[222] E.Fabricus, "Archaeologische Untersuchungen …, s. 912.
[223] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 344.

Kentte yapılan çalışmalar esnasında, Cook'un bulduğu taş bir blok yazıtta, Kebren'deki çeşme ve su kaynaklarından bahsedilir.[224] Fabricus da, kentte bulunan ve Koca Çeşme olarak bilinen bir su kaynağından bahseder.[225] Bunlarla birlikte, kentte, bir de su sarnıcının var olduğu bilinir.[226]

Schliemann; kentte 14 adet sondaj yapmış ve bu sondajlar neticesinde çeşitli gümüş eşyalar ve Hellenistik Döneme ait seramikler, bronz ve gümüş sikkeler bulmuştur.[227] Ayrıca, Çaldağı Köyü çevresinde yaptığı araştırmalar sırasında Skepsis ve Kebren'e ait ve bir yüzünde Apollon diğer yüzünde ise Koçbaşı yer alan bronz sikkeler satın almıştır.[228] Cook'un; 2 adet Kebren, 3 adet Assos, 2 adet de Gergis sikkesi bulduğu bilinir.[229] Cook'un araştırmalarını takiben, köylüler tarafından yapılan kaçak kazılar neticesinde, birçok Kybele heykelciği bulunur. Bunların, İda Dağı'nda kutlanan Kybele Festivalleriyle alakalı olması, büyük bir olasılıktır.[230] Daha sonra, bu parçalar toplanarak, Calvert'ın özel koleksiyonuna dahil edilir.[231]

2.6.7. Lamponia

Lamponia; Ayvacık İlçesi Kozlu Köyü'nün kuzeyinde yer alır. M.Ö. 8. yüzyılda, komşu kenti Assos gibi, Lelegler ile Lesbos Adası'ndan gelen göçmenler tarafından kurulur.[232] M.Ö. 6. yüzyılda Lydia Krallığı'nın kontrolüne geçen kent, daha sonraki süreçte Otanes tarafından Pers topraklarına katılır.[233] Bir dönem sonra Assos'un hakimiyetine giren Lamponia, M.Ö. 281 'de Selevkos Krallığı'na, M.Ö. 277'de Pergamon Krallığı'na, M.Ö. 133'te ise Roma İmparatorluğu'na bağlanır. Varlığını 9. yüzyıla kadar sürdürür, daha sonra da, halkının büyük kentlere göç etmesiyle terk edilir.

---

[224] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 330.
[225] E. Fabricus, "Archaeologische Untersuchungen …, s. 915.
[226] E. Fabricus, "Archaeologische Untersuchungen …, s. 915.
[227] H. Schliemann, *Troja*, 1884, s. 275.
[228] H. Schliemann, *Troas'ta Yolculuk* …, s. 67.
[229] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 344.
[230] N. Baydur, *Anadolu'da Kutsal Dağlar- Dağ Tanrıları*, İstanbul 1994, s. 45.
[231] F. Calvert Özel Koleksiyonu No. 412.
[232] Strabon, 13, 1, 58.
[233] Herodotos, 5, 26.

Lamponia'nın; M.Ö. 420 yılından itibaren, gümüş ve bronz sikkeler bastığı bilinmektedir. Bu sikkelerin ön yüzünde Dionysos Başı, arka yüzlerinde ise Boğa Başı ya da Üzüm Salkımı yer almaktadır.[234]

2.6.8. Pionia

Ayvacık İlçesi Çaltı Köyü'nde, Asar Tepesi üzerinde yer almaktadır. Plinius'un eserinde Hellespontos Bölgesi kentleri içerisinde yer alan kent,[235] Pausanias'a göre; Mysia'nın içerisinde yer alan ve Kaikos Çayı'nın kuzeyinde bulunan bir yerleşim yeridir.[236]

Clarke; kentin, Kocakaya Tepesinin, yaklaşık 5 km. kuzeyinde olduğunu söylemiş olup, Leaf; bu tezi doğrularken, Cook ise karşı çıkmış ve burada bir antik kent yerine, ancak bir çiftlik bulunabileceği fikrini öne sürmüştür.[237]

2.6.9. Skepsis

İda Dağı'nın çevresindeki en önemli yerleşim yerlerinden birisi de Skepsis'tir. Bayramiç'in 10 km. doğusunda Kurşunlu Köyü Kurşunlu Tepesi üzerinde yer alır. İda Dağı eteklerinde Troas Bölgesi'nin kıyı kentleri ile Gediz (Hermos) Nehri Vadisinde yer alan kentler ile bağlantıyı sağlayan kent, Strabon'a göre, yaklaşık olarak M.Ö. 1200'lerde kurulmuş bir Aeol yerleşimidir.[238] Kent, Aeneas'ın oğlu Askanios ile Hektor'un oğlu Skamandrios tarafından kurulmuş ve sonraki dönemde Miletoslular tarafından kolonize edilmiştir.[239]

Antik kaynaklar ve arkeolojik veriler göz önüne alındığında, yerleşim yeri olarak iki Skepsis'in varlığından söz edilebilir. Eski Skepsis Aesepos Nehri'nin başladığı yerde, İda Dağı etekleri civarındadır. Daha ayrıntılı bir lokalizasyonla, Tongurlu Köyü civarında İkizce Tepesi yakınlarında olduğu söylenebilir. Skepsis ise; eski Skepsis lokalizasyonunun 10 km. batısında Kurşunlu Tepe'de yer alır. Strabon da; Skepsis'in yerinden iki farklı şekilde bahsetmiş ve bu durum, bir lokalizasyon karmaşasına yol açmıştır. (XIII 602-603)

---

[234] SNG Troas, s. 444.
[235] Plinius, 5, 32.
[236] Pausanias 9, 18, 3.
[237] W. Leaf, *Stabo on the* ..., s. 284; J. M. Cook, *The Troad* …, s. 324.
[238] Strabon, 13, 1.
[239] Strabon, 13, 1.

Bu karmaşa; Aesepos Deresi Vadisi, (XIII 596) Skamandros Vadisi konularında odaklanmıştır. Sonradan kurulan Skepsis Kenti'nin de eski Skepsis'ten gelenler tarafından kurulduğu kabul görmektedir. Skamandros Nehri ve Vadisine yakın olması, Skepsis'i, coğrafi açıdan önemli kılar. Çünkü, Antik Çağ'da Troas Bölgesi'nin batı kısmıyla, iç bölgeler arasındaki ulaşımın, Skamandros Nehri Vadisi yoluyla olduğu yüksek bir olasılıktır. Skepsis'in, bu ulaşım ağı üzerinde yer alması, kentin refah düzeyinin yükselmesinde büyük rol oynayabilmiştir.

Strabon; kentin yerinin seçilmesi konusunda, her yerden görülmesini sağlayan bir yükseklikte olduğu için, Yunanca "Manzara" anlamına gelen Skepsis adının verildiğinden bahsetmektedir.[240] Strabon'un verdiği bu bilgiler ışığında, kentin kuruluşunun Troia Savaşı dönemine kadar uzandığı söylenebilir. Neticede; kent, Yunanlılar'ın bölgeye gelmesinden önce yerli halklar tarafından kurulmuştur.[241] Kentin tarihiyle ilgili olarak Strabon; zaman belirtmeden, Milletoslular'ın demokrasiyle beraber gelerek, Skepsis'e yerleştiklerinden bahsetmektedir.[242] Numizmatik veriler incelendiğinde ise; bölgede, Miletoslular'dan önce, Aiolller'in varlığı söz konusudur. İonya İsyanı ile Miletos'un Persler'in eline geçmesinden sonra, bazı topluluklar Skepsis'e gelmişlerdir.[243] Ayrıca; Skepsis-İonya ilişkisi açısından Skepsis'te bulunan bir madalyon, iki bölge arasındaki dini ve tarihi bağlar açısından bizlere ipucu vermektedir.[244] Khois, Samos ve Ephesos'ta da benzerine rastlanan bu kurşun madalyon, Skepsis Arkaik Dönemi için önemli bir buluntu niteliği taşımaktadır.

Skepsis'in lokalizasyonu haricinde, tarihi ile ilgili bilgiler veren ilk eser ise; Ksenophon'un Hellenika'sıdır. Bu eserde; M.Ö. 5. yüzyılda Kral Zenis'in hükümdarlık yıllarından bahsedilir.[245] Zenis'in ölümünden sonra, kentte Mania ve Meidias yönetimleri görülür. Meidias'tan memnun olmayan Skepsisliler, Spartalılar'dan yardım isterler. Bu yardıma cevap veren Spartalı komutan Derkylidas'ın Skepsis'e gelmesiyle, Meidias yönetimi son bulur.

Hellenika içerisinde kentle ilgili olarak geçen birkaç değerli bilgi daha vardır. M.Ö. 5. yüzyıl sonlarında, Skepsis'te Athena, Zeus ve Dionysos'un Kültleri'nin varlığından

---

[240] Strabon, 13, 1, 52.
[241] W. Leaf, *Stabo on the …*, s. 273.
[242] Strabon, 14, 1, 6.
[243] W. Leaf, *Stabo on the…,* s. 275.
[244] R. Körpe-F. Körpe, "A Lead Medallion from Skepsis in the Troad", *Studia Troica XI*, 2002, s. 421-426.
[245] Ksenophon, *Hellenika*, 3.

bahsedilir.[246] Kent, görkemli savunma duvarlarıyla çevrilidir.[247] Skepsis'te bulunan ve M.Ö. 4. ve 3. yüzyıllara ait olduğu tahmin edilen bir yazıt, bu bilgiyi destekler niteliktedir. Mevcut yazıt; Dionysos, Bambouleios Rahipliği ve törenleri için bilgiler vermektedir.[248]

Büyük İskender'in generallerinden Lysimakhos; daha önce, Antigonos Monophtalos tarafından kurulan Antigonia adlı kente önem kazandırmak ve yeniden imar etmek için Skepsis, Hamaksitos, Neandria, Larisa, Kolonai ve Kebren şehirlerinden halkları bu kente göç ettirir. Kentin adını da Aleksandria Troas olarak değiştirir.[249] Yeni kentinden memnun olmayan Skepsis halkı, aradan 9 yıl geçtikten sonra, M.Ö. 301'de, Lysimakhos'un izniyle eski yurtlarına geri dönerler. Strabon; Skepsis ve Kebren arasındaki düşmanlığı "Antigonos her iki halkı da şimdiki Aleksandria Troas'a, vaktiyle Antigonia olarak adlandırılan bu kente iskan edinceye kadar, Kebrenliler ve Skepsisliler, birbirleriyle daima düşman ve savaş halindeydiler. Şimdi; Aleksandria'da, Kebrenliler kalmamış ve Skepsisliler ise Lysimakhos'un izniyle ana yurtlarına dönmüşlerdir."[250] şeklinde aktarır.

Hellenistik Dönemde, Skepsis; bölgenin önemli entelektüel merkezlerinden biri olmuştur. Hem birçok filozof kente gelmiş, hem de, birçok düşünür ve önemli kimse de bu kentte yetişmiştir. "Troialı Kuvvetlerin Sevk ve İdaresi" isimli kitabın yazarı Demetrios; Skepsis'li olup, Krates ve Aristarkhos ile yaklaşık aynı zamanda doğmuştur. Ondan sonra, ilk önce filozof olan ve sonradan politik hayata atılan Metrodoros vardır. Bu kişi, kitaplarında retorik öğretmiş ve çok yeni uslup kullanarak, pek çok kişiyi kendisine hayran bırakmıştır. Fakir bir adam olmasına karşın, ünü nedeniyle, Khalkedon'da parlak bir evlilik yapmayı başarmış ve bundan sonra Khalkedonlu olarak anılmıştır."[251] Attalos Hanedanlığı Döneminde, Skepsis, önemli bir felsefe ve öğrenme merkezi haline dönüşmüştür.[252] Bununla ilgili olarak Strabon; Theophrastos'un kitaplarının Skepsis'e gelişini anlatmıştır: Skepsis'den Erastos, Koriskos ve Koriskos'un oğlu Neleos gibi Sokratik Filozoflar çıkmıştır. Neleos, Aristotales ve Theophrastos'un öğrencisiydi. Theophrastos'un kitapları Neleos'a miras kaldı ve bunlar arasında Aristotales'in kitapları da bulunuyordu. Çünkü, Aristotales, okulunu ve kitaplarını Theophrastos'a vasiyet etmişti. Strabon'a göre; bu

[246] Ksenophon, *Hellenika*, 3, 1, 21.
[247] Ksenophon, *Hellenika*, 3, 1, 15.
[248] W. Leaf, *Stabo on the …*, s. 273.
[249] Strabon 13, 1, 33.
[250] Strabon, 13, 1, 33.
[251] Strabon, 13, 1, 55.
[252] Strabon, 13, 1, 54.

adam, kitap toplayan ve Mısır'da, krallara, bir kitaplığın nasıl düzenleneceğini ilk öğreten kişidir. Theophrastos öldükten sonra, kitaplığı, Neleos'a kalmıştı. Neleos da kitaplığını Skepsis'e götürmüş ve mirasçılarına vasiyet etmişti. Bunlar, sıradan insanlar oldukları için kitapları bir yere kapatmışlar ve özenle korumamışlardır. Kentlerinin bağlı bulunduğu Attaloslar Hanedanı Krallarının, Pergamon Kitaplığını kurabilmek için ne kadar büyük bir istekle kitap aradıklarını duyduklarında, onları toprağa bir çukur açarak, bu kitapları gömerler. Fakat çok sonra, güve ve rutubet nedeniyle kitaplar tahrip olunca, onlardan sonra gelenler, bu kitapları, büyük bir para karşılığında (M.Ö. 1. yüzyılda) Teos'lu Apellikon'a satarlar. Fakat Apellikon; filozoftan ziyade, bir kitapseverdi ve bu nedenle kitapların yenmiş olan kısımlarını yenileme amacıyla, eksik kısımlarını yanlış bir şekilde tamamlatmak suretiyle, hatalı kopyalar meydana getirdi. Sonuçta; Theophrastos'dan gelmiş olan eski Peripatetikler Ekolünün orijinal kitapları yok olmuş ve geriye, sadece hatalı ve kolay anlaşılır yapıtlar kalmıştı. Bu nedenle; pratik olarak, hiçbir şeyin bu açıdan felsefesi yapılamamış ve yalnızca basit konular, abartılarak konuşulmuştur. Daha sonra Aristoteles'in kitapları ortaya çıktığında, onların doğrultusunda filozofça tartışmalar yapılabilmişse de, çoğaltma sırasında meydana gelen kitaplardaki bazı hatalar nedeniyle, yine de olasılıklar üzerine konuşulmak zorunda kalınmıştı. Roma'nın da, bu yanlışlıkların yayılmasında çok büyük katkısı olmuştu. Çünkü, Apellikon'un ölümünden hemen sonra, Atina'yı zapt eden Sulla, kitaplığı Roma'ya taşımıştı. Orada, Aristoteles'ten hoşlanan gramerci Tyrannion, kütüphanecinin yüzüne gülerek onu elde etti ve bu kitaplardan yararlandı. Bazı kitapçılar da aynı şeyi yaptılar. Fakat kötü kopyalar kullandılar ve yazılan metinleri kontrol etmediler.[253]

M.S. 1. yüzyıla gelindiğinde ise; kentle ilgili en önemli kaynak olarak, Plinius'un Naturalis Historia'sı gösterilebilir. Plinius'a göre; Astyra, Khrysa, eski Skepsis, Gergitha ve Neandria kentleri zamanla yok olmuş, fakat Skepsis Kenti varlığını sürdürmeye devam etmiştir.[254] Erken Hristiyanlık Dönemlerinde ise, kentin adı, St. Cornelius olarak değiştirilmiştir. Roma Döneminde komutanlık yapmış olan Cornelius, Hristiyanlığa geçerek din değiştirmiş ve daha sonra Skepsis'in ilk psikoposu olmuştur. Daha sonraki

[253] Strabon, 13, 1, 54.
[254] Plinius, 5, 122.

dönemlerdeki Konsüllerde temsil edilen Skepsis Kenti, 787 yılındaki Nicaea Konsülü'nde temsil edilmediği için tarihte artık var olmadığı düşünülmüştür.[255]

19. yüzyıla kadar birçok araştırmacı, Skepsis'de incelemelerde bulunmuş fakat, hepsi de farklı yapılar ile karşılaşmıştır. Özellikle Bayramiç kurulurken birçok yapı malzemesinin götürülmesi ve devşirme malzeme olarak kullanılması, bunun en önemli nedeni olmuştur. Netice itibariyle; antik kentin izleri, her geçen gün biraz daha silinmiştir. 1801'de Clarke; Skepsis'i ziyaret eder ve 100 mermer sütun kullanılarak yapılmış bir tapınaktan ve bazı sur kalıntılarından bahseder.[256] 1866'da, Pullan da; Skepsis üzerinde bazı araştırmalar yapar ve Skepsis'teki tapınaktan bahseder.[257] Schliemann ise; bazı sur kalıntılarına rastlar.[258] 1896'da, Judiech; yaptığı araştırmalar neticesinde güney tarafta bir antik yolun izine rastlar.[259] 1899'da, Munro; Skepsis'te iki yazıta rastlar. Bunlar; Antigos'un, Alexandreia Troas'a göç için gönderdiği mektup ve Skepsis Halkının buna verdiği cevaptır.[260] 1959'da bölgede incelemelerde bulunan Cook; iki yazıtlı mermer bloğa rastlar. Bunlar Hellenistik Dönemden kalan bir ferman parçası ile Roma İmparatoru Cladius'a ait bir adak yazıtıdır.[261] Ayrıca Cook; Roma Dönemine ait bazı seramik parçalarına da rastlamıştır.[262]

Yakın dönemlerde yapılan araştırmalar ise; 1980 yılından sonraki süreçte yapılan kurtarma kazıları ve yüzey araştırmalarıyla başlar. Bu çalışmalar neticesinde, genellikle Hellenistik ve Roma Dönemine ait bazı kalıntılar bulunmuştur. Bu kalıntılar içerisinde en önemli kalıntı olarak, Roma Dönemine ait olan hamam gösterilebilir. Bununla beraber, özellikle Bizans Dönemine ait mezarlar ve sikkeler de bulunmuştur.[263]

2.7. Antik Dönemde İda Dağı Ormanları

Arkeolojik kanıtlar ve yazılı kaynaklar incelendiğinde; Troas Bölgesi'nde Skamandros Nehri boyunca yer alan Bronz Çağı kentlerinin, İda Dağı'ndan gelen

---

[255] M. Tombul, Antik Troas Bölgesi Şehirleşme Sürecinde Skepsis Yerleşmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2008.
[256] E. D. Clarke, *Travels in Variours Countries of Europe, Asia and Africa II*, s. 128.
[257] R. P. Pullan, *Antiquities of Ionia*, s. 30.
[258] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 345.
[259] W. Judiech, *Beitrage zur alten Geschhichte und Geographie*, s. 238.
[260] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 346.
[261] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 346.
[262] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 346.
[263] T. Sevil, *Greek Coins in Çanakkale and Troas*, Çanakkale 1997, s. 35.

kerestelerden çeşitli şekillerde faydalandıkları görülmektedir. Troia civarının orman varlığı, bölgede arkeoloji ve botanik üzerine yapılan çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Troia'da yapılan arkeolojik kazılar sayesinde, binalarda ve nekropollerde kullanılan bazı ahşap kalıntılar bulunmuş ve bu da, İda Ormanlarının; Troia ve çevresi için, adeta doğal bir kereste deposu olduğu kanaatini açıkça ortaya koymuştur. Korfmann da; bu konuyla ilgili olarak, Troialılar'ın, M.Ö. 2. ve 1. bin yılda kullandıkları keresteleri, İda Dağı'ndan taşımış olduklarını bildirir.[264] Homeros'un İliada'sı da, bu görüşü desteklemektedir. Destanda; Kral Agamemnon; bazı Akhalar'ı, Patroklus'un cenaze töreni için gerekli olan keresteyi getirmeleri için İda Dağı'na yollamıştır:

> "*O zaman Kral Agamemnon buyurdu, çıksınlar, dedi, bütün adamlar barakalardan, odun almaya gitsinler... baltalarıyla başladılar kesmeye yaprakları yüksekte meşe ağaçlarını, ağaçlar gürültüyle yıkıldı yere. Yardılar onları, bağladılar katırların arkasına*."[265]

Troia kazılarında, aşağı kenti çevreleyen hendeğin bulunması, bazı görüşleri de beraberinde getirmiştir. Bu hendek civarında, herhangi bir taş ya da toprak sur duvarları izine rastlanamaması ve ana kaya üzerinde tespit edilen delikler, hendeğin arkasında ahşaptan inşa edilmiş bir sur duvarının varlığını akla getirmektedir. Korfmann da; Troia civarında böyle bir suru inşa etmek için yeterli ağaç bulunmadığını ve bu duvarların, büyük ihtimalle, İda Dağı'ndan taşınan kerestelerle yapıldığı görüşünü ileri sürmüştür.[266] Dolayısıyla; Skamandros'un akıntısının, özellikle bahar aylarında elverişli olması nedeniyle, ya nehir vasıtasıyla ya da katır, eşek ve atlar vasıtasıyla, bahsi geçen keresteler, Troia ve çevresine taşınmaktaydı.[267] Böyle bir taşıma sisteminin varlığı, Troia Kentinin tahta kapılarında[268] ve surlarında kullanılan kereste ile ahşap malzemelerin; Troia Savaşı'nda Akhalar'ın kıyıda tutunmak için kurdukları savunma sisteminin[269] ve ahşap surlardaki malzemelerin de, İda Dağı'ndan getirilebileceğini akla getirmektedir. Bilindiği üzere; Akha Ordusu; amfibik bir orduydu ve gemiler ancak askerleri alabilecek büyüklükteydi. Bu nedenle; gemilerde sur malzemesi getirilme olasılığı olmadığı gibi,

---

[264] M. Korfman, "Holz für Troia: zur flosserei auf dem Skamandros/ Xanthos", *60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan*, s. 427-438.
[265] Homeros*, İliada* 23, 110-120.
[266] M. Korfman, "Holz für Troia …, s. 427-438.
[267] W.Leaf, "Notes on the Troad", *The Geograhical Journal*, Vol. 40, No.1, 1912, s. 25-45.
[268] P. Jablonka; B. Rose, "Late Bronze Age Troy: A Response to Frank Kolb."
[269] Homeros, *İliada*, 7, 336.

Akhalar'ın, karaya çıktıklarında kereste temin edebileceği en yakın mekan İda Dağı ormanlarıdır ki, yukarıda bahsi geçen Patroklus'un cenaze törenindeki odunların bu ormanlardan getirilmesi de, bu tezi destekler niteliktedir.

"Tahta At" konusunda ise; bazı görüşlere göre, edebi kaynaklarda bahsedildiği gibi içinde asker taşıyan bir attan[270] ziyade, bahsi geçen nesne, bir koçbaşı ya da kuşatma aletiydi.[271] Bununla beraber, daha sonraki dönemlerde ise atın kendisine ait hiçbir arkeolojik veri olmamasına rağmen, Miken'de çıkan ve M.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen bronz fibula ile M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen bir kavanozda, görsel olarak, ilk kez tekerlekleri üzerinde duran ve Troia Savaşı'nı konu alan bir at motifinden bahsetmek mümkündür.[272] Bunların yanı sıra; Pompei'den ise, atı aynı şekilde betimleyen ve 1. yüzyıla tarihlenen bir fresk çıkmıştır.[273] Edebi kaynaklar ve bu tarz sanat eserleri göz önünde tutulduğunda, bir atın varlığından belki de söz edilebilir. Ki eğer böyle bir at varsa, bu atın; o günün teknolojik şartları göz önüne alındığında, kullanım amacı ne olursa olsun tahtadan yapıldığı, çok büyük bir olasılıktır. Bu nedenle; bölge düşünüldüğünde, atın, İda Dağı'ndan getirilen odunlar ile yapıldığı da muhtemel bir sonuçtur.[274]

Bir diğer antik kaynak olan, Vergilius'un Aeneas Destanı'nda; Romalılar'ın kurucu ataları olarak bildikleri Aeneas'ın, Troia Savaşından kurtulduktan sonra, İtalya'ya giderken, gemilerini, İda Dağı'nın yamacında inşa ettiği anlatılır.[275]

M.Ö. 8. yüzyılda Troas'ta başlayan kolonizasyon hareketlerinde; madenlerin yanı sıra, ormanların da, yer seçimlerinde etkili olduğu görülmektedir. Bölgenin önemli kentlerinden Skepsis ve Skamandria sikkeleri üzerinde görülen "Göknar Ağacı", bu kentlerin en önemli gelir kaynaklarından birinin de, orman ürünleri olduğunu gösterir.[276]

Troas Bölgesi'nin, Antik Çağlarda kereste ticaretinin merkezi olduğuna dair birkaç önemli işaret daha vardır. Örneğin; kuzey Troas'ta bulunan Pitya Kentinin adının anlamı, "Çam Ormanı" demektir.[277] Strabon; günümüzdeki gibi Göknar ve Çam Ağacı bakımından zengin olan İda Dağı ve çevresinden, Bergama Kralı Attalos'un, yeri tam olarak

[270] Homeros, *Odysseia*, 4, 274; 8, 493; 11, 523; Vergilius, *Aeneas*, 2, 15.
[271] B. Rose, "Assessing the Evidence for the Trojan Wars"; L. A. Mackay, "The Earthquake-Horse".
[272] D. Easton, "Trojan Horse".
[273] D. Easton, "Trojan Horse".
[274] Apollodorus, Epitome, 5, 14; L. Losado, "Maple, Fir and Pine: Vergil's Wooden Horse".
[275] Vergilius, Aeneas. 3, 5.
[276] BMC Troas 1964, 80., 79, 1-5, PI. XIV, 12,13., Sear 1979, 380, Nr. 4127., Seaby 1966, 127, Nr.1578 A.
[277] Strabon 13, 1, 12.; Plinius, *Naturalis Historia*, 16, 48.

bilinmeyen, fakat Troas'ta olduğu tahmin edilen dev bir çam ağacının varlığından söz eder.[278] Bölgeyi ziyaret eden Fransız Le Chevalier; " Bugün hala olduğu gibi Homeros döneminde de İda Dağı ormanlarla kaplı idi."[279], G. Perrot ise; "Bölgedeki çam ormanları başka hiçbir yerde rastlanmayacak kadar güzeldir."[280] ifadelerinde bulunurlar. Bu bölgeden çıkartılan keresteler, ticaret amaçlı olarak güney sahillerine Aspaneus Limanına gönderilmekteydi.[281] Thukydides; Antandros ile ilgili verdiği bilgilerde, Atina'nın kereste ile ilgili politikalarından bahsetmektedir. Antandros; Mytileneliler'den sonra, Atina'nın kontrolüne geçmiş ve bu süre içerisinde, adeta bir tersane olarak kullanılmıştır. Ayrıca, bu kent; İda Dağı'nın mevcut orman ve kereste potansiyeli düşünülerek, surlarla güçlendirilmiştir.[282] Ksenophon da; Antandros'tan bahsederken, M.Ö. 410 yılında Kyzikos civarında tamamı yok edilen Sparta Donanmasının; kısa bir sürede, Pers altınlarıyla ve Aesopos yoluyla nakledilen İda Dağı keresteleriyle tekrar inşa edildiğini söylemiştir.[283]

Bölge; Ceviz Ağacı bakımından oldukça zengindir. İda Dağı Ormanlarından elde edilen katran da çok kalitelidir.[284] Ayrıca, burada bulunan çam ağaçlarından elde edilen katran ve reçinenin, ekonomiye de katkı sağladığı bilinmektedir.[285] Yine bu ormanlardan elde edilen Dişbudak kerestesi; üst düzey bir kaliteye sahip olmakla birlikte, kabuğu sıyrıldıktan sonra onu Sedir Ağacı olarak satabilmek mümkündü.[286] Bunlara ek olarak, Çitlembik Ağaçlarının yağları da, tıbbi amaçla kullanılır ve değerli sayılırdı.[287]

İda Dağı'na yakın bölgelerde kestane yetiştiriciliği günümüzde olduğu gibi antik çağlarda da mevcuttu. Bununla ilgili olarak Antik Çağlarda yaşamış olan ünlü hekim Galenos, İda Dağı'nın doğu yamaçlarında bulunan Leuka'nın kestaneleriyle ünlü olduğundan bahseder.[288]

---

[278] Strabon, 13, 1, 44.
[279] J. B. Le Chevalier, *Voyage de la Troade*, Paris 1802, s. 251.
[280] G. Perrot, "Excursion a Troie", Le site de Troie selon Lechevalier ou selon M. Schliemann, Paris 1875, s. 71.
[281] Strabon, 13, 1, 51.
[282] Thukydides, 4, 52, 3.
[283] Ksenophon, *Hellenika*, 1, 1.
[284] Plinius, *Naturalis Historia* 13, 54; 24, 34.
[285] J. F. Michaud; J. J. F Poujoulat, *İzmir'den İstanbul'a Batı Anadolu 1830*, İstanbul 2015, s. 137.
[286] Plinius, *Naturalis Historia*, 16, 62.
[287] Plinius, *Naturalis Historia*, 13, 54; 24, 34.
[288] Galenos, ελξυμ 4(VI 778 K)., Brüchner, 2209 "Λευκ*f*"; R.Körpe; M. F. Yavuz, "Antik Çağlarda Troas'da Ağaç ve Ağaç Taşımacılığı", *Bayramiç Sempozyum Kitabı*, Çanakkale 2007, s. 19.

Bölgede; ormanların bu kadar çok önemli bir yere sahip olması, Antik Dönemlerde de, kuşkusuz, kentlerin ekonomilerine katkı sağlamış, Skamandros'un yapısının da kereste taşımacılığına uygun olması, ekonomiye pozitif etki yapmıştır. Sonuç olarak; Skepsis ve Skamandria Kentlerinin sikkelerinde Göknar Ağacı'nın yer alması, bu kentlerin ekonomisinde, orman ürünlerinin ne kadar büyük bir yer teşkil ettiğini göstermektedir.

2.8. Antik Dönemde İda Dağı ve Çevresinde Tarım ve Hayvancılık

Yapılan arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları neticesinde, insanların, M.Ö. 6. binyılın sonlarından itibaren, bölgeye yerleşmeye başladıkları bilinmektedir.[289] Troas Bölgesi'nde, M.Ö. 5. binyılda, Neolotik Çağ başlar.[290] Bölgede görülen ilk yerleşimler, Yakın Doğu'nun ilk uygarlıklarından hemen sonra tarımsal faaliyete geçmişlerdir.[291] Troas'a gelen ilk tarım yerleşimlerinin sakinlerinin, Yakın Doğu'dan Avrupa'ya olan göçleri sırasında gelmiş oldukları düşünülmektedir.[292] Bölgeye gelen ve tarımla uğraşan ilk insanların, tohum gibi, çiftçilik ve tarım için gerekli olan malzemeleri yanlarında getirdikleri muhtemeldir. Bu dönemde gelen insanlar, aynı zamanda, avcılık ve toplayıcılık alışkanlıklarını da beraberlerinde getirmişlerdir. Bu nedenlerle; yerleşim yeri seçiminde, su kaynaklarına yakın yerler önem kazanmıştır. Bölgede yapılan kazılar neticesinde, önceleri, bu yerleşim yerlerinin ormanlarla kaplı olduğu anlaşılmıştır.[293]

Bölgedeki Neolotik Dönem yerleşimleri hakkındaki bilgilere ve arkeolojik verilere ulaşmak oldukça zordur. O yüzden, tespit edilen yerleşim yerlerinin sayısı oldukça azdır. Yerleşim yerlerinin; köy şeklinde, oldukça küçük olması ve fazla tabakaya sahip olmamaları, tespit edilmelerindeki en büyük zorluktur.[294] Arkeolojik araştırma yapılan ve Güneybatı Troas'ta yer alan Coşkuntepe ve Gülpınar Höyükleri, bölgenin tarımsal faaliyetleri hakkında bilgiler vermektedir. Gültepe kazılarında bulunan bol miktardaki öğütme taşı, yakın çevrede hububat tarımının varlığını göstermektedir.[295] Coşkuntepe ise,

---

[289] M. Korfmann ve B. Kromer, "Demircihöyük, Besik-Tepe, Troia- Eine Zwichenblanz zur Cronologie dreier Orte in Westanatolien", *Studia Troica 3*, 1993, s. 144-145.
[290] U. Gabriel, "Troia Çevresinde İlk İnsan İzleri", *Düş ve Gerçek*, Stutgart 2001, s . 201-202.
[291] P. Bellwood, *First Farmers*, Oxford 2005, s. 50.
[292] P. Bellwood, *First Farmers …*, s. 68-74.
[293] R. Körpe, "Antik Çağlarda Çanakkale Bölgesinde Tarım", *Çanakkale Tarım Sempozyumu Kitabı*, Çanakkale 2011, s. 113-124.
[294] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 113-124.
[295] T. Takaoğlu, "The Late Neolithic in the Eastern Aegean: Excavations at Gülpinar in the Troad", *Hesperia*, Vol. 75, No. 3, 2006, s. 289-315.

volkanik bir arazide olduğundan tarım yapmaya müsait bir alanda değildir ancak yapılan kazı ve araştırmalarda, burada volkanik kayalardan yapılmış öğütme taşları bulunmuştur. Bunlar, büyük olasılıkla burada imal edilmekteydi.[296] Bu öğütme taşlarından bol miktarda bulunması, bu taşların ekonomik ve ticari amaçlarla kullanıldığını akla getirmektedir.

M.Ö. 3000'li yıllarda, bölgede Tunç Çağlarının başlamasıyla birlikte tarım yapılan topraklarda büyük miktarda artış görülür. Bu dönemlerde incir, üzüm ve zeytin tüketildiğine dair kanıtlar bulunmuştur.[297] Ancak, bulunan zeytin çekirdekleri ile ilgili olarak; yabani ağaçlardan mı toplandığı yoksa özel olarak yetiştirilen ağaçlardan mı toplandığı konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kumkale Ovası, Troia ve Kumtepe de yapılan çalışmalar da, yine, bölgenin tarım ürünleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu çalışmalarda 270.000 tohum örneği tespit edilmiştir. Bu örnekler, 186 tür ve 43 bitki familyasına aittir. Bunların çoğu yabani bitki tohumlarına ait olsa da evlerin içinde saklama kaplarında muhafaza edilmiş buğday, arpa, bezelye, bakla, burçak gibi tohumlar bulunmuştur.[298] Bunlara ek olarak, bulunan örnekler arasında incir ve ıslah edilmiş üzüm çekirdeklerine de rastlanılmıştır.[299] Dönemle ilgili Homeros da; Çanakkale ve çevresindeki tarım faaliyetleriyle ilgili bilgilere yer vererek zeytin bahçeleri ve iyi düzenlenmiş üzüm bağlarından söz eder.[300]

Balkanlar üzerinden, M.Ö. 1200'lerde gelen göç dalgasıyla birlikte, Tunç Çağları sona erer. Anadolu'daki bütün siyasi düzeni alt üst eden bu hareket, "Deniz Kavimleri Göçü" olarak adlandırılmıştır. Bu göç dalgası sırasında Troas Bölgesi de büyük yangınlar ve tahribatlar geçirmiş ve bu olaylar neticesinde bölge terkedilmiştir. Takip eden 300 yıl boyunca, bölgeye yerleşim yapılmamıştır. M.Ö. 8 yüzyılda ise Lesbos (Midilli) adasından gelen Aioller ve İonia'dan gelen göçmenler, yavaş yavaş, bölgeye yerleşmeye başlarlar. Kıyı kesimlerde görülen bu yerleşme faaliyetlerinden sonra, iç kısımlara yerleşmeler ise, ancak M.Ö. 6. yüzyılda Persler'in bölgeye gelişiyle başlar. M.Ö. 6. ve 4. yüzyıllar arasında, bölgedeki yerleşimlerin refah düzeyleri artmış ve ilk kez bu dönemde, kendi

[296] T. Takaoğlu, "2004 Yılı Coşkuntepe Yüzey Araştırması", *23. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Antalya 2005, s. 413.
[297] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 113-124.
[298] S. Riehl, "Bronze Age Environment and Economy in the Troad: The Archaeobotany of Kumtepe and Troy", *BioArchaeologica 2* Tübingen 1999, s. 43.
[299] P. E. Mc Govern, *Ancient Wine: The Search for the Origins of Viniculture*, Princeton 2003, s. 257.
[300] Homeros, *İliada*, 18, 561.

sikkelerini basmış ve sikkelerin üzerine de, kendileri için önem teşkil eden tarım ürünlerini yerleştirmişlerdir.[301]

Büyük İskender'in; M.Ö. 334'te, Granikos'ta, Persler'i mağlup etmesinden sonra, bölgede, yaklaşık 100 yıllık bir karışıklık dönemi görülür. Bu süreçte çoğu küçük kent terkedilmiş, çeşitli büyük kentlere ya da yeni kurulan kentlere göçler olmuş, kent yaşayanlarının birçoğunun yerleri değiştirilmiştir. Bütün bu hareketliliğin neticesinde, bölgede nüfus yoğunluğu oldukça azalmıştır. M.Ö. 2. yüzyılda, bölgenin, Bergama Krallığı'nın hakimiyetine girmesiyle birlikte bir takım nüfus arttırmaya yönelik tedbirler de gündeme gelmiştir. İç kesimlere, Makedonya'dan göçmenler getirtilerek araziler kullanıma açılmıştır.[302] Nüfus arttırmaya yönelik tedbirler, Roma hakimiyeti zamanında da devam etmiştir. Romalılar Lampsakos, Parion ve Aleksandria Troas'a emekli lejyonerleri yerleştirmişlerdir.[303] Takip eden 300 yılda, bölge yeniden düzene girmiş ve çeşitli boyutlarda binlerce çiftlikle dolmuştur.[304] 6. ve 7. yüzyıllarda bölgede görülen yıkıcı depremler ve salgın hastalıklar, kentlerden kırsala göçü de beraberlerinde getirmiştir. Bu süreçte, Troia gibi birçok kent, terk edilmiştir. Ancak, kırsal alanlarda kendilerini güvende hissetmeyenler, bir süre sonra, bazı kentlere yeniden geri dönmüşlerdir.[305]

Günümüzde de olduğu gibi bölgenin ovalarında, en çok tahıl yetiştirilmektedir. Antik Dönemde Assos'tan Pers ülkesinin başkentine buğday ihraç edilmekteydi.[306] Bunlara ek olarak, bölgede, bağcılık da önemli bir yer tutmaktaydı ve antik kaynaklarda, M.Ö. 3. binyıldan bu yana, bölgede, bağcılık faaliyetlerinin varlığından söz edilebiliyordu. Numismatik kaynaklar ışığında, Troas Bölgesi'nde 20 kentte, bağcılık faaliyetleri yapıldığı söylenebilir. Kentlerin bastığı sikkelerin üzerinde bulunan amphora, üzüm salkımı, içki kabı, Dionysos, Priapos ve Satyr Başlarından, bu kentlerde bağcılık faaliyetlerinin yapıldığı ve kentler için, bağcılığın, ekonomik açıdan önemli bir yere sahip olduğu anlaşılabilir.[307] Troas Bölgesi'nde sikkeleri üzerinde üzüm salkımı bulunan kentler: Aigospotamai, Antandros, Assos, Gargara, Hamaksitos, Lampsakos, Ophryneion, Parion,

[301] R. Körpe, "Antik Çağlarda …,, s. 113-124.
[302] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 113-124.
[303] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 113-124.
[304] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 372-373.
[305] K. Rheidt, *The Urban Economy of Pergamon*, s. 610-616; A. E. Laiou, *The Economic History of Byzantium: from the Seventh through the Fifteenth Century*, Washington 2002, s. 624.
[306] D. Magie, *Anadolu'da Romalılar 2*, İstanbul 2002, s. 22; V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Cografyası I*, Ankara 2013, s. 71.
[307] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 113-124.

Priapos ve Skepsis'tir.[308] Sikkeleri üzerinde üzüm salkımı, amphora ve içki kabı bulunan kentler ise: Alekoponnesos, Abydos, Khersonessos, Lamponia, Larissa, Madytos, Neandreia, Sestos ve Tenedos'tur.[309]

Günümüzde Bayramiç civarında yetişen elma; Antik Dönemlerde de önemli bir yere sahipti. Hatta, bu bölgede "Elma Ülkesi" anlamında Malus isimli bir kasaba bulunmaktaydı. W. Leaf; Malus'un, Aiol Lehçesinde "Malon" kelimesinden geldiğini, kelimenin "Elma" anlamında olduğunu ve bölgenin "Kızıl Elma" olarak adlandırıldığını belirtir.[310] Plinius ise; İda Dağı'nda, bir çeşit lezzetli Kuş Üzümü[311] ve tedavi amacıyla kullanılan bir çeşit bitki çayından bahsetmektedir. [312] Yunan ve Akdeniz Kültüründe önemli bir yere sahip olan zeytinin ise, antik kaynaklarda yetiştirildiğinden bahsedilmese de bölgede zeytin yetiştiriciliği yapılmaktaydı.[313] Elde edilen zeytinyağı ise, aydınlatma amaçlı kullanılmaktaydı.[314] Yiyecek ve temizlik amaçlı kullanılan zeytinyağı ise, kentlerin, ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeydeydi. Ekonomik önem açısından, tahıl ve bağcılığın gerisinde kalan zeytin üretimi, Atina ve Korinth gibi, zamanın önde gelen zeytin ihracatçılarıyla baş edebilecek düzeyde değildi.[315]

Antik kaynaklarda, bölgedeki hayvancılık, sıkça işlenen bir konu olmuştur. Aeneas, Paris, Ganymedes gibi figürler, Antik Yunan ve Latin Edebiyatındaki eserlerde geçen İda Dağı'ndaki çobanlardır. Bu tarz edebi kaynakların dışında, bölgedeki bazı bulgular da, hayvancılık ile ilgili bilgiler vermektedir. Kebren sikkeleri üzerinde görülen Koçbaşı tasviri[316] kentin yün üretimi nedeniyle iyi bir kazancının olduğunu göstermektedir. Ayrıca, M.Ö. 5. yüzyılda, bölgede, Palaiskepsis'de yün üretimi görülmekte ve İda Dağı'nda Pers

[308] SNG Copenhagen 851; SNG von Aulock 1491; SNG Copenhagen 216, 217; SNG von Aulock 1495; SNG München 153; SNG Copenhagen 330; SNG von Aulock; SNG Copenhagen 341; Bmc 75, 4. SNG München 299. SNG von Aulock 1559; SNG Copenhagen 263; AMNG 1380 und Taf. XVI, 37; BMC Troas pg. 80, 4; SNG München 322; Traite pl. CLXV, 6; BMC 12.
[309] SNG UK 300, 2730; SNG von Aulock 1443; SNG Cop 857; BMC 1; BMC 21; SNG Cophenagen 827; SNG Fitzwilliam 1705; Sikke, (Winterthur 2767; Traite II 2064; Imhoof-Blumer, "Antike Griechishe Münzen," SNR 19 (1913), 87; and Wroth, " Greek Coins acquired by the British Museum in 1901, "NumChron 1902, 26; SNG Copenhagen 449; SNG München 295; SNG Copenhagen 448; Gomy & Mosch 160, 2007, 1476; Aufhauser 14, 1998, 76. SNG Aulock; SNG Copenhagen; Klein; SNG München; SNG Kayhan; SNG Copenhagen 928-9; BMC Thrace 6; SNG Copenhagen 933; SNG München 346; SNG Copenhagen 512; SNG Copenhagen 514; SNG v. Aulock 7664.
[310] W. Leaf, *Strabo on the …*, s. 207.
[311] Plinius, *Naturalis Historia*, 13, 13, 12.
[312] Plinius, *Naturalis Historia*, 13, 27, 3.
[313] Foxhall*, Olive Cultivationin Ancient Greece: Seeking The Ancient Economy*, Oxford 2007.
[314] I. Therios, *Olive*, Wallingford 2009, s. 2.
[315] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 113-124.
[316] SNG Tübingen 2637.

Krallığı'na ait haralar yer almaktadır.[317] Zaten, Troas Bölgesi'nde at yetiştiriciliğinin yaygın olduğu da bilinmektedir. Bölgedeki sikkelere bakıldığında, bu görüşün desteklendiği anlaşılabilir. Aleksandria Troas[318], Neanderia[319], Skepsis[320], Gargara[321] Kentleri sikkelerinin üzerlerindeki at tasvirleri, buna örnek olarak gösterilebilir.

2.9. Madenler

Bölgenin ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle, mevcut madenler, bölge ekonomisi açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bağlamda olmak üzere; İda Dağı'nın doğusunda Aisepos Irmağı'nın (Gönen Çayı) doğduğu yerde ve Tarsios Irmağı'nın (Çakıroba Çayı) yukarısında gümüş madenleri yer almaktaydı.[322] Ayrıca, İda Dağı'nın batısında gümüş madenlerinin çok olmasından dolayı, gümüş anlamında "Argyrian" kelimesinden adını alan Argyria Kenti bulunmaktaydı.[323] Altın, Astyra ve Kremaste'den çıkarılmaktaydı. Skepsis'li Demetrios'un döneminde, Astyra'daki altın madenlerinin tükendiği bilinmektedir.[324] Bununla birlikte, yine Bergama Krallarının, İda Dağı çevresinde altın ve gümüş madenlerinin olduğu bilinmektedir.[325] Ancak, Çanakkale'nin yaklaşık 22 km. güneydoğusunda Kartalkaya Tepesi civarında yer alan bu madenler, günümüzde, yok denecek kadar azalmıştır. Demir'in; üretimi az da olsa, bölgede var olduğu bilinmektedir.[326] Adramyttion civarında Büyük İskender zamanına kadar işletilen bakır madenlerinin varlığı da kanıtlanmış bulunmaktadır.[327] İda Dağı'nın batısında yer alan Andeira'dan ise, çinko olması muhtemel olan "Orichalcum" çıkarılmaktaydı. Strabon, çinko ile ilgili olarak şunları söyler: "Burada, Andeira civarında, yandığı zaman demirleşen ve sonra, bir cins toprakla fırında ısıtılınca "Yalancı Gümüş" elde edilen bir taş vardır ve buna bakır katılarak, bazılarınca "Dağ Bakırı" denen karışım elde edilir."[328]

---

[317] D. S. Lenger, "Antik Çağda İda Dağı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı", *Bayramiç Sempozyumu Kitabı*, Çanakkale 2007, s. 1.
[318] SNG Tübingen 2529.
[319] SNG v. Aulock Troas, 1558; SNG Cop Troas, 451-453.
[320] SNG v. Aulock Troas, 1575-1579; SNG Cop Troas, 469, 486.
[321] SNG Tübingen 2585-2586.
[322] D. S. Lenger, "Antik Çağda İda…, s.1.
[323] Strabon, 13, 1, 45.
[324] Strabon, 13, 1, 56.
[325] M. I. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Helle-nistic World*, Oxford 1941, s. 657; J. F. Healy, *Mining and Metallurgy in the Greek and Roman World*, London 1978, s. 58.
[326] Diodorus, 17, 7, 5.
[327] M. Y. Treister, *The Role of Metals in Ancient Greek History*, Lei-den-N. York-Koeln 1996, s. 187.
[328] Strabon, 12, 1, 56.

Assos'ta ise, lahitler için kullanılan ve "Sarcophagus" adı verilen bir tür taş da çıkarılmaktaydı.[329] Ayrıca, yine Assos'ta, kalitesi yüksek ve oldukça pahalı olan, beyaz bir mermer taşı da çıkarılmaktaydı.[330]

İda Dağı'nın kuzey yamacında yer alan Evciler Köyü'nde araştırma gezileri yapmış olan Cook; bazı önemli bulgular elde etmiştir. Grek ve Roma Çağı'na ait sikkeler bulmuş ve bunların Antandros, Assos, Skepsis'e ait olduğunu tespit etmiştir.[331] Yaptığı bu araştırmalar sırasında; köyün kuzey doğusunda bulunan Bakırlık Tepesi'nde de, çeşitli kurşun madeni parçalarına ve gümüş sikkelerine rastlamıştır.[332] Bu bulgular neticesinde, burada, bir darphanenin olma olasılığı çok yüksek görülmektedir.

Bölgede yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, Karaköy Çingentepe, Karaköy Kalaycı Mevkii ve Karaköy Kırantepe civarlarında kurşun ve kalay benzeri curüf ve maden atıkları bulunmuştur. Bahsi geçen bu yerler, birbirlerine çok yakın olmakla birlikte, halen, günümüzde de varlığını sürdüren gümüş-kurşun madenine 2 km. mesafededirler. Günümüzde de kullanılmaya devam eden bu madenin, bölgedeki arkeolojik veriler göz önüne alındığında, Antik Dönemlerde de kullanıldığı söylenebilir. Aesopos Nehrine yakın yerlerde çeşitli maden artıklarının bulunması da, madenlerin işlenmesinde gerekli olan suyun bu kaynaktan sağlandığını göstermektedir.[333]

Madenlerden söz edildiğinde, bir noktaya dikkat çekmekte fayda vardır. Madenlerin, çıktığı bölgelerde işlenebilmesi için, büyük miktarlarda enerjiye ihtiyaç vardır. Bu noktada; İda Dağı'nın sahip olduğu çok sayıdaki ağaç, bu ısı enerjisi ihtiyacını karşılayacak düzeydedir. Bu nedenle; bölgedeki ormanlar ve madenler, ekonomik açıdan birbirini tamamlayan çok önemli unsurlardır. Isı enerjisini sağlayacak ormanların yakın olması, kuşkusuz, üretimde ve madenlerin işlenmesinde maliyeti oldukça düşürmektedir.

2.10. Ulaşım ve Yollar

Bölgede kullanılmış olan eski yolların kalıntılarını, günümüzde bulmak, oldukça zordur. Fakat, antik kaynakların gösterdiği yardım ve birkaç bulguyla da olsa, antik ulaşım

---

[329] D. Magie, *Anadolu'da Romalılar 2* ..., s. 21.
[330] D. Magie, *Anadolu'da Romalılar 2*…, s. 21.
[331] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 297.
[332] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 297.
[333] R. Körpe, "Yenice ve Çevresinde Yapılan Arkeolojik Yüzey Araştırmaları", *Yenice Değerleri Sempozyumu Kitabı*, Çanakkale 2008, s. 139-147.

ağlarının yerleri saptanabilmiştir. Bunlardan ilki; Tuzla Ovası üzerinde başlayan, Antandros'a kadar uzanan ve Roma Döneminde kullanılan yoldur.[334] Aleksandreia Troas ile Troia arasında da başka bir yol da mevcuttur.[335] Kozlu Dağı'nın güneyinden geçen Assos-Gargara yolu, Roma Dönemine aittir.[336] Abydos'tan başlayan yol, Skepsis'ten geçerek İda Dağı'nın batı zirvesinden sonra Antandros'a ulaşır. Bu yol sayesinde, Karedeniz'den yola çıkarak Yunanistan'a giden Peloponessoslu askerler, yine bu yol sayesinde, Pers Satrabı Tissaphernes ve ordusunu geri göndermişlerdir. (M.Ö. 411) Onbinlerin dönüşü sırasında, Yunan Ordusu, Hellespontos'tan Antandros'a, bu yol sayesinde gelmişlerdir. (M.Ö. 399).[337] Abydos-Antandros yolu; günümüzde, Çanakkale'den Çan ve Yenice'ye doğru takip eden yol olup, daha önceki yıllarda Çanakkale-Balıkesir yolu olarak da kullanılmaktaydı. Rhodios Çayı Vadisince uzanan bu yol, Atikhisar Kalesine kadar gitmekte, o noktadan da, Abydoslular'ın altın madenlerinin yer aldığı Kremaste Kentine kadar gelmekteydi. Bu mevcut yol, Agonya Ovası'nın güneyinde ikiye ayrılmaktadır. Yolun bir kolu, Balya üzerinden Balıkesir'e devam ederken, batı kısma yönelen ikinci kol ise Hanlar Mevkiinde İda Dağı'nı aşarak, Edremit'e doğru inmektedir.[338] Bahsi geçen bu yolun, Antik Çağlarda da kullanıldığı bilinmektedir. Peloponnesos Savaşları sırasında; Sparta birlikleri, müttefiki Abydoslularla birlikte, bu yolu kullanarak Antandros'a gitmiş, daha sonra Kremaste yakınlarında Atinalılar'ı pusuya düşürmüşlerdir.[339] Aleksandreia Troas-Khryse-Assos ulaşımı ise; genelde, kıyı şeridindeki yollar ile olmaktaydı. Aleksandreia Troas, Roma Döneminin sonlarına kadar Batı Troas için önemli bir liman kenti olmuş ve bölge ticareti için önemli bir yer teşkil etmiştir. Aleksandreia Troas'ı, güneyinde yer alan Khrysa Kentine bağlayan yola ait ve Satniosis Çayı üzerinde, halen, Roma Dönemine ait bir köprü yer almaktadır.[340] Ayrıca, M.S. 1. yüzyılda Troas Bölgesine gelen Aziz Paulos, bu yolu izleyerek, Aleksandreia Troas'tan Assos'a ulaşmıştır.[341] Batıdan doğuya doğru uzanan bir yol daha vardır ve Kayalı Dağ-

[334] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 392.
[335] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 392.
[336] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 392.
[337] Thukydides, 5, 52; Ksenophon, *Anabasis,* 7, 8, 7; J. M. Cook, *The Troad* …, s. 392.
[338] R. Körpe, "Antik Çağlarda Çanakkale Bölgesindeki Yollar", *Çanakkale Turizm Zirvesi Kitabı*, Çanakkale 2012, s. 225-234.
[339] Ksenophon, *Hellenika*, 8, 35, 8.
[340] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 225-234.
[341] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 224-235.

Ballı Dağ-Skepsis-Palaeskepsis güzergahını takip etmektedir.[342] Cook; bu yolun, Kayalı Dağ'dan, Gergis'e, oradan Kebrene'ye ve ardından da, kuzeyden doğuya doğru yöneldiği görüşünü savunur.[343] Batı-Doğu yolu, yani Aleksandreia Troas ve Skepsis arasındaki yol ile ilgili kanıtlar bulunmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda Skepsis, Gergis, Paleoskepsis ve Kebren Kentlerinin birbirlerine yollar ile bağlandığı sonucuna varılmıştır. Evciler Köyü ile Külcüler Köyü ve Ilıca ile Kötüpınar arasında, Tomascheck tarafından, bazı antik yol kalıntılarına rastlanılmıştır.[344] Bu yola ait kalıntılar, 1997 yılında, Arkeolog Funda Körpe tarafından tespit edilmiştir.[345] Geçmiş dönemlerde ise; bölgeyi gezen seyyahlar tarafından, son dönemlere kadar kalıntıları var olan bir köprü görülmüştür.[346] Aziz Paulos da, ikinci kutsal gezisinde, Bithynia'dan Agonya ovasına geçmiş ve sonrasında, bu yoldan devam ederek Aleksandreia Troas'a ulaşmışır.[347] Bunlara ek olarak Cook, Bayramiç-Ezine karayolu üzerinde, Türkmeneli yakınlarında, Roma Dönemine ait bir mil taşı bulmuştur. Bulduğu bu taş, büyük bir olasılıkla Skepsis-Aleksandreia Troas arasındaki yola aittir.[348] Herodotos ise; Pers Hükümdarı Kserkses'in ordusuyla birlikte, Adramyttion ve Antandros üzerinden İda Dağı'nı geçtiğini anlatır.[349] Herodotos'un verdiği bilgilerden; Kserkses'in Lydia'da Kaikos Irmağını geçtikten sonra, Aterneos Kentinden, Adramytteion'a geldiğini ve buradan, kıyıyı takip ederek Antandros'a vardığı anlaşılmaktadır. Pers ordusu da, buradan devam ederek iç Troas'a ulaşmıştır. Herodotos, Pers ordusunun Assos'a uğradığı hakkında bilgi vermemektedir o halde ordunun, Antandros'tan, günümüzdeki mevcut kıyı şeridini takip ederek, batı yönüne doğru hareketle, Lamponia (Kozlu Köyü) civarından kuzeye doğru yönelip, Akçin Çay'ı Vadisi'ni kullanarak ve Ayvacık civarında, günümüzdeki mevcut yolu izleyerek, Ezine Ovası'na ulaşması muhtemeldir.[350] Burada konaklayan Pers ordusu, ertesi gün, Skamandros Çayı Vadisi'nde yol alarak Troia'ya ulaşmıştır. Buradan sonra da Skamandros'un batı kıyısını izleyerek, Troia'nın kuzey tarafına doğru gelmiş, Dardanos kentini de geçerek Abydos'a ulaşmıştır. Bu noktadan; gemilerin yan yana dizilmesiyle bir

[342] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 288.
[343] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 392.
[344] W. Tomascheck, *Zur Historischen Topographie von Kleinasien im Mittlealter*, Vienna 1891, s. 18.
[345] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 225-234.
[346] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 393.
[347] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 225-234.
[348] J. M. Cook, *The Troad* …, s. 392.
[349] Herodotos, 7, 42.
[350] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 225-234.

köprü oluşturulmuş ve bu köprü sayesinde, Çanakkale Boğazı'ndan Gelibolu tarafına geçerek, Yunanistan'a doğru Pers ordusu yoluna devam etmiştir. Kuzey-Güney güzergahını izleyen yol da, Priapos-Skepsis-Aleksandreia Troas Kentlerini birbirine bağlamaktaydı. Günümüz kentleri üzerinden konuşacak olursak; bu yol, Çan'ın güneyinden Yenice'ye, kuzeyinden Lapseki ve Çanakkale'ye ve batısından ise Bayramiç-Ezine'ye giden yollara bağlanmaktadır.[351] Bu yolların; civarda olan birçok antik yerleşim yoğunluğundan, eski dönemlerde de kullanılabilmiş olma olasılığı çok yüksektir.[352] Granikos Irmağı'nın güneyden gelen kaynağını takip eden yol, vadiler boyunca devam ederek Gergis, daha sonra da muhtemelen Kebren'e varıyordu ve bu yol Skamandros Vadisi'ndeki Skepsis yolu ile birleşerek Aleksandreia Troas'a kadar uzanıyordu.[353]

Gerek askeri açıdan, gerekse de ticari yönlerden devlet için büyük önem teşkil eden bu yolların, dönem dönem onarıldıkları da görülmektedir. Örneğin; Bölgenin yönetimi Pergamon Krallığı'na bağlıyken, bölgeden geçen yolların bakımı ve onarımı ülke yöneticilerine göre, en önemli hususların başında gelmiştir. II. Eumenes ya da II. Attalos tarafından çıkarılan bir yasa ile: " Bu yolların en azından 9,5 metre genişliğinde olması, sık sık onarım yapılması ve herhangi bir türden engelle karşılaşılmaması" hükme bağlanmıştır.[354] Bu onarılan yollara; batı sahili boyunca uzanan Hellespontos'tan, Adramyttion'a ve oradan da, yine batı sahilince devam eden Kaikos'un ağzına kadar varan, yol örnek verilebilir.[355] Bunlarla birlikte bölgede yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde Derya Yalçıklı da, bölgenin sahip olduğu hinterlandın bir neticesi olarak; Neolitik Dönemde, Edremit Körfezi'nden Marmara Bölgesi'ne uzanan, Edremit Körfezi-Agonya-Gönen güzergahını takip eden önemli bir kara yolu ticaret hattı olabileceğini ileri sürmüştür ki bu da bizi, bölgede bin yıllardır devam eden bir ticaret ağının var olduğu sonucuna ulaştırmıştır.[356]

---

[351] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 225-234.
[352] W. Leaf, *Strabo on the* ..., s. 213.
[353] R. Körpe, "Antik Çağlarda …, s. 225-234.
[354] D. Magie, *Anadolu'da Romalılar 2* …, s. 15.
[355] D. Magie, *Anadolu'da Romalılar 2* …, s. 16.
[356] D. Yalçıklı, "New Evidence for Neolithic Habitation in The Hinterland of Troad", *Oxford Journal of Archaeology*, 33 (3), s. 245-255.

SONUÇ

Yapılan araştırmaların neticesinde, İda Dağı ve çevresinin Troas Bölgesi'nde büyük bir alan kapladığı, yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla zengin, adeta bölge içinde başka bir bölge olduğu sonucuna varılmıştır. Zengin bitki örtüsü ve ormanlarla kaplı dağlık alanın barındırdığı sayısız su kaynakları ve ılıman iklim toprağı son derece bereketli kılmıştır. Bölgenin sahip olduğu jeopolitik ve coğrafi konumu, önemli ticari yollara olan yakınlığı ve üretim için lazım olan tüm unsurları bir arada barındırması; bu bereketin üretime yansımasında ve kentlerin yüksek bir refah seviyesine yükselmesinde etkin bir rol oynamıştır. Dağın kuzey yamaçlarında yer alan Skepsis ve Kebren gibi kentlerde yapılan hayvancılık faaliyetleri, güney kesimlerde bulunan Antandros gibi kereste bakımından zengin bir liman kentinin varlığı ve dağın, birçok av hayvanının yaşam alanı olması, bu bölgede hakimiyet kuran devletlere her zaman büyük ekonomik imkanlar sağlamıştır. Bunların yanı sıra; güney kesimlerde ve Akdeniz'e doğru doğru açılan önemli bir ticaret limanı olan Assos'un varlığı da, bölgeye ayrı bir değer katmıştır. Çok yakın konumda bulunan Assos ve Antandros gibi limanlar sayesinde, dağda bulunan birçok hammaddenin, Akdeniz kentleriyle ticareti yapılabilmiştir. Bunlarla birlikte bölgede yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde, bölgenin sahip olduğu hinterlandın bir neticesi olarak; Neolitik Dönemde, Edremit Körfezi'nden Marmara Bölgesi'ne uzanan, Edremit Körfezi-Agonya-Gönen güzergahını takip eden önemli bir kara yolu ticaret hattı olabileceği de görülmüş ve bu da bizi, bölgede bin yıllardır devam eden bir ticaret ağının var olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Ayrıca İda Dağı'nın ekonomik unsurları ile dağın kültleri arasında doğrudan bir bağlantının olduğu tespit edilmiş, bu kültler örneklerle ortaya konmuştur.

İda Dağı'nın antik kaynaklarda M.Ö. 8. yüzyıldan 1. yüzyıla kadar adının geçtiği tespit edilmiştir. Bahsi geçen kaynaklarda antik dönemde İda Dağı ve çevresinin tarihi, coğrafyası ve ekonomisiyle ilgili birçok kayda değer bilginin yer aldığı görülmüştür. Zamanla bu kaynaklardan haberdar olan ve büyük bir ilgiyle okuyan batılıların, 18. yüzyılın sonundan itibaren bölgeye ilgisinin arttığı ve gerek gezi amaçlı gerekse de araştırma amaçlı bölgeye geldikleri çeşitli yazılı kaynaklar vasıtasıyla ortaya konmuştur. Ayrıca arkeolojik veriler ile kazı raporlarından da yararlanılarak bölgedeki yerleşimin en eski hangi döneme kadar uzandığı da tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda yer verilen yüzey araştırmaları ve yayınlar ile Türk hakimiyetine kadar İda Dağı ve çevresinde

antik dönem boyunca yerleşimin varolduğu sonucuna varılmıştır. Son olarak eldeki veriler ışığında İda Dağı'nın sahip olduğu su kaynakları, ormanlar ve madenler ile günümüze kadar uzanan çok büyük bir ekonomik öneme sahip olduğu görülmüştür ki ileride bölgede yapılacak kapsamlı yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılar, bölge üretimi ile ekonomisinin; mikro ve makro bağlantılarını tespit etmek için oldukça önemli olacaktır. Umuyoruz ki İda Dağı ile ilgili derlenen bu bilgiler ileride bu konuyla ilgili yapılacak araştırmalar için en azından bir başlangıç noktası olacaktır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar:

Herodotos, *Tarih*. (çev. M. Ökmen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Homeros, *İlyada*, (çev. F. Koçak), Arkadaş Yayınları, Ankara 2011.

Homeros, *Odysseia*, (çev. A. Erhat; A. Kadir), Can Sanat Yayınları, İstanbul 2012.

Ksenophon, *Onbinlerin Dönüşü*, (çev. O. Yarlıgaş), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011.

Ksenophon, *Yunan Tarihi*, (çev. S. Sinanoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Plinius, *Natural History*, (çev. E. Watford; H. G. Bohn), Harvard University Press, Cambridge 1938.

Strabon, *Geographika*, (çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2012.

Theophrastus, *De Causis Plantarum (Causes of Plants CP)* (in ancient Greek with English translation), Vol. I., II. & III. (trans.) B. Einarson; G. K. K. Link, W. Heinemann, Harvard University Press, London 1976-1990.

Theophrastus, *Enquiry into Plants (History of Plants HP)*, (in ancient Greek with English translation), Vol. I. & II. (trans.) A. F. Hort; W. Heinemann, Harvard University Press, London 1816-1926.

Thukydides, Peloponnessos Savaşları, (çev. H. Demircioğlu), Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, Cilt 1, 1950; Cilt 2, 1958.

Vergilius, *Aeneas*, (çev. İ. Z. Eyüboğlu), Payel Yayınevi, İstanbul 2010.

Bildiriler:

Adak, S.; M. Avcı Birsen; M. Özgen. "Bitkisel Gen Kaynakları Bakımından Kazdağları Yöresinin Önemi", *II. Ulusal Kazdağları Sempozyum Kitabı*, Çanakkale 2006, 277-287.

Akarca, A. "Çanakkale'de Kara Menderes Çevresindeki Eski Köy Yerleşimleri", *VIII. Türk Tarih Kongresi Kitabı*, Ankara 1976, 119-133.

Arslan, M. "Kaz Dağları'nda Ormancılık", *Kazdağları Ulusal Çalıştayı Kitabı*, Balıkesir 2012, 133-147.

Arslan N. ve Diğerleri, "Assos 2010 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, Malatya 2011, 41-64.

Arslan N. ve Diğerleri "Assos Kazısı 2009 Yılı Kazı, Restorasyon ve Onarım Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, İstanbul 2010, 235-250.

Arslan N. ve Diğerleri, "Assos 2008 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Denizli 2009, 225-240.

Arslan N. ve Diğerleri, "Assos 2007 Yılı Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, Ankara 2008, 105-122.

Arslan, N. "Assos Kazıları: 1881-2007", *Ayvacık Değerleri Sempozyum Kitabı*, Çanakkale 2008, 67-73.

Asan, Ü. "Kazdağı Göknarı'nın Doğal Yayılışı, Verim Gücü, Ekonomik Önemi ve Planlama Esasları Üzerine Düşünceler", *II. Ulusal Kazdağları Sempozyum Kitabı*, Çanakkale 2006, 169-180.

Aslan, R. "Homeros Destanlarında İda Dağları", *Kazdağları Ulusal Çalıştayı Kitabı*, Balıkesir 2012, 193-200.

Aslan, R.; S. W. E. Blum, T. L. Kienlin; F. Evrim Uysal: S. Kirschner. "2009 Yılı Bozköy-Hanaytepe ve Çevresi Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması", *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, İstanbul 2010, 291-295.

Atalay, İ. "Kaz Dağları ve Çevresinin Ekolojik Özellikleri", *Kazdağları Ulusal Çalıştayı Kitabı*, Balıkesir 2012, 10-18.

Başaran, C. "İda'nın (Kazdağları) Öteki Yüzü", *Kazdağları III. Ulusal Sempozyum Kitabı*, Balıkesir 2012, 203-206.

Başaran, C. "Kazdağı Çevresindeki Antik Yerleşimler ve Kültürel Değerler", *Bayramiç Değerleri Sempozyum Kitabı*, Bayramiç 2008, 85-88.

Beksaç, E. "Adramytteion/Ören 2002 Yılı Kazısı", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Ankara 2003, 327-338.

Beksaç, E. "Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Prehistorik ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 2002", 21. *Araştırma Sonuçları Toplantısı,* Cilt 1, Ankara 2003, 193-199.

Beksaç, E. "Adramytteion/Ören Kazısı 2001", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Ankara 2002, 85-91.

Beksaç, E. "1999 Yılı Balıkesir İli Ayvalık, Gömeç, Burhaniye ve Edremit İlçelerinde Pre- ve Prohistorik Yerleşimler Yüzey Araştırması", *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı*, İzmir 2000, 113-119.

Beksaç, E. "1998 Yılı Balıkesir İli Ayvalık, Gömeç, Burhaniye ve Edremit İlçelerinde Pre- ve Prohistorik Yerleşimler Yüzey Araştırması", *17. Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı*, Ankara 1999, 115-119.

Bozcu, M.; A. Çalık. "Biga Yarımadasının Morfotektonik Özellikleri ve Kazdağları'nın Jeolojisi", *II. Ulusal Kazdağları Sempozyum Kitabı*, Çanakkale 2006, 3-19.

Böhlendorf-Arslan, B. "Çanakkale İli, Ezine, Bayramiç, Ayvacık İlçelerindeki Bizans Yerleşmeleri 2012 ve 2013 Yılı Araştırmaları", *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Gaziantep 2014, 111-130.

Böhlendorf-Arslan, B. "2010 Yılında Ezine, Bayramiç ve Ayvacık İlçelerinde Bizans Dönemi Yerleşmeleri", *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* Cilt 2, Malatya 2011, 431-453.

Böhlendorf-Arslan, B. "2009 Yılında Ezine, Bayramiç ve Ayvacık İlçelerinde Bizans Dönemi Yerleşmeleri", *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, İstanbul 2010, 261-282.

Cürebal, İ. "Kazdağları Ekosistemi ve Ekolojisi", *Kazdağları Ulusal Çalıştayı Kitabı*, Balıkesir 2012, 93-111.

Çoruhlu, T. "Ören (Adramytteion Antik Kenti) 2006 Yılı Kazı Çalışması, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, Kocaeli 2007, 525-540.

Çoruhlu, T. "Ören (Adramytteion Antik Kenti) 2005 Yılı Kazı Çalışması", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Çanakkale 2006, 479-500.

Çoruhlu, T. "2004 Yılı Ören (Adramytteion Antik Kenti) Kazı Çalışmaları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Antalya 2005, 229-240.

Delice, N. Y. "Tarımsal Genetik Erozyon ve Kirlilik Olgusu Çerçevesinde Kaz Dağları Peynir Üretimi Sorunları ve Çözüm Önerileri", *III. Ulusal Kazdağları Sempozyum Kitabı*, Balıkesir 2012, 577-583.

Efe, R.; A. Soykan; İ. Cürebal; S. Sönmez. "Kazdağları Çevresinde Zeytin ve ZeytinYağı Kültürü", *Kazdağları Ulusal Çalıştayı Kitabı*, Balıkesir 2012, 167-185.

Göney, S. "Kaz Dağları Kütlesinin İsmi Hakkında", *Kaz Dağları II. Ulusal Sempozyum Kitabı*, Çanakkale 2006, 59-62.

Karademir, H.; İ. Özen; F. Gediz; F. Kaya Kaleyıkan. "Kazdağı Orman Varlığı ve Gördüğü Fonksiyonlar", *III. Ulusal Kazdağları Sempozyum Kitabı*, Balıkesir 2012, 319-327.

Körpe, R. "The Archaeological Investigations in North of Mount İda and Agonya Plain", *Uluslararası Kazdağları Sempozyumu*, Balıkesir 2011.

Körpe, R. "Yenice Çevresinde Yapılan Arkeolojik Yüzey Araştırmaları", *Yenice Değerleri Sempozyum Kitabı*, Çanakkale 2008, 139-147.

Lenger, D. S. "Antik Çağda İda Dağı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı", *Bayramiç Sempozyum Kitabı*, Çanakkale 2007, 1-6.

Ölmez, Z.; T. Birişçi Yıldırım. "Kazdağı'nın Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin İrdelenmesi", *II. Ulusal Kazdağları Sempozyum Kitabı*, Çanakkale 2006, 549-557.

Özdemir, A. "Tarih Öncesi Dönemlerde Ayvacık", *Ayvacık Değerleri Sempozyum Kitabı*, Çanakkale 2008, 57-66.

Özel, N. "Kazdağları Bitki Toplulukları ve Yapısı", *Kazdağları Ulusal Çalıştayı Kitabı*, Balıkesir 2012, 148-159.

Özel, N. "Kazdağları'nda Flora ve Vejetasyon" *I. Ulusal Kazdağları Sempozyum Bildiriler Kitabı*, Edremit 2001, 26-39.

Özgünel, C.; D. Kaplan, "2009 Yılı Gülpınar Kazıları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, İstanbul 2010, 212-229.

Özgünel, C.; D. Kaplan, "2008 Gülpınar/Smintheion Kazı Çalışmaları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Denizli 2009, 75-90.

Özgünel, C.; D. Kaplan, "2007 Yılı Gülpınar/Smintheion Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 4, Ankara 2008, 409-432.

Özgünel, C. "2006 Yılı Gülpınar Kazıları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Kocaerli 2007, 39-52.

Özgünel, C.; T. Gürdal, "1996-1997 Gülpınar Kazı Çalışmaları", *20. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Tarsus 1998, 111-124.

Özgünel, C. "1991 Yılı Gülpınar (Apollon Smintheus Tapınağı) Kazı Ve Onarım Çalışmaları", *14. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Ankara 1992, 509-514.

Özhan, T. "Antik Kaynaklarda Skepsis Kenti", *Bayramiç Sempozyumu Kitabı,* Bayramiç 2007, 7-11.

Polat, G. "İda'nın Mitolojik Kültürel Değerleri ve Antandros", *Kazdağları Ulusal Çalıştayı Kitabı*, Balıkesir 2012, 187-192.

Polat, G. ve Diğerleri, "Antandros 2010 Yılı Kazıları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Malatya 2011, 271-294.

Polat, G. ve Diğerleri, "Antandros 2009 Yılı Kazıları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, İstanbul 2010, 98-121.

Polat, G. ve Diğerleri, "Antandros 2008 Yılı Kazıları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 4, Denizli 2009, 1-22.

Polat, G. ve Diğerleri, "Antandros 2007 Yılı Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 4, Ankara 2008, 39-60.

Polat, G. ve Diğerleri, "Antandros 2006 Yılı Kazıları", *9. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Kocaeli 2007, 455-476.

Polat, G. ve Diğerleri, "Antandros 2005 Yılı Kazıları", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt2, Çanakkale 2006, 43-62.

Polat, G. "Antandros", *II. Ulusal Kazdağları Sempozyumu Kitabı*, Çanakkale 2006, 259-266.

Polat, G.; Y. Polat, "Antandros 2003-2004 Yılı Kazıları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Antalya 2005, 89-104.

Polat, G. "Antandros 2002 Yılı Kazıları", *25. Kazı Sonıçları Toplantısı Cilt 2*, Ankara 2003, 21-30.

Polat, G. "Antandros 2001 Yılı Kazıları", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara 2002, 453-462.

Rose, B.-R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project 2007", *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı*, Cilt 2, Ankara 2008, 343-357.

Rose, B.-R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project 2006", 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı*, Cilt 2, Kocaeli 2007, 103-116.

Rose, B.-R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project 2005", 24. *Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı,* Cilt 2, Çanakkale 2006, 67-78.

Rose, B.-R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project 2004", 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı,* Cilt 2, Antalya 2005, 323-332.

Sarıoğlan, M.; C. Avcıkurt; M. Doğdubay. "Kazdağları'nda Yetişen Yenilebilir Endemik ve Nadir Bitkilerin Mutfak Kültürü Üzerindeki Önemi ve Türk Mutfak Kültürü Örneği", *III. Ulusal Kazdağları Sempozyum Kitabı*, Balıkesir 2012, 261-265.

Sazcı, G. "Troas Bölgesi Prehistoryası", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, Cilt 1, İstanbul 2008, 282-335.

Serdaroğlu, Ü. "Assos 1990 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları" *13. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Çanakkale 1991, 43-51.

Serdaroğlu, Ü. "1981 Yılı Assos Kazı Çalışmaları", *4. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1982, 181-182.

Şahin, C. "Troas'ta Arkaik Kökenli Bir Yerleşim: Kebren ve Savunma Duvarları", *Bayramiç Sempozyum Kitabı*, Çanakkale 2007, 11-17.

Takaoğlu, T. "2004 Yılı Coşkuntepe Yüzey Araştırması" *23. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Antalya 2005. 411-416.

Türkeş, M.; G. Altan. "Kaz Dağı Yöresi'nde Orman Yangınlarının Kuraklık İndisi ile Analizi ve İklim Değişimleriyle İlişkisi", *III. Ulusal Kazdağları Sempozyum Kitabı*, Balıkesir 2012, 83-93.

Tütenocaklı, T.; İ. Uysal. "Ayvacık (B1, Çanakkale) ve Çevresinin Etnobotaniği", *III. Ulusal Kazdağları Sempozyum Kitabı*, Balıkesir 2012, 561-570.

Yalçıklı, D. "Çanakkale İli, Yenice İlçesi ve Balıkesir İli, Gönen İlçesi Yüzey Araştırması 2009-2010", *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Malatya 2011, 209-230.

Yalçıklı, D. "Kazdağları'nın Arkeolojik Potansiyelinin Saptanmasına Yönelik Bir Araştırma", *IKES2011 International Symposium on Kazdağları (Mount İda) and Edremit, Global Change in Meditterranean Region/Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyum Kitabı*, ed. R. Efe, M. Öztürk ve İ. Atalay, İzmir 2011, 27-35.

Yaraş, A. "2010 Güre (Edremit) Yüzey Araştırması" *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Malatya 2011, 303-319.

Yılmaz, Y. "Kazdağı ve Yakın Çevresinin Jeolojik Özellikleri", *I. Ulusal Kazdağları Sempozyum Bildiriler Kitabı*, Edremit 2001, 15-25.

Yüzer, E. "Kazdağları ve Su Kaynakları" *I. Ulusal Kazdağları Sempozyum Bildiriler Kitabı*, Edremit 2001, 69-83.

Makaleler:

Akarca, A. "Troas'ta Aşağı Kara Menderes Ovası Çevresindeki Şehirler", *Belleten, XLII*, 1978, 1-52.

Clarke, J. M. "Gargara, Lamponia and Pionia: Towns of The Troad, *The American Journal of Archaeology and of The History of The Fine Arts, Vol. 4, No. 3*, 1888, 291-319.

Calvert, F. "Contributions to the Ancient Geography of the Troad on the Site and Remains of Cebrene", *American Journal of Archaelogy 22*, 1865, 51-57.

Cook, J. M. "Cities in Around The Troad", *The Annaul of The British School at Athens, Vol. 83*, 1988, 7-19.

Fabricius, E. "Archaeologische Untersuchungen im westlichen Kleinasien." *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin* 1894, 899-920.

Judeich, W. "Skepsis", *Festschrift für Kiepert*, 1898, 224-239.

Koç, T. "Kaz Dağı Kuzey Kesiminin (Bayramiç-Çanakkale) Jeomorfolojisi", *Coğrafya Bilimleri Dergisi*, *Sayı 5*, 27-53.

Korfmann, M. O. Holz für Troia: zur flosserrei auf dem Skamandros/Xanthos. T. Korkut (ed.), *60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan. Anadolu'da Doğdu. Festschrift für Fahri Işık zum 60*. Geburstag. 2004. 427-438.

Körpe, R. "Antik Çağlarda Çanakkale Bölgesindeki Yollar", *Çanakkale Turizm Zirvesi Kitabı 2012*, 225-234.

Körpe, R. "Doğu Troas Araştırmaları", *Kubaba, Sayı 5*, 22-35.

Körpe, R. "Son Arkeolojik Bulgular Işığında Aziz Paulus'un İkinci Kutsal Görev Gezisinde Troas Yolculuğu" *Selevcia ad Calycadnum, Sayı 1*, 51-75.

Körpe, R. "Büyük İskender'in Troas'ta İzlediği Rota ve Granikos Savaşı", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı 10-11*, 95-108.

Leaf, W. "Skepsis in The Troad", W. H. Buckler and W. M. Calder (eds.), *AnatSt (Presented to Sir William Mitchell Ramsay),* 1923, 267-281.

Leaf, W. "Strabo and Demetrios of Skepsis", *The Annual of the British School at Athens, Vol. 22*, 1916, 23-47.

Leaf, W. "The Military Geography of The Troad", *The Geographical Journal, Vol. 47, No. 6*, 1916. 401-416.

Leaf. W. "Problems of The Troad", *The Annual of The British School at Athens, Vol. 21*, 1914, 16-30.

Leaf, W. "Notes of Troad", *The Geographical Journal, Vol. 40, No. 1*, 1912, 25-45.

Leaf, W. “The Topography of The Scamander Valley-II”, *British School at Athens, XVIII,* 1911-1912, 286-300.

Leaf, W. “The Topography of The Scamander Valley-I”, *British School at Athens. XVII*, 1910-1911, 266-283.

Malay, H. “Batı Anadolu’nun Antik Çağdaki Ekonomik Durumu”, *Arkeoloji Sanat Tarihi Dergisi* I *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,* 1982, 50-61.

Ovalıoğlu, P. “Biga Yarımadasının Jeolojisi, Maden Yatakları ve Bakır Kurşun Çinko Minerilozasyonu İçin Ümitli Olan Bölgeleri” *Madencilik Dergisi,* XII, 1973, 6.

Polat, G. “Antandros”, *İzmir Kent Dergisi* 5, 2002, 154-159.

Sazcı, G. "Troas Bölgesi Prehistoryası", *Çanakkale Tarihi I*, 2008, 283-336.

Yalçıklı, D. “New Evidence for Neolithic Habitation in The Hinterland of The Troad”, *Oxford Journal of Archaeology*, *33 (3)*, 2014, 245-255.

Yılmaz, Y. “Two Contrasting Magmatic as sociations of NW Anatolia and Their Tectonic Significance”, *Journal of Geodynamics*, *vol.31,* 243-271.

Kitaplar ve Kataloglar:

Bilgin, T. *Biga Yarımadası Güneybatı Kısmının Jeomorfolojisi*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1969.

BMC, (British Museum Cataloque of Greek Coins) Edit. Arnaldo Forni, *Troas, İonia, Mysia*. Bologna 1964.

Can, Ş. *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılap Yayınları. İstanbul 1994.

Clarke, J. T. *Investigations at Assos 1881*, Boston 1882.

Cook, J. M. *The Troad*, Oxford University Press, Oxford 1973.

Erhat, A. *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007.

Howatson, M. C. (ed.), (çev. Faruk Ersöz), *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.

Leaf, W. *Strabo on The Troad*, Cambridge University Press, Cambridge 1923.

Magie, D. *Anadolu'da Romalılar 4*, *M. Ö. III. Ve II. Yüzyıllarda Batı Anadolu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

Magie, D. *Anadolu'da Romalılar 3, Batı Anadolu Kent Devletleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

Magie, D. *Anadolu'da Romalılar 2, Batı Anadolu Zenginlikleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002.

Magie, D. *Anadolu'da Romalılar 1, Attalos'un Vasiyeti*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001.

Meiggs, R. *Trees and Timber in the Ancient Meditterranan World*. Clarendon Press, Oxford 1982.

Michaud, J. F.; J. J. F. Poujoulat. *İzmir'den İstanbul'a Batı Anadolu 1830*. Say Yayınları, İstanbul 2015.

Özel, N. *Kazdağları Orman Vejitasyonu Üzerine Fitososyolojik ve Fitoekolojik Araştırmalar*, Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yayınları, İzmir 1999.

Pamukçuoğlu, A. *Kaz Dağlarının Bitki Coğrafyası Üzerinde İncelemeler*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1976.

Ramsay, W. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. M. Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1961.

Serdaroğlu, Ü. *Assos (Behramkale)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1995.

Schliemann, H. *Troya'dan İda Dağı'na Troas'ta Yolculuk*. Say Yayınları, İstanbul 2014.

Sevin, V. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

SNG v. Aulock Troas: Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung v. Aulock, Troas-Aeolis-Lesbos, Berlin 1959.

SNG Cop Troas: Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Troas, Copenhagen 1945.

SNG Tübingen: Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Münzsammlung der Universitat Tübingen, 4. Heft, München 1989.

Texier, C. *Küçük Asya, Cilt 1*, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002.

LEVHALAR

LEVHA I

Şekil 1: Günümüzde İda (Kaz) Dağı ve Çevresi Fiziki Haritası.

LEVHA II

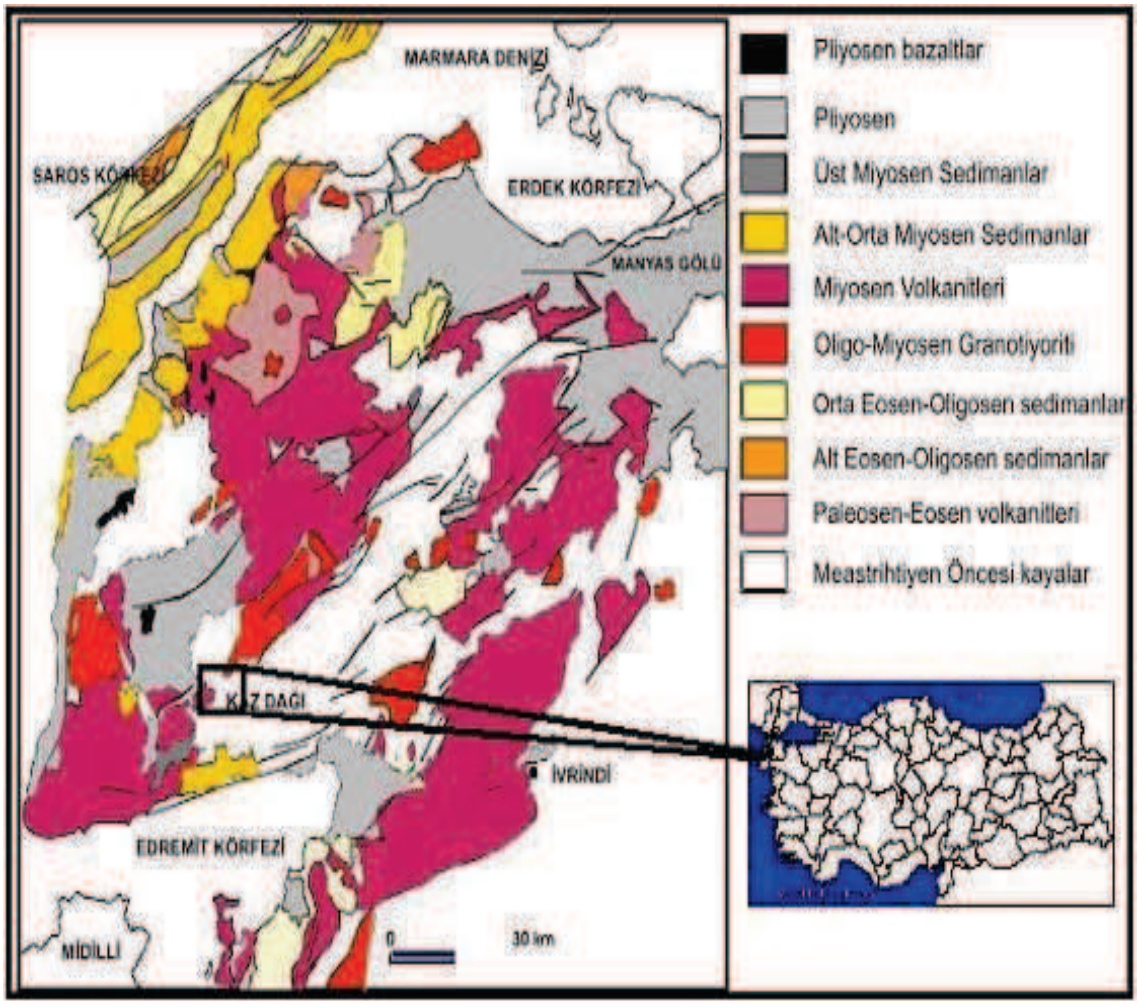
Resim 1: Sarıkız Tepe.

LEVHA III

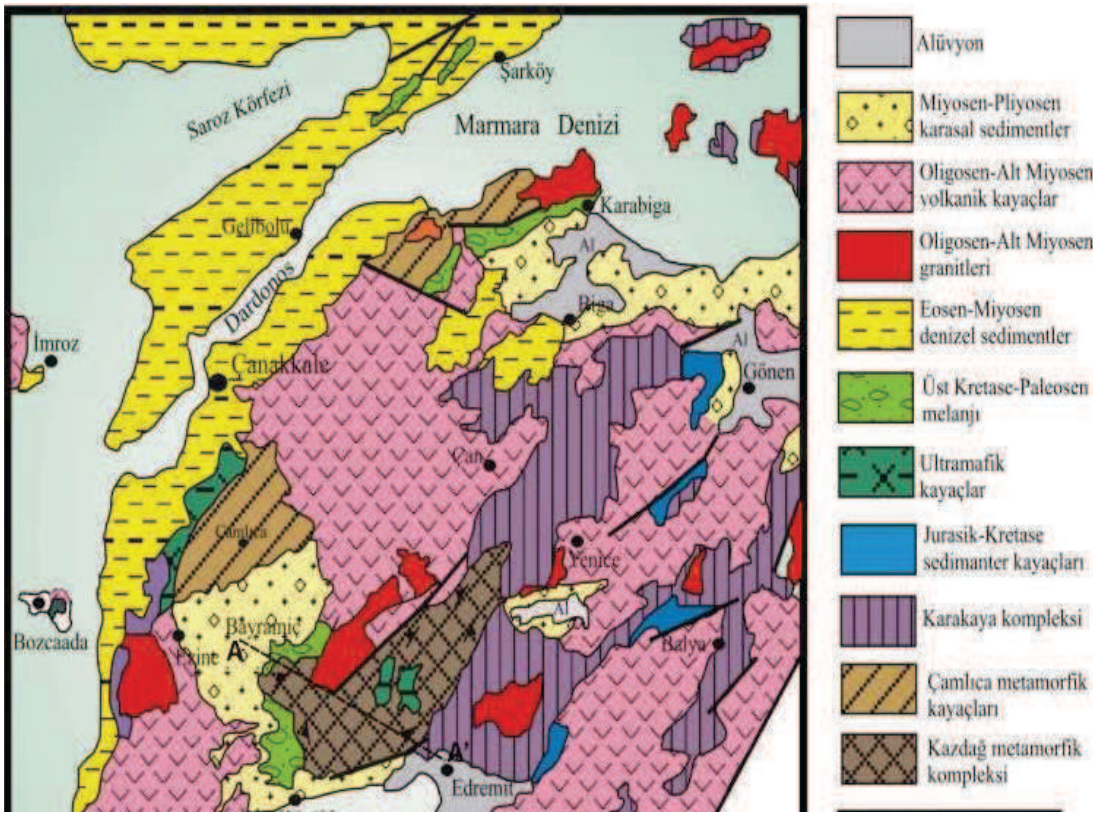
Resim 2: Sarıkız Tepe'den Edremit Körfezi Görünümü.

LEVHA IV

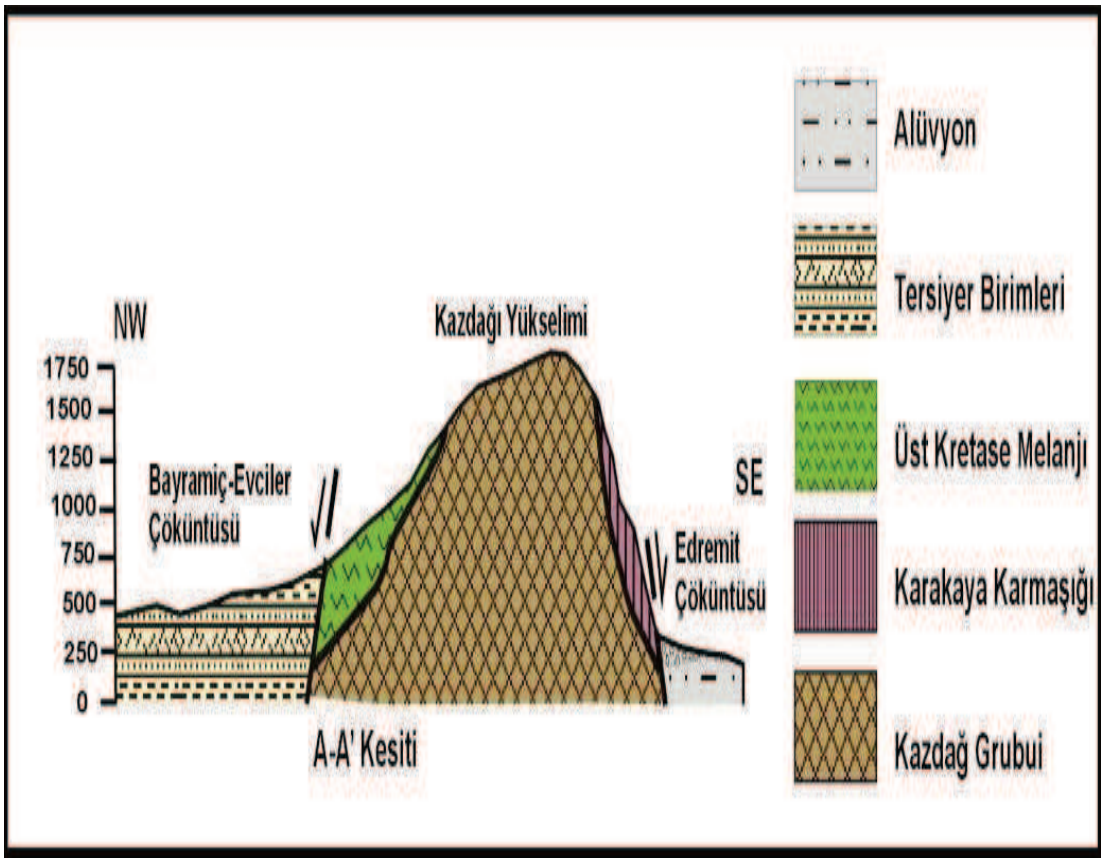
Şekil 2: İda Dağı Jeolojik Haritası-1.

LEVHA V

Şekil 3: İda Dağı Jeolojik Haritası-2.

LEVHA VI

Şekil 4: İda (Kaz) Dağı Yükselimi.

LEVHA VII

	Aylar											
İstasyonlar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Ayvacık	4,4	4,8	7,1	12,0	16,4	21,2	23,1	22,6	19,2	13,8	9,4	6,7
Balya	5,0	4,8	6,6	12,1	16,2	20,3	22,5	22,5	19,1	13,6	9,3	6,0
Bayramiç	5,1	6,0	8,1	12,6	17,4	22,0	24,2	23,5	19,8	14,8	10,6	7,6
Çan	4,1	5,0	7,7	11,5	16,6	20,8	22,2	21,8	18,3	13,8	9,9	7,0
Edremit	7,0	7,8	9,8	14,2	19,4	23,8	26,3	25,8	22,1	16,8	12,2	9,0
Etili	3,7	5,3	8,3	12,9	15,5	20,8	23,9	23,3	18,5	13,4	8,8	5,7
Ezine	7,8	7,1	6,5	12,4	15,7	22,1	27,2	26,2	21,4	14,8	9,2	6,8
Yenice	4,2	5,6	6,9	12,0	15,2	19,7	22,5	21,8	19,2	13,0	8,9	5,8

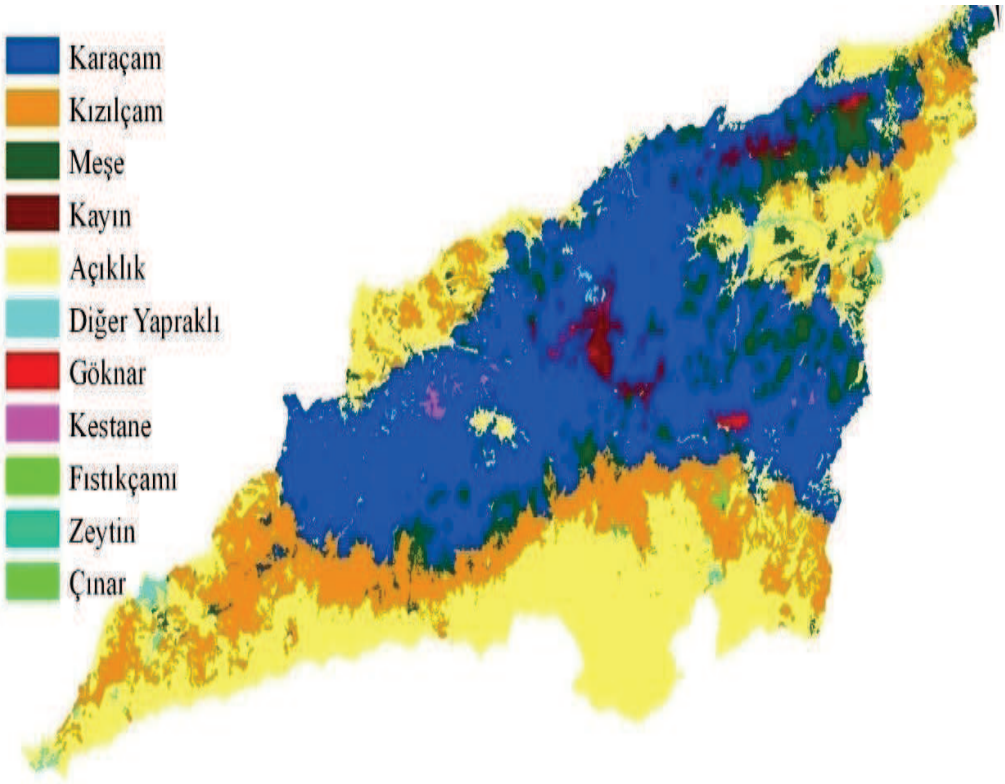
Tablo 1: İstasyonlara Ait Ortalama Sıcaklık Değerleri (^{o}C).

LEVHA VIII

	Aylar											
İstasyonlar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XI
Ayvacık	149,0	108,8	85,9	48,7	40,3	17,1	8,9	5,8	19,4	47,5	119,7	162,5
Balya	105,0	84,9	65,2	46,8	36,3	17,5	6,0	7,4	24,5	47,4	104,9	115,3
Bayramiç	95,4	77,7	64,3	49,3	41,6	23,8	9,3	7,5	26,5	37,9	86,9	116,4
Çan	114,6	76,6	77,6	63,1	44,3	24,9	18,6	11,2	45,5	57,3	93,5	101,6
Edremit	120,9	90,9	75,2	48,3	33,1	13,9	5,0	4,3	15,6	49,7	119,2	138,1
Etili	96,2	71,6	67,5	51,4	43,3	28,4	17,2	8,5	21,6	50,4	97,3	94,0
Ezine	97,5	72,1	56,6	29,9	34,2	20,6	9,3	7,0	17,5	37,2	86,0	101,0
Yenice	117,8	83,8	81,9	66,2	48,0	31,2	19,4	14,8	39,8	60,2	108,6	172,6

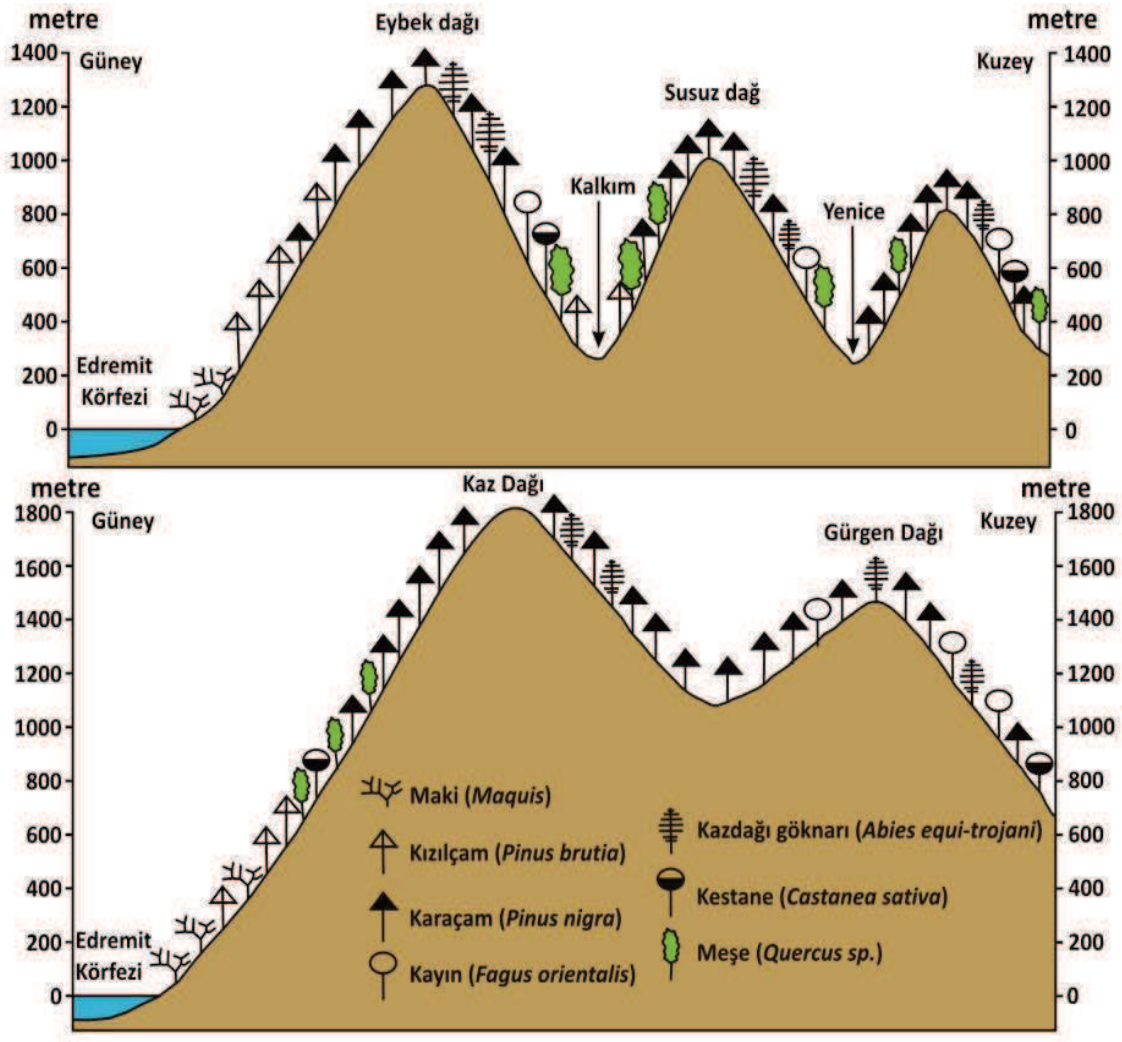
Tablo 2: İstasyonlara Ait Yağış Miktarları (mm).

LEVHA IX

Şekil 5: İda Dağı Ağaç Türleri Haritası.

LEVHA X

Şekil 6: İda Dağı'nda Bitki Örtüsünün Dikey Dağılışı.

LEVHA XI

Resim 3: Zeytinli-Sarıkız Tepe Yolundan İda Dağı Bitki Örtüsü.

LEVHA XII

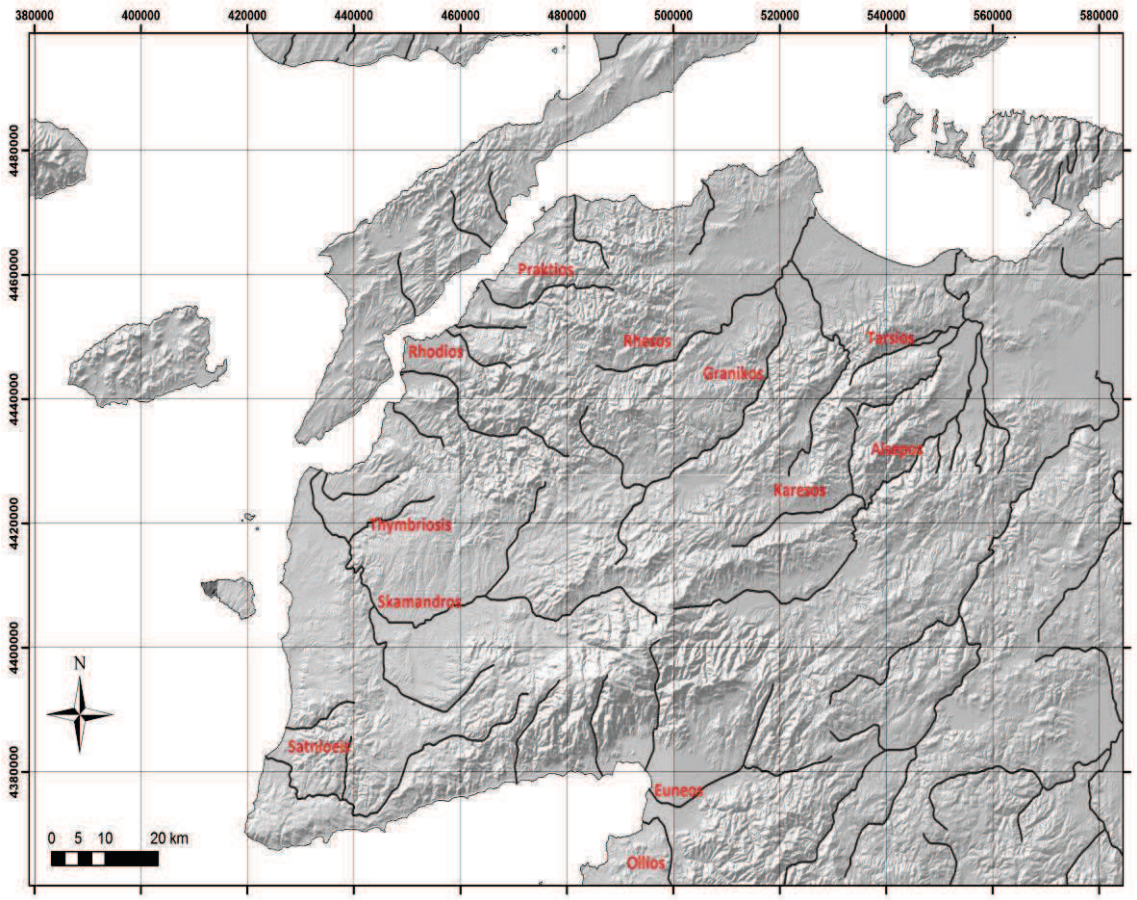
Resim 4: Sarıkız Tepe'den İda Dağı'nın Bitki Örtüsü-1.

LEVHA XII

Resim 5: Sarıkız Tepe'den İda Dağı'nın Bitki Örtüsü-2.

LEVHA XIV

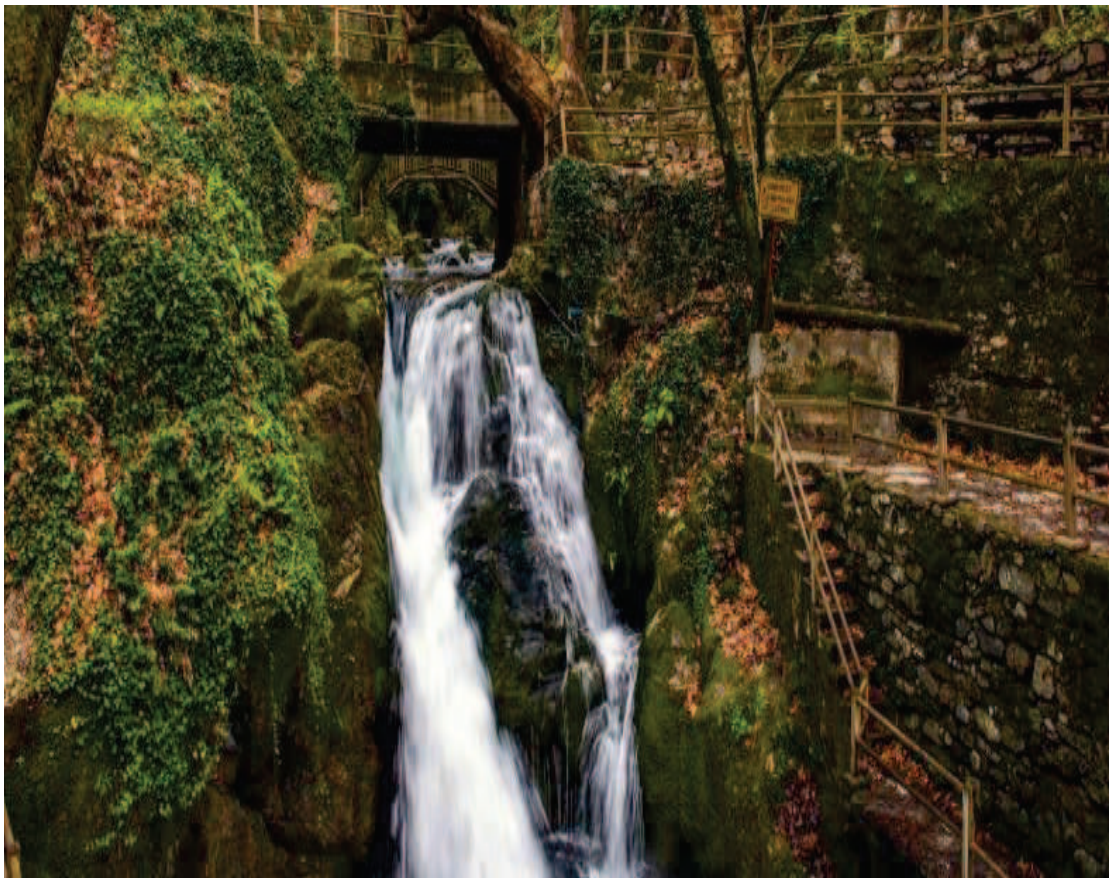
Şekil 7: Troas Bölgesi Su Kaynakları Haritası.

LEVHA XV

Şekil 8: İda Dağı Su Kaynakları Haritası.

LEVHA XVI

Resim 6: Ayazma.[1]

[1] http://www.canakkale.com.tr/tr/sehri-yasa/kaz-daglari

LEVHA XVII

Resim 7: Ayazma.[2]

[2] http://www.canakkale.com.tr/tr/sehri-yasa/kaz-daglari

LEVHA XVIII

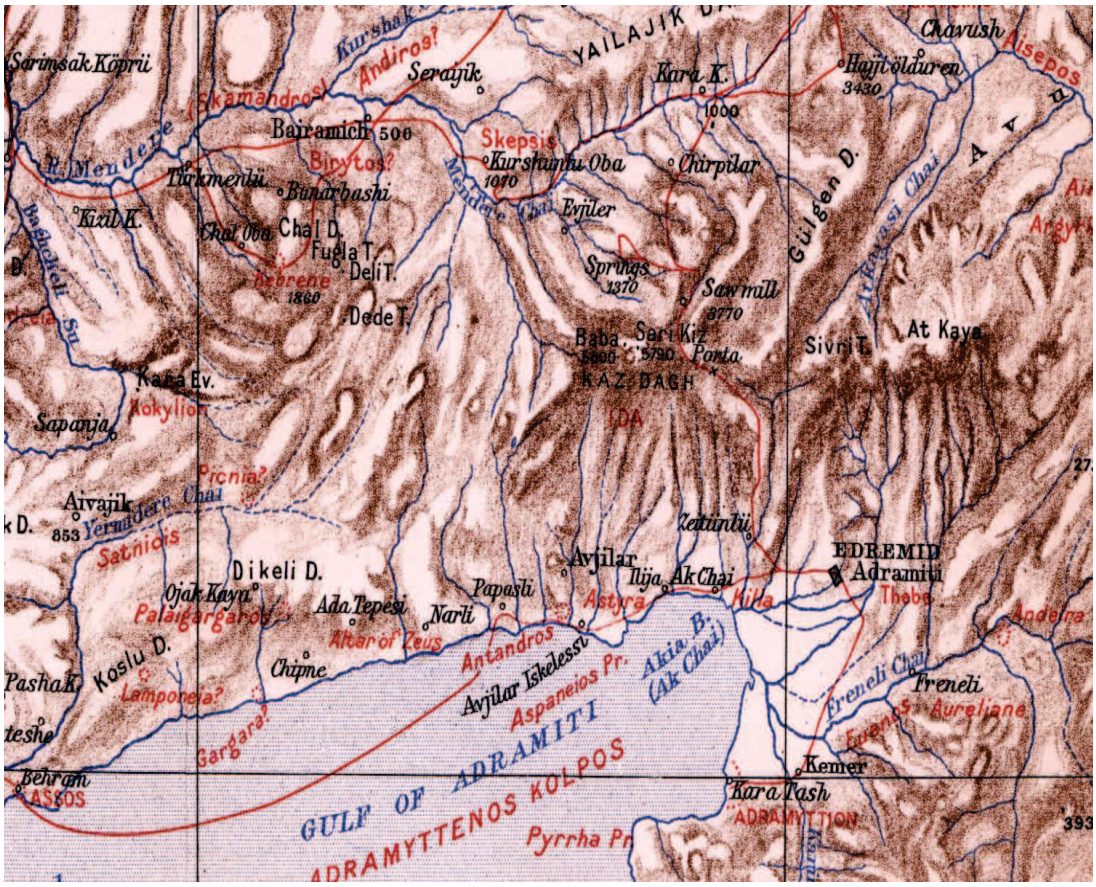
Resim 8: Kazdağı Göknarı.

LEVHA XIX

Resim 9: İda Dağı Yakınlarındaki Mağaraya Calvert Tarafından Bırakılan İzler.

LEVHA XX

Şekil 9: Kiepert'in Troas Bölgesi Haritasının İda Dağı Bölümü.

LEVHA XXI

Resim 10: Zeus ve Ganymedes. (5.yy.)[3]

[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Ganymede_(mythology).

LEVHA XXII

Resim 11: Zeus Altarı-Adatepe.[4]

[4] http://www.canakkale.gov.tr/tr/canakkale-fotograflari/ayvacik/zeus-altari-sunak

LEVHA XXIII

Resim 12: Zeus Altarı'ndan Ege Denizi Görünümü.[5]

[5] http://www.olympos.com.tr/gezi/zeusun-heraya-asik-oldugu-yer-adatepe

LEVHA XXIV

Resim 13: Aeneas ve Ankhises. (5.yy)[6]

[6]http://www.calvin.edu/academic/phys/observatory/images/asteroid_names-Rhipeus/

LEVHA XXV

Resim 14: Paris'in Yargısı. (5.yy)[7]

[7] http://www.theoi.com/Gallery/K4.5.html

LEVHA XXVI

Şekil 10: İda Dağı ve Çevresindeki Antik Yerleşim Yerleri.

LEVHA XXVII

Resim 15: Adramyttium.[8]

[8] http://denetko.com.tr/index.php?CatId=116

LEVHA XXVIII

Resim 16: Adramyttium.[9]

[9] http://erkmensenan.blogspot.com.tr/2009/04/adramytteion-antik-kentiburhaniyeoren-1.html

LEVHA XXIX

Resim 17: Adramyttium.[10]

[10] http://erkmensenan.blogspot.com.tr/2009/04/adramytteion-antik-kentiburhaniyeoren-1.html

LEVHA XXX

Resim 18: Adramyttium.[11]

[11] http://erkmensenan.blogspot.com.tr/2009/04/adramytteion-antik-kentiburhaniyeoren-1.html

LEVHA XXXI

Resim 19: Adramyttium.[12]

[12] http://erkmensenan.blogspot.com.tr/2009/04/adramytteion-antik-kentiburhaniyeoren-1.html

LEVHA XXXII

Resim 20: Antandros.[13]

[13]http://testsite.turizm.gov.tr/turizmdanisma/TR,131564/antandros-antik-kenti.html

LEVHA XXXIII

Resim 21: Antandros.[14]

[14]http://testsite.turizm.gov.tr/turizmdanisma/TR,131564/antandros-antik-kenti.html

LEVHA XXIV

Resim 22: Antandros.[15]

[15]http://testsite.turizm.gov.tr/turizmdanisma/TR,131564/antandros-antik-kenti.html

LEVHA XXXV

Resim 23: Antandros.[16]

[16]http://testsite.turizm.gov.tr/turizmdanisma/TR,131564/antandros-antik-kenti.html

LEVHA XXXVI

Resim 24: Antandros.[17]

[17]http://www.platinonline.com/sanat/romayi-kuranlarin-yola-ciktigi-kent-664810

LEVHA XXXVII

Resim 25: Assos.[18]

[18]http://assosarchproject.com/kazilar_ve_antik_yapilar/akropolis_ve_athena_tapinagi/akropolis_ve_athena_tapinagi.html

LEVHA XXXVIII

Resim 26: Assos.[19]

[19]http://assosarchproject.com/kazilar_ve_antik_yapilar/tiyatro/tiyatro.html

LEVHA XXXIX

Resim 27: Assos.[20]

[20]http://assosarchproject.com/kazilar_ve_antik_yapilar/sehir_kapilari_ve_savunma_duvarlari/sehir_kapilari_ve_savunma_duvarlari.html